

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

İZMİR ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDEKİ BİZANS
DÖNEMİ TAŞ ESERLERİ

Yüksek Lisans Tezi

Hazırlayan
Ayşegöl ANDIÇ

Tez Danışmanı
Doç. Dr. Ayşe ÇAYLAK TÜRKER

Bu alışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri kapsamında desteklenmiştir.

Proje No: 2010/220

anakkale – 2012

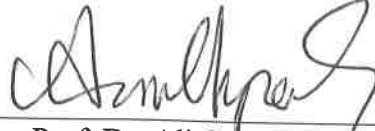
TAAHHÜTNAME

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “İzmir Arkeoloji Müzesi’ndeki Bizans Dönemi Taş Eserleri” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

24/02/2012

Ayşegül Andıç

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne
Ayşegül ANDIÇ'a ait "İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki Bizans Dönemi Taş Eserleri" adlı
çalışma, jürimiz tarafından Sanat Tarihi Anabilim Dalı,
YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak oybirliği ile kabul edilmiştir.

Üye Prof. Dr. Ali Osman UYSAL

Üye Doç. Dr. Ayşe Çaylak TÜRKER

(Danışman)

Üye Yrd. Doç. Dr. Derya YALÇIKLI

Tez No : 426778
Tez Savunma Tarihi : 24/02/2012

ONAY

Yrd.Doç.Dr. İbrahim Hakkı ÖZTÜRK

Enstitü Müdürü

23/03/2012

ÖZET

İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki Bizans Dönemi Taş Eserleri

Bu çalışmada İzmir Arkeoloji Müzesi'nde bulunan Bizans dönemine ait taş eserler incelenmiştir. Çalışma kapsamında toplam 125 taş eser değerlendirilmiştir. Söz konusu eserlerden bir bölümü farklı araştırmacılar tarafından daha önce yayınlanmıştır. Ancak müzedeki Bizans dönemi mimari plastiklerinin bütünüün incelendiği bir çalışma yapılmamıştır. Bu bakımdan yüksek lisans tez çalışmamız bir ilk olacaktır.

Müzede incelediğimiz taş eserleri sütun kaidesi, sütun başlığı, arşitrav, levha, yassı paye, kiborion kemeri, templon paye başlığı, templon payesi, başlığıyla birlikte monolit templon payesi, ambon merdiven blokları, ambon balkon ve merdiven yanı levhaları, kapı lentosu, friz gibi statik ve liturjik işleve sahip mimari plastik örnekler oluşturmaktadır. Bu eserler bezeme motifleri, üslup özellikleri, bezeme tekniği, malzeme ve kompozisyon özellikleri dikkate alınarak değerlendirilmiş, ayrıntılı olarak belgelenmiştir.

Müzede yer alan farklı türdeki mimari plastiklerden ancak bir kısmının buluntu yeri ya da müzeye nereden getirildiği bilinmektedir. Biri taş geri kalanı ise farklı renk ve kalitede mermerden yapılmış eserler üzerinde alçak kabartma, yüksek kabartma veya kazıma tekniğinde bitkisel motifler, geometrik motifler, hayvan figürleri, haç ve çeşitli semboller ile insan figürleri kullanılarak birbirinden farklı çok sayıda bezeme kompozisyonunun meydana getirilmiş olduğunu görmekteyiz.

Yüksek lisans tez çalışması kapsamında incelediğimiz bu mimari plastik örnekler Anadolu, Başkent, Yunanistan ve yurt dışındaki müzelerde bulunan benzer örnekleriyle kıyaslanarak tarihlendirilmeye, Bizans sanatı içindeki yeri ve önemi tespit edilmeye çalışılmıştır.

ABSTRACT

Architectural Plastic in Byzantine Period at İzmir Archeological Museum

In this study, the stone monuments belonging to the Byzantine era, currently displayed in Izmir Archaeology Museum have been examined. Within the scope of this study, a total of 125 stone monuments have been assessed. Various researchers have published some of these works in earlier stages. However, an extensive study that encompasses the whole of the Byzantine plastics has not yet been accomplished. Regarding this, our Graduate Thesis Study will be the first.

The works studied within the museum comprises of examples from architectural sculpture with static and liturgical function such as a stone column base, a column capital, architraves, plates, double columns, ciborium fragments, a templon column capital, a templon column, a templon monolithic column with capital, staircase blocks of ambo, an ambo balcony and its staircase screens, a door lintel and a frieze. These works of art were evaluated according to their decorative patterns, style properties, decorative techniques, taking into account their material properties & composition and were documented in detail. Amongst the different types of architectural plastics available in the museum, the grounds of discovery and/or whereabouts from which the plastics have been delivered are known for only a few. On the monuments of which, one is a stone and remaining are marble of different colours and quality, it can be seen that many decorative designs including floral and geometric patterns, animal figures, crucifixes and many other symbols have been created using low and high embossing and scraping techniques.

The architectural plastic samples, examined during this graduate thesis study, have been compared and historically dated according to many similar examples located in museums around Anatolia, Istanbul, Greece and Worldwide, which in order resulted in determining the importance and status of these works within the Byzantine Art.

ÖNSÖZ

Müzelerde, günümüze ulaşabilmiş yapılarda in-situ durumda veya kazı çalışmaları sonucu bulunan Bizans taş eserleriyle ilgili çalışmalar ve hazırlanan yayınlar gün geçtikçe artmaktadır. Son yıllarda farklı müzelerimizdeki örnekler özellikle yüksek lisans tez çalışmalarına konu olmuş ve olmaya devam etmektedir.

İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki Bizans Dönemi Taş Eserleri'ni yüksek lisans tezi konusu olarak çalışma düşüncemde beni yönlendiren, çalışmamın her aşamasında yol gösteren, çalışma disipliniyle daima bize örnek olan, bilgisini ve zamanını bizden esirgemeyen çok sevgili hocam Doç. Dr. Ayşe Çaylak Türker'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Ayrıca müzedeki çalışmalarım sırasında kolaylık sağlayan Arkeolog Yener Taş'a, Özer Öztürk'e, çevirilerde yardımcı olan kuzenim Hilal Önemli'ye, eserlerin ölçülerini almamda yardımcı olan kuzenim Sevda Önemli ve lisans arkadaşım Pınar Kibar'a teşekkür ederim. Yine lisans döneminde tanıştığım, birlikte yüksek lisansa başladığım ve bu süre içinde bana moral ve destek veren, İstanbul'daki kütüphane ve enstitülerinin yerlerini bulmamda da yardımcı olan, canım arkadaşım Gülnur Güreş'e ve pozitif enerjisiyle bizi motive eden arkadaşımız Pınar Koçyiğit'e çok teşekkür ederim.

Son olarak hayatım boyunca manevi ve maddi her açıdan beni destekleyen, sabır ve anlayışlarıyla yanımda olan çok sevdiğim aileme ayrıca teşekkür ederim.

Ayşegül ANDIÇ

İÇİNDEKİLER

ÖZET	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ	iii
KISALTMALAR LİSTESİ	vi-vii
RESİM LİSTESİ	viii
ŞEKİL LİSTESİ	xiv
1. GİRİŞ	1
1.1. Araştırmanın Konusu	2
1.2. Amacı	2
1.3. Yöntemi	2
1.4. Kaynak ve Araştırmalar	4
2. BİZANS DÖNEMİNDE İZMİR	7
3. İZMİR ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDEKİ BİZANS DÖNEMİ	
TAŞ ESERLERİ	15
3.1. Sütun Kaideleri	15
3.2. Sütun Başlıkları	24
3.3. Levhalar	57
3.4. Arşitravlar	83
3.5. Ambona Ait Parçalar	110
3.5.1. Ambon Merdivenleri	113
3.5.2. Ambon Yan Levhaları	115
3.5.3. Ambon Balkon Levhaları	117

3.6. Templona Ait Parçalar	120
3.6.1. Templon Payeleri	120
3.6.2. Templon Paye Başlıkları	124
3.7. Kiborion	127
3.8. Yassı Paye	130
3.9. Diğer Taş Eserler	135
4. KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME	137
5. SONUÇ	150
KAYNAKÇA	
RESİMLER	

Yayınlarla İlgili Kısaltma Listesi

ABMA	: Archeion ton Byzantinon Mnemeion tes Hellados
AST	: Araştırma Sonuçları Toplantısı
BCH	: Bulletin de Correspondance Hellenique
Çev.	: Çeviren
Der.	: Derleyen
DOP	: Dumbarton Oaks Papers
Edb. Fak.	: Edebiyat Fakültesi
İ.Ü.	: İstanbul Üniversitesi
İstMitt	: İstanbuler Mitteilungen
JÖB	: Jahrbuch der Österreichischen Byzantinistik
KST	: Kazı Sonuçları Toplantısı
Lev.	: Levha
MAMA	: Monumenta Asiae Minoris Antiqua
No	: Numara
ODB	: Oxford Dictionary of Byzantium
S	: Sayı
s.	: sayfa
STAD	: Sanat Tarihi Araştırmaları Dergisi
STY	: Sanat Tarihi Yıllığı
TAD	: Türk Arkeoloji Dergisi

Katalogda Yer Alan Kısaltmalar

Bkz- bkz	: Bakınız
C.	: Cilt
cm	: santimetre
Ç	: çap
D	: derinlik
Env. No.	: Envanter Numarası
G	: Genişlik
K	: Kalınlık
Kat. No.	: Katalog Numarası
p	: page
PL	: Plate
Pl	: Plinthos
Pl.G	: Plinthos Genişliği
Pl.U	: Plinthos Uzunluğu
Pl.Y	: Plinthos Yüksekliği
R.-res.	: Resim
U	: uzunluk
ÜstG	: üst genişlik
Y	: yükseklik

RESİM LİSTESİ

Resim 1- İzmir Arkeoloji Müzesi 1164 Envanter Nolu Kaide Katalog No: 1

Resim 2- İzmir Arkeoloji Müzesi Envanter Nolu Kaide Katalog No: 2

Resim 3- İzmir Arkeoloji Müzesi Envanter Nolu Kaide Katalog No: 3

Resim 4- İzmir Arkeoloji Müzesi Envanter Nolu Kaide Katalog No: 4

Resim 5- İzmir Arkeoloji Müzesi Envanter Nolu Kaide Katalog No: 5

Resim 6- İzmir Arkeoloji Müzesi Envanter Nolu Kaide Katalog No: 6

Resim 7- İzmir Arkeoloji Müzesi Envanter Nolu Kaide Katalog No: 7

Resim 8- İzmir Arkeoloji Müzesi Envanter Nolu Kaide Katalog No: 8

Resim 9- İzmir Arkeoloji Müzesi Envanter Nolu Kaide Katalog No: 9

Resim 10- İzmir Arkeoloji Müzesi Envanter Nolu Kaide Katalog No: 10

Resim 11- İzmir Arkeoloji Müzesi 305 Envanter Nolu Korint Başlık

Resim 12-İzmir Arkeoloji Müzesi 307 Envanter Nolu Korint Başlık

Resim 13- İzmir Arkeoloji Müzesi 315 Envanter Nolu Korint Başlık

Resim 14- İzmir Arkeoloji Müzesi 313 Envanter Nolu Korint Başlık

Resim 15-İzmir Arkeoloji Müzesi Envanter Nolu Korint Başlık

Resim 16- İzmir Arkeoloji Müzesi Envanter Nolu Korint Başlık

Resim 17- İzmir Arkeoloji Müzesi Envanter Nolu Korint Başlık

Resim 18- İzmir Arkeoloji Müzesi Envanter Nolu Korint Başlık

Resim 19- İzmir Arkeoloji Müzesi Envanter Nolu Korint Başlık

Resim 20- İzmir Arkeoloji Müzesi 8449 Envanter Nolu Korint Başlık

Resim 21- İzmir Arkeoloji Müzesi 17305 Envanter Nolu Korint Başlık

Resim 22- Envanter Nolu Kesik Piramit Tipte Sütun Başlığı

Resim 23a- Kesik Piramit Sütun Başlığı Envanter No 51

Resim 23b- 51 Envanter Nolu Sütun Başlığı

Resim 24a- Kesik Piramit Tipte Sütun Başlığı Envanter No 411

Resim 24b- Kesik Piramit Tipte Sütun Başlığı Envanter No 411

Resim 25- Kesik Piramit Tipte Sütun Başlığı Envanter No 1088

Resim 26- Kesik Piramit Tipte Sütun Başlığı Envanter No 1089

Resim 27- Kesik Piramit Tipte Sütun Başlığı Envanter No 8361

Resim 28- İki Bölümlü Sütun Başlığı Envanter No 49

Resim 29- İki Bölümlü Sütun Başlığı Envanter No 50

Resim 30- İki Bölümlü Sütun Başlığı Envanter No 95

Resim 31- İki Bölümlü Sütun Başlığı Envanter No 301

Resim 32- İki Bölümlü Sütun Başlığı Envanter No 302

Resim 33- İki Bölümlü Sütun Başlığı Envanter No 285

Resim 34- İyon Tipte Sütun Başlığı Envanter No 321

Resim 35- İyon Tipte Sütun Başlığı Envanter No 323

Resim 36- İyon Tipte Sütun Başlığı Envanter No 942

Resim 37- İyon Tipte Sütun Başlığı Envanter No 4494

Resim 38a- 17304 Envanter Numaralı İmpost Başlık

Resim 38b- 17304 Envanter Numaralı İmpost Başlık ve Sağ Yandaki Haç Motifi

Resim 39a- Envantersiz İmpost Başlık

Resim 39b- İmpost başlık bezemesiz yüz

Resim 40- Envantersiz İmpost Başlık

Resim 41- Envantersiz İyon-İmpost Sütun Başlığı

Resim 42- İyon-İmpost Tipte Sütun Başlığı Envanter No 140

Resim 43- Sütun Başlığı Katalog No 43

Resim 44- Sütun Başlığı Katalog No 44

Resim 45- Sütun Başlığı Katalog No 45

Resim 46- Sütun Başlığı Katalog No 46

Resim 47- Sütun Başlığı Katalog No 47

Resim 48- Sütun Başlığı Katalog No 48

Resim 49- Sütun Başlığı Envanter No 310

Resim 50 - Sütun Başlığı Envanter No 311

Resim 51- Sütun Başlığı Envanter 1061

Resim 52 a- 122 Envanter Nolu Levha ön yüz

Resim 52 b- 122 Envanter Numaralı Levha arka yüz

Resim 53- Levha Envanter No 126

Resim 54- Levha Envanter No 138

Resim 55- Levha Env. No 264

Resim 56- Levha Envanter No 265

Resim 57- Levha Envanter No 270

Resim 58- Levha Envanter No 908

Resim 59- Levha Envanter No 909

Resim 60- Levha Envanter No 924

Resim 61- Levha Envanter No 3621

Resim 62- Levha Envanter No 1475

Resim 63- Levha Envanter No 5248

Resim 64- Levha Envanter No 25476

Resim 65- Levha Katalog No 65

Resim 66- Levha Katalog No 66

Resim 67– Levha Katalog No 67

Resim 68- Levha Katalog No 68

Resim 69- Levha Envanter No 142-143

Resim 70- Levha Envanter No 1331

Resim 71- Levha Envanter No 2980

Resim 72- Levha Envanter No 36559

Resim 73- Levha Envanter No 6194

Resim 74- Levha Envanter No 7948

Resim 75- Levha Envanter No 119

Resim 76- Levha Envanter No 20019

Resim 77- Arşitrav Envanter No 141

Resim 78- Arşitrav Envanter No 149

Resim 79a- Arşitrav Envanter No 263

Resim 79b- 263 Envanter Nolu Arşitrav deisis sahnesi

Resim 80- Arşitrav Envanter No 147

Resim 81a- Arşitrav Envanter No 256 ön yüz

Resim 81b- Arşitrav Envanter No 256 üst yüzeyindeki düğümlü madalyonlar

Resim 81c- Arşitrav Envanter No 256 üst yüzeyindeki bitkisel bezeme

Resim 82a- Arşitrav Envanter No 257 ön yüz

Resim 82b- Arşitrav Envanter No 257 üst yüzey

Resim 83- Arşitrav Envanter No 258

Resim 84a- Arşitrav Envanter No 259

Resim 84b- 259 Envanter Nolu Arşitrav alt yüz süsleme detayı

Resim 84c- 259 Envanter Nolu Arşitrav alt yüzdeki bezeme motifi

Resim 85- Arşitrav Envanter No 260

Resim 86- Arşitrav Envanter No 261

Resim 87a- Arşitrav Envanter No 262

Resim 87b- Arşitrav Envanter No 262 diğer parçası (müze deposu)

Resim 88a- Arşitrav Envanter No 266

Resim 88b- 266 Envanter Nolu Arşitrav ön yüz bezeme kompozisyonu

Resim 88c- 266 Envanter Nolu Arşitrav alt yüz bezeme kompozisyonu

Resim 89- Arşitrav Envanter No 269

Resim 90- Arşitrav Katalog No 90

Resim 91- Arşitrav Katalog No 91

Resim 92- Arşitrav Katalog No 92

Resim 93- Arşitrav Envanter No 3239

Resim 94- Arşitrav Envanter No 254

Resim 95- Arşitrav Envanter No 255

Resim 96- Arşitrav Envanter No 203

Resim 97- Arşitrav Katalog No 97

Resim 98- Ambon Merdiven Blokları Katalog No 98

Resim 99- Ambon Yan Levhası Envanter No 144

Resim 100- Ambon Yan Levhası Envanter No 6350

Resim 101- Ambon Yan Levhası Envanter No 134

Resim 102- Ambon Levhası Envanter No 910

Resim 103- Ambon Balkon Korkuluk Levhası Envanter No 5406

Resim 104- Ambon Balkon Levhası Envanter No 455

Resim 105- Ambon Balkon Levhası Envanter No 911

Resim 106- Templon Payesi Envanter No 145

Resim 107- Templon Payesi Envanter No 146

Resim 108 a- Monolit İşlenmiş Templon Paye ve Başlığı Env. No 271

Resim 108 b- Monolit İşlenmiş Templon Paye Başlığı Detay Env. No 271

Resim 109- Monolit İşlenmiş Templon Payesi 413

Resim 110a- Templon Paye Başlığı Envanter No 9413

Resim 110b- 9413 Envanter Nolu Templon Paye Başlığı

Resim 111a- Templon Paye Başlığı Katalog No 111

Resim 111b- Templon Paye Başlığı diğer yüzdeki bitkisel bezeme

Resim 112- Paye Başlığı Envanter No 1064

Resim 113- Paye Başlığı Envanter No 941

Resim 114 a - Templon Paye Başlığı Envanter No 148

Resim 114 b - Templon Paye Başlığı Envanter No 148

Resim 115a- Kiborion Kemerı Katalog No 115

Resim 115b - Kiborion Kemerine ait diğer bir parça Katalog No 115

Resim 116 - Kiborion Kemerı Katalog No 116

Resim 117 - Yassı Paye Katalog No 117

Resim 118 - Yassı Paye Katalog No 118

Resim 119 - Yassı Paye Katalog No 119

Resim 120 - Yassı Paye Katalog No 120

Resim 121 - Yassı Paye Katalog No 121

Resim 122 - Yassı Paye Katalog No 122

Resim 123- Kapı Lentosu Envanter No 132

Resim 124- Friz Envanter No 927

Resim 125- ? Envanter No 318

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 1- Geç Bizans Çağında İzmir ve Civarı (Doğer 2006)

Şekil 2- Kaidenin bölümleri (Arkeo Atlas 2010)

Şekil 3- Kompozit Başlık (Arkeo Atlas 2010)

Şekil 4- İyon Sütun Başlığı (Temple 2005)

Şekil 5- İyon impost sütun başlığı (Vemi 1989)

Şekil 6- Farklı bezeme kompozisyonuna sahip templon levha çizimleri (Koch 2008)

Şekil 7- Arşitravlı sütunlu templon kuruluşu (Koch 2008)

Şekil 8- 263 env. no.lu arşitrav parçasındaki deisis sahnesi (Walter 1997)

Şekil 9- Çeşitli ambon çizimleri (Parman 2002)

Şekil 10- Katalog no 98'deki ambonun restitüe edilmiş şekli (Mercangöz 2000)

Şekil 11- Katalog 98'deki ambonun görünüşü ve tamamlanmış çizimleri (Mercangöz 2000)

Şekil 12- Templon payeleri (Koch 2008)

Şekil 13- Kiborion çeşitleri (Parman 2002)

Şekil 14 - Yassı Paye (Koch 2008)

1. GİRİŞ

İzmir Arkeoloji Müzesi Bizans Dönemi Taş Eserleri konu başlıklı yüksek lisans tezimizdeki taş eserler esas olarak Bizans sanatında “mimari plastik” adı altında incelenen eserleri kapsamaktadır.

“Plastik Sanatlar” denildiğinde akla ilk gelen heykel, büst ve kabartma gibi yontu örnekleridir. Bu örnekler yüksek kabartma tekniğinde yapılmış ve üç boyutludurlar. Yontu sanatı özellikle Almanca kaynaklarda “plastik” terimiyle ifade edilmektedir. Ancak bugün “plastik sanatlar” terimi yontuyla sınırlı kalmamış ve daha geniş bir anlam kazanmıştır.¹ Günümüzde grafik, çizim ve resimde plastik sanatların içinde yer almaktadır. Mimari plastik kapsamına giren taş eserler ise genel olarak yayınlarda iki gruba ayrılmıştır. Bunlar yapıyı statik açıdan destekleyen sütun, sütun başlığı, sütun kaidesi, kemer, arşitrav, levha, friz ve söveler ile liturjik işleve sahip ambon, templon, kiborion ve altar gibi mimari elemanlardır. Statik işlevli taş eserler üzerlerindeki süslemeleriyle yapıya estetik katan mimari elemanlardır ve bu elemanlar taşıyıcı özelliklerinden dolayı yapıdan bağımsız düşünülemezler. Ancak liturjik işlevli taş eserler mimariden bağımsız, taşıyıcı özelliği olmayan ve yapıdan alındığında mimariyi bozmayan elemanlardır. Bu mimari elemanların tam olarak Türkçe karşılıkları yoktur.²

Bizans dönemi taş eserleriyle ilgili önemli çalışmalar batılı araştırmacılar tarafından 19. yüzyıl sonlarında başlamıştır.³ Bu çalışmalar sonucu hazırlanan yayınlardan özellikle Almancada belirgin bir terminoloji ortaya çıkar.⁴ Türkiye’de ise Bizans mimarisi ve mimari plastiğiyle ilgili terminoloji Yunanca ve Latince kökenli terimlerin, Almanca ve İngilizceden dilimize değiştirilmeden aktarılması şeklinde olmuştur. Bu durum terimlerin Türkçe karşılıklarının bulunamamasına ve tanımlama yapılırken bir sözcük kullanmak yerine uzun betimlemelerin kullanılmasına neden olmuştur.⁵ Terminoloji problemlerinin yanı sıra bazı mimari parçaların farklı form ve tiplerinin olması tipoloji problemini de beraberinde getirmiştir. Örneğin aynı tipteki benzer örnekler için çeşitli yayınlarda farklı

¹ Ebru Parman, **Ortaçağda Bizans Döneminde Frigya (Phrygia) ve Bölge Müzelerindeki Bizans Taş Eserleri**, Anadolu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, Eskişehir 2002, s. 91.

² Sema Doğan, “Bizans Mimarisinde Liturjik İşlevli Taş Yapıtlarda Terminoloji Sorunu”, **Sanat Tarihinde Terminoloji Sorunları I (Mimari ve Mimari Süsleme)**, Ankara 2005, s. 32-33.

³ Yıldız Ötüken, Ebru Parman, Sema Doğan, “Mimarlık Bezemesinde Taş Eserler”, **Kalanlar 12. ve 13. Yüzyıllarda Türkiye’de Bizans**, (ed. A. Ödekan), İstanbul 2007, s. 29.

⁴ S. Doğan, “Bizans Mimarisinde Liturjik İşlevli Taş ...”, s. 31.

⁵ S. Doğan, “Bizans Mimarisinde Liturjik İşlevli Taş ...”, s. 31.

isimler kullanıldığını görmekteyiz.⁶ Ancak Bizans dönemi mimari plastiği ile ilgi araştırmaların gün geçtikçe artması ve bu araştırmalar sonucunda hazırlanan yayınlarda araştırmacıların ortak bir terminoloji kullanmasıyla bu kavram karmaşası probleminin kısa sürede çözüme kavuşacağı inancındayız.

1.1. Araştırmanın Konusu

Bu tezin konusunu İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki Bizans Dönemi Taş Eserleri oluşturmaktadır. İzmir Arkeoloji Müzesi'nde incelediğimiz eserler sütun başlığı, sütun kaidesi, levha, arşitrav, yassı paye, friz, kapı lentosu, kiborion kemeriyle ambon ve templona ait mimari plastik elemanlardan oluşturmaktadır.

1.2. Amacı

Tez çalışmasının ilk aşamasında İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki Bizans dönemi mimari plastiklerinin bir araya getirilerek malzeme, teknik ve üslup özelliklerine göre ayrıntılı olarak belgelemesi hedeflenmiştir. Ayrıca müzedeki mimari plastiklerin Bizans dönemi içerisindeki yeri ve öneminin belirlenebilmesi amaçlanmıştır.

1.3. Yöntem

İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki Bizans Dönemi Taş Eserlerini belgelemek, yüksek lisansa başlamadan çok önce, müzede staj yaptığım dönemde düşündüğüm bir konuydu. Yüksek lisans tez aşamasına geçtiğimde tez danışmanım Doç. Dr. Ayşe Çaylak Türker'in de izni ve yönlendirmesiyle tez çalışmamın konu başlığı ile sınırları tam olarak belirlenmiş oldu.

Konu başlığı ve kapsamının kesinleşmesinin ardından müzede gerekli çalışmaların yapılabilmesi için müzeden yazılı izin beklenmiştir. İzin için gerekli belge alınana kadar öncelikle müze bahçesinde yer alan Bizans dönemine ait eserlerin belgelenmesine başlanmıştır. Gerekli iznin alınmasıyla birlikte çalışmamızda iki aşamalı bir yöntem izlenmiştir. İlk aşamada müze bahçesinde ve sergide tespit ettiğimiz eserler dışında depoda yer alan eserlerinde tespit edilmesiyle bu eserlerin ayrıntılı katalogları hazırlanmıştır. Daha

⁶ Örneğin aynı form özelliklerine sahip bir başlığın farklı kaynaklarda impost, kesik piramit ya da sepet tip olarak adlandırıldığını görebiliyoruz.

sonra tespit edilen toplam 125 taş eser türlerine göre gruplandırılmıştır.⁷ Belirlenen türler arasında sütun kaideleri, sütun başlıkları, yassı payeler, levhalar, arşitravlar, kiborion kemeri, ambon merdivenleri, ambon merdiven yanı ve balkon levhaları, templon payesi, templon paye başlıkları, başlığıyla monolit işlenmiş templon payeleri, kapı lentosu ve friz gibi statik ve liturjik işlevli mimari plastik örnekleri bulunmaktadır. Dokuz gruba ayırdığımız eserler için hazırlanan ayrıntılı katalog fişlerinde eserlerin katalog numarası, envanter numarası, resim numarası, eserin türü, malzemesi, buluntu yeri, müzedeki yeri, müzeye geliş şekli ve tarihi, eserin tanımı, tarihlendirmesi, ölçüleri ve yayınlanmış olanlar varsa yayınları belirtilmiştir.

Çalışmanın ikinci aşamasında yoğun bir literatür taraması gerçekleştirilmiş ve ulaşılan bilgiler doğrultusunda tezimizin yazım aşamasına geçilmiştir. Bu tez çalışması beş ana bölümden oluşmaktadır. İlk bölümü oluşturan giriş kısmında araştırmanın konusu, amacı, yöntemiyle konu hakkında yapılmış araştırma ve ilgili kaynaklar üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde İzmir'in Bizans dönemi tarihi genel kaynaklar ile bölgede yapılan kazı ve yüzey araştırmaları sonuçlarından yararlanılarak ele alınmıştır. Üçüncü bölüm ise tezin ana konusunu oluşturan katalog çalışmasıdır. Burada dokuz gruba ayırdığımız mimari plastik grubunun her birinin başında öncelikle kataloğu oluşturulan mimari elemanla ilgili kısa ve genel bilgilere değinilmiştir. Daha sonra İzmir Arkeoloji Müzesi'nde tespit edilen eserlerin katalog fişleri verilmiştir. Literatür taraması ve bazı müzelere yapılan ziyaretlerle İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki taş eserlerin benzer örneklerinin saptanması sağlamıştır. Bir kısmı daha önce yayınlanan eserler için önerilen tarihler göz önüne alınarak tarihleme yapılmıştır. Daha önce yayınlanmamış eserler içinse benzer örnekleriyle karşılaştırma yapılarak bir tarihlemeye gidilmiştir. Karşılaştırma ve Değerlendirme bölümünde gruplara ayırdığımız eserler tekrar ele alınarak yakın benzerleriyle karşılaştırılarak değerlendirilmiştir. Son olarak Sonuç bölümü ve sonrasında kaynakça verilmiştir.

⁷ Müze deposunda Bizans dönemine ait olduğu tespit edilen ancak kazı malzemesi veya etütlük malzeme olduğu için kataloga dahil edemediğimiz eserlerde bulunmaktadır.

1.4. Kaynak ve Araştırmalar

Tez çalışmamızın konu ve kapsamının belirlenmesinin ardından konuyla ilgili yayınların araştırmasına başlanmıştır. Yapılan literatür taraması sonucunda müzedeki mimari plastiklerin bir kısmının daha önce farklı araştırmacılar tarafından incelenmiş olduğu anlaşılmıştır. Ancak müzedeki Bizans dönemi mimari plastiklerinin hepsinin birlikte ele alındığı bir çalışmanın yapılmamış olduğu gözlenmiştir. Bu durum çalışmamızın özgün yanını oluşturmaktadır.

İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki Bizans dönemi taş eserleriyle ilgili en erken tarihli çalışma Orlandos'un 1937 yılında yayınlanan "Hristianika Glipta ton Moiseion Smyrnes" adlı yunanca makalesidir.⁸ Bu çalışmada toplam 31 mimari plastik incelenmiştir. Yayınlanan bu örneklerden müzedeki çalışmalarımızda 30 tanesi tespit edilmiştir. Orlandos bu örnekleri dört grup altında sınıflandırmaktadır. Bunlar sütun başlıkları, kapı lentosu, levhalar ve arşitravlardır. Bu eserleri malzeme, bezeme tekniği, süsleme özellikleri bakımından ayrıntılı olarak inceleyen araştırmacı eserlerin geneli için tarihlendirme yapmıştır. Ayrıca Orlandos bu eserlerin, şehrin Yunanlılar tarafından işgali sırasında, birinci ordu bölüğü tarafından, Küçük Asya'nın eski eserleri denetleme müfettişi K. Kuruniotis ve eski eserler denetçisi N. Laskari gözetiminde Yunanistan'a götürülmek üzere toplandığını belirtmektedir.⁹

Orlandos tarafından incelenen otuz bir eserden on sekiz tanesi 1976 yılında André Grabar'ın, "Sculptures Byzantines du Moyen Age II (XIe- XIVE siècle)" kitabında da yayınlanmıştır.¹⁰ Grabar'ın yayınında ele alınan eserlerden on dört tanesi arşitravdır. Araştırmacı bu parçaların kompozisyon özelliklerini açıklamış ve tarih önerileri getirmiştir. 1996 yılında yayınlanan, Zeynep Mercangöz'ün "İzmir ve Manisa İllerinde Bizans Yapılarına ait Mimari Plastik Parçaların Saptanması ve Değerlendirilmesi"¹¹ konulu projesi kapsamında, İzmir Arkeoloji Müzesi ve Agora'da yetmiş dört parça mimari plastik eserin saptandığı belirtilmektedir. Ancak yayında bu eserlerden yalnızca sekizi incelenmiştir. Bunlar templon payeleri, levhalar ve ambon merdiven parçalarıdır. Eserler kompozisyon özellikleri bakımından incelenmiş ve tarihlendirilmiştir. Bu parçalar arasında Agora'da bulunduğu belirtilen örnekler daha sonra müzeye taşınmıştır. Ancak örnekler

⁸ A. K. Orlandos, "Hristianika Glipta ton Moiseion Smyrnes", *ABME*, III, Atina, 1937, s. 128-152.

⁹ A. K. Orlandos, "Hristianika Glipta ton ...", s. 152.

¹⁰ Andre Grabar, *Sculptures Byzantines du Moyen Age (XIe-XIVE siècle)*, Paris 1976.

¹¹ Z. Mercangöz, " İzmir ve Manisa İllerinde Bizans Yapılarına Ait Mimari Plastik Parçaların Saptanması ve Değerlendirilmesi", Ege Üniversitesi, İzmir 1996.

arasındaki envantersiz bir templon payesi müzede tespit edilememiştir.

Mercangöz daha önce tespit ettiği ambon merdiven parçalarıyla ilgili olarak 2000 yılında “İzmir Arkeoloji Müzesi’ndeki Priene Tipi Ambon Parçaları” adlı makalesini hazırlamıştır.¹² Bu makalede ayrıntılı şekilde ele alınan bu ambon parçalarının restitüe çizimleri de yer almaktadır. Mercangöz’ün, “İzmir ve Manisa İllerinde Bizans Yapılarına ait Mimari Plastik Parçaların Saptanması ve Değerlendirilmesi” konulu projesi kapsamında tespit ettiği iki levha parçasıyla birlikte bir sütun başlığı ve bir arşitrav Bulletin de Correspondance Hellénique Supplement 49 La Sculpture Byzantine VIIe-XIIe siècle içinde yer alan “Réflexions Sur Le Décor Sculpté Byzantine D’Anatolie Occidentale” adlı makalesinde değerlendirmiştir.¹³ Eserleri özellikle bezeme dekorasyonu bakımından inceleyen araştırmacı, 119 envanter numaralı levha üzerinde önemle durmaktadır.

Bunlar dışında eserlerden bazıları bir lisans ve birde yüksek lisans tezinde incelenmiştir. “İzmir Müzesinde (Agora)ki Bizans Parçaları” konulu lisans tezi 1970 yılında Oya Ergil tarafından hazırlanmıştır.¹⁴ Tezde birçok parça incelenmiş olmasına rağmen fotoğrafları bulunmadığından yalnızca envanter numarasını belirleyebildiğimiz örnekler için bu tezden yararlanılmıştır. Ü. Melda Ermiş tarafından 2003 yılında hazırlanan “İzmir ve Manisa Çevresindeki Orta Bizans Dönemi Templon Arşitravları” konu başlıklı yüksek lisans tezinde ise on yedi arşitrav parçası incelenmiş ve bu konuyla ilgili bir de makale yayınlanmıştır.¹⁵

Rudolf Kautzsch (1936)¹⁶ ve Martin Dennert’in (1997)¹⁷ sütun başlıklarını konu alan yayınlarında müzedeki sütun başlıklarından bazıları ele alınmıştır. Ayrıca daha önce Orlandos, Grabar ve Mercangöz tarafından incelenen, bir yüzünde deesis sahnesi yer alan arşitrav Christopher Walter’in¹⁸ (1970), “Further Notes on the Deesis (planches)” başlıklı makalesinde özellikle bezeme kompozisyonu bakımından incelenmiştir. Çalışmamız

¹² Z. Mercangöz, “İzmir Arkeoloji Müzesi’ndeki Priene Tipi Ambon Parçaları”, **Celal Esad Arseven Anısına Sanat Tarihi Bildirileri**, İstanbul 2000, s. 259-265.

¹³ Z. Mercangöz, “Réflexions Sur Le Décor Sculpté Byzantine D’Anatolie Occidentale”, **Bulletin de Correspondance Hellénique Supplement 49 La Sculpture Byzantine VIIe-XIIe siècle**, Paris 2008, s. 81-104.

¹⁴ O. Ergil, İzmir Müzesi (Agora)ki Bizans Parçaları, (Yayınlanmamış Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, 1970.

¹⁵ Ü.M. Ermiş, İzmir ve Manisa Çevresindeki Orta Bizans Dönemi Templon Arşitravları, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, 2003; Ü.M. Ermiş, “İzmir ve Manisa Çevresindeki Orta Bizans Dönemi Templon Arşitravları”, **Bilim Eşiği; Sanat Tarihinde Gençler Semineri 2003 Bildiriler**, İstanbul 2004, s. 76-99.

¹⁶ R. Kautzsch, **Kapitellstudien**, Berlin 1936.

¹⁷ M. Dennert, **Mittelbyzantinische Kapitelle Studien zu Typologie und Chronologie**, Bonn 1997.

¹⁸ C. Walter, “Futher Note on the Deesis (planches)”, **Revue des Etudes Byzantine** 28, 1970, s. 161-187.

açısından birincil kaynak niteliğindeki bu yayınlara son olarak, İzmir Arkeoloji Müzesindeki bir ambon yanı levhasının da incelendiği, M. Usman Anabolu'nun "Batı Anadolu'da Bulunmuş Olan Yayınlanmamış Tavus Kuşu Motifli Mimarlık Elemanları" konulu makalesini ekleyebiliriz.¹⁹

Tez çalışmasındaki örneklerin benzerlerinin tespiti ve karşılaştırılmasında özellikle Ebru Parman'ın "Ortaçağ'da Bizans Döneminde Frigya (Phrygia) ve Bölge Müzelerindeki Bizans Taş Eserleri"²⁰, N. Fıratlı'nın "Uşak-Selçukler Kazısı ve Çevre Araştırmaları"²¹, Hülya Tezcan'ın "Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi"²², Nezih Fıratlı'nın "La Sculpture Byzantine Figurée au Musée Archéologique d'Istanbul"²³, Yıldız Ötüken'in "Forschungen im Nordwestlichen Kleinasien. Antike und Byzantinische Denkmäler in der Provinz Bursa"²⁴, S. Alpaslan'ın "Anadolu Medeniyetleri Müzesindeki Bizans Dönemi Taş Eserleri"²⁵, P. Niewöhner'in "Byzantinische Steinmetzarbeiten aus dem Umblat von Milet"²⁶, Urs Peschlow'un "Byzantinische Plastik in Didyma"²⁷ yayınlarından, Kültür Turizm Bakanlığı Kazı ve Araştırma Sonuçlarından, Türkiye'nin çeşitli bölge ya da müzelerinde bulunan Bizans dönemi taş eserlerinin ele alındığı yayınlanmamış lisans ve yüksek lisans tezlerinden yararlanılmıştır.

¹⁹ Mükerrrem Usman Anabolu, "Batı Anadolu'da Bulunmuş Olan Yayınlanmamış Tavus Kuşu Motifli Mimarlık Elemanları", *TAD*, XXVII, 1988, s. 101-112.

²⁰ E. Parman, *Ortaçağ Bizans Döneminde Frigya (Phrygia) ve Bölge Müzelerindeki Bizans Taş Eserleri*, 2002.

²¹ N. Fıratlı, "Uşak-Selçukler Kazısı ve Çevre Araştırmaları", *TAD*, 19/2, 1971 s. 109-160.

²² H. Tezcan, *Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi*, Türkiye Turing Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul 1989.

²³ N. Fıratlı, *La Sculpture Byzantine Figurée au Musée Archéologique D'Istanbul*, Paris 1990.

²⁴ Yıldız Ötüken, "Forschungen im Nordwestlichen Kleinasien. Antike und Byzantinische Denkmäler in der Provinz Bursa", *İstMitt.*, Beiheft 41, Tübingen 1996, s. 152-163.

²⁵ S. Alpaslan, "Anadolu Medeniyetleri Müzesindeki Bizans Dönemi Taş Eserleri", *Anadolu Medeniyetleri Müzesi Yıllığı 2000*, Ankara 2001, s. 265-299.

²⁶ P. Niewöhner, "Byzantinische Steinmetzarbeiten aus dem Umblat von Milet", *Anadolu ve Çevresinde Ortaçağ I*, Ankara 2007, s. 1-28.

²⁷ U. Peschlow, "Byzantinische Plastik in Didyma", *İstMitt*, band 25, 1975.

2. BİZANS DÖNEMİNDE İZMİR

Strabon'un "bütün kentlerin en güzeli" diye sözünü ettiği İzmir tarih boyunca birçok uygarlığa ev sahipliği yapmış ve bu uygarlıklarca farklı isimlerle anılmıştır. Bu isimler arasında İzmir'in bilinen en eski adı Smyrna'dır. Yunanca yazılışı Smyrna olan ve Luvi dilinden geldiği kabul edilen bu sözcüğün aslı Zmürna'dır.¹ Smyrna kelimesinin daha erken biçimlerinin Samorna veya Smurna olduğu da söylenir. Tarih boyunca kent en uzun Smyrna ismiyle anılmış, Türkler tarafından fethinden sonra İsmir olarak telaffuz edilmeye başlanmış ve zamanla İzmir biçimini almıştır.²

İzmir'in kurucularının kimler olduğuyla ilgili ise farklı bilgilerle karşılaşmaktayız. Bazı kaynaklara göre İzmir'in ilk kurucusu Amazonlar, bazısına göre Lelegler'dir. Bir diğer görüşe göre şehrin kurucusu Kral Tantalos'tur. Rivayete göre İzmir'de yaşamış olan Erektidler Amazonlar ile savaşı ve onları mağlup ederler. Daha sonra önderleri olan These, bir amazon kadını olan "Smyrna" ile evlenir ve bölgeye onun adını verir.³ İzmir'in bilinen ilk kuruluş yeri Bayraklı semtindeki Tepekule/Bayraklı Höyüğü'dür. Burada yapılan kazılardan anlaşıldığı üzere ilk yerleşmenin Tunç Çağı'nda olduğu Demir Çağı'nda da yerleşmenin devam ettiği yönündedir.⁴ Bölgeye M.Ö. 1050-1000 tarihleri arasında Aioller yerleşmişlerdir. M.Ö. 750-700 yılları arasında, Kolophonluları misafir eden İzmirli, Dionysos bayramını kutlamak için şehir surlarının dışına çıkınca Kolophonlular kapıları kapatarak kenti ele geçirmişlerdir. Daha sonra yapılan bir antlaşmayla şehir İyon egemenliği altına girer.⁵ Heredotos'a göre bu antlaşmaya uyulmuş ve İzmir bir İyon kenti olmuştur. İyon hâkimiyetindeki İzmir kısa sürede ticaret aracılığıyla gelişir ve zenginleşir. Kentin bu zenginliği ve gelişmişliği komşusu olan Lidyalıları harekete geçirmiştir.⁶

¹ "İzmir", **Yurt Ansiklopedisi**, 6, 1982-1983, s. 4257.

² Sabri Yetkin, Fikret Yılmaz, İzmir'in Tarihi.

³ <<http://www.izmir.bel.tr/StandartPages.asp?menuID=824&MenuName=>> (30.06.2011)

⁴ "İzmir", **Yurt Ansiklopedisi**, 6, s. 4259.

⁵ İzmir körfezinin kuzeydoğunda yer alır. M.Ö. 3000'den beri burada yerleşme devam etmiştir. Günümüzde Tekel bağları içinde kalan Bayraklı'da 1948-1951'de başlayan kazılar bugünde devam etmektedir. Kazılarda Troya I-II katmanlarının çağdaşı buluntular ile Hitit uygarlıklarına ait buluntulara ulaşılmıştır. Ayrıca M.Ö. 7. yüzyıla ait megaron tipi evler ve Kral Tantalos'un mezarı önemli arkeolojik kalıntılardır.

⁶ İlhan Akşit, **Batı Anadolu Uygarlığı**, İstanbul, 1980, s.105; "İzmir", **Yurt Ansiklopedisi**, s. 4259; Nağme Ebru Karabağ, Kent Arkeolojisi Metoduyla Çok Katmanlı Kentlerin Tarihsel Sürekliliğin Çözümüne Korunması (İzmir Örneği), (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 2008, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, s. 66.

⁷ S. Yetkin, F.Yılmaz, İzmir'in Tarihi.

<<http://www.izmir.bel.tr/StandartPages.asp?menuID=824&MenuName=>> (30.06.2011)

M.Ö. 7. yüzyılda Lidya Kralı Alyattes Smyrna'yı ele geçirmiş ve şehri yakıp yıktırıştır. Bu olay üzerine Smyrnalılar çevredeki köylere yerleşmişlerdir.⁷ Bu dönemde Anadolu'da ilerleyen Pers İmparatoru Lidya kralına karşı Ege kıyılarındaki kentlerden kendisine destek vermelerini istemiştir. Ancak isteğine karşılık bulamayan Pers imparatoru Lidya'nın başkenti Sardes'i ele geçirir, sonra diğer kıyı kentlere ve İzmir'e saldırır. Saldırıları sonucu M.Ö. 545 tarihinde İzmir ağır tahribe uğramıştır. Bu tahribattan sonra Bayraklı'daki yerleşim alanında bir daha kent düzeninde bir yerleşim oluşmamış böylece İzmir'in ilk yerleşim evresi sona ermiştir.⁸

M.Ö. 334'te Çanakkale Boğazı (Hellespontos) üzerinden Anadolu'ya geçen Makedonya Kralı Büyük İskender, Granikos Çayı (Biga Çayı) üzerinde Pers İmparatorluğunu yenilgiye uğratarak Perslerin satraplık merkezi olan Sardes'i ele geçirmiş ve ardından Efes'e ilerlemiştir.⁹ M.S. 2. yüzyılda yaşamış gezgin ve yazar olan Manisalı Pausanias'ın bildirdiğine göre, Büyük İskender bir gün Sardes'ten İzmir'e avlanmak için gelir ve Nemesis tanrıçalarının kutsal tapınağı önündeki çınar ağacının altında dinlenirken uykuya dalar. Rüyasında tanrıçalar kendisine tepenin yamacında bir kent kurmasını ve eski kentin ahalisinin de buraya taşınmasını öğütlemişlerdir. Bu rüya üzerine Büyük İskender, Kadifekale (Pagos) eteklerinde yeni bir kent kurmuş ve eski kent halkı buraya taşınmıştır.¹⁰ M.Ö. 323'te Büyük İskender'in Babil'de ölümünün ardından imparatorluğu komutanları arasında bölge bölge paylaşılmıştır. İzmir ve çevresi önce komutan Antigonos'un eline geçmiştir. Onun ardından bölgeye hakim olan Lysimakhos zamanında (M.Ö. 290) Smyrna'nın kurulması tamamlanmıştır.¹¹ Lysimakhos'un ölümünden sonra, M.Ö. 3. yüzyıl boyunca bölge Mısır merkezli bir krallık olan Ptolemaioslarla Suriye merkezli bir krallık olan Seleukosların çatışma alanı olmuştur. Bu çatışmaya dahil olan Bergama Krallığı kendi gücü ve Roma'nın da desteğiyle yaklaşık 100 yıl boyunca İzmir'e egemen olur. M.Ö. 2. yüzyılda Bergama krallığının sınırları içinde kalan Smyrna ve Efes iç işlerinde özgür, vergi muafiyeti olan, ticaret ve liman kentleri olarak varlıklarını sürdürmüşlerdir. M.Ö. 138'de

⁷ Bazı kaynaklarda kent sakinlerinin 200 yıl boyunca köylerde yaşamlarını sürdürdüğü belirtilmektedir (Bkz. Yurt Ansiklopedisi s. 4260). Strabon ise bu sürenin 400 yıl kadar olduğunu belirtmektedir.

⁸ S. Yetkin, F. Yılmaz, İzmir'in Tarihi.

<<http://www.izmir.bel.tr/StandartPages.asp?menuID=824&MenuName=>> (30.06.2011)

⁹ İlhan Akşit, **Uygurliklar Ülkesi Türkiye**, İstanbul, 2003, s. 71; Akın Ersoy, "Smyrna'dan İzmir'e", **İzmir Kültür ve Turizm Dergisi**, 1, 2009, s. 37; "İzmir", **Yurt Ansiklopedisi**, s.4260.

¹⁰ İ. Akşit, **Uygurliklar Ülkesi ...**, s. 71; İ. Akşit, **Batı Anadolu ...**, s. 106; A. Ersoy, "Smyrna'dan İzmir'e", s. 37; N. Ebru Karabağ, **Kent Arkeolojisi ...**, s. 67.

¹¹ Besim Darkot, "İzmir", **İslam Ansiklopedisi**, 1945, s. 1243; N. Ebru Karabağ, **Kent Arkeolojisi ...**, s. 67.

kral olan III. Attalos'un beş yıllık iktidarı sonunda vasiyet yoluyla Smyrna toprakları Roma İmparatorluğuna bırakılmıştır.¹² Roma İmparatorluğu döneminde (M.Ö. 129-M.S. 395) "özgür kent" statüsüne sahip olan İzmir önem kazanmış ve ticaret kenti olma özelliğini de geliştirmeye başlamıştır. Ancak bu gelişme zaman zaman kesintilere uğrar. Bunun sebeplerinden biri Romalı yöneticiler ve komutanlar arasındaki iç çekişmeler diğeri dış saldırılardır. İzmir'in etkilendiği bu dış saldırıların başında M.Ö. 88-85 yılları arasında Pontos Krallığı'nın Roma topraklarına yönelik yaptığı saldırılar gelmektedir. Bu dönemde duraklama geçiren kent Pontos Kralına verdiği destek nedeniyle "özgür kent" statüsünü de kaybetmiştir.¹³ M.Ö. 49 yılında Sezar ile Pompeius arasında başlayan iç savaşta İzmir Pompeius'u destekler, ancak M.Ö. 48 yılında Pompeius mağlup olur. M.Ö. 44 yılında Sezar'ın öldürülmesinin ardından Pompeius'u destekleyen İzmir yağma edilmiş ve halkı katledilmiştir.¹⁴

M.S. 17 yılında ve diğeri Claudius döneminde (M.S. 41-54) olmak üzere İzmir'in Aiolis ve İonia kentleri iki büyük deprem geçirmiştir. Özellikle ikinci deprem sırasında İzmir ve çevresi büyük zarar görmüştür.¹⁵ İzmir'de en büyük deprem M.S. 178 yılında yaşanmış, fakat imparator Marcus Aurelius'un yardımıyla harap olan kent yeniden inşa edilmiştir. Bugüne ulaşan antik kalıntıların birçoğu bu döneme ait yenilemelerdir.¹⁶

M.S. 2. yüzyıldan itibaren Hristiyanlığın giderek yaygınlaştığı görülmektedir. İzmir, M.S. 1. yüzyıl boyunca St. Paul, Meryem Ana ve Aziz Yahya'yı ağırlamıştı. Bu nedenle başta Efes olmak üzere İzmir ve Bergama'da Antakya'dan sonra en eski Hristiyan toplulukları oluşmuştur.¹⁷ Şehirde ilk Hristiyanlar M.S. 54-55 yıllarında görülür. İzmir'e gelen en önemli piskopos ise St. Polycarp'tır.¹⁸

M.S. 395'te Roma İmparatorluğu'nun ikiye ayrılmasıyla İzmir, Doğu Roma yani Bizans İmparatorluğu'nun egemenliği altına girmiş ve Bizans'ın önemli kentlerinden biri

¹² A. Ersoy, "Smyrna'dan İzmir'e", s. 37.

¹³ S. Yetkin, F.Yılmaz, İzmir'in Tarihi.

¹⁴ <http://www.izmir.bel.tr/StandartPages.asp?menuID=824&MenuName=>> (30.06.2011)

¹⁵ N. Ebru Karabağ, Kent Arkeolojisi ..., s. 79.

¹⁶ A. Ersoy, "Smyrna'dan İzmir'e", s. 38.

¹⁷ İ. Akşit, **Uygurluklar Ülkesi** ..., s. 73; "İzmir", **Yurt Ansiklopedisi**, s.4262. Roma dönemi yapıları içinde en dikkat çeken şehir merkezindeki, kazıları devam etmekte olan, Agora'dır.

¹⁸ A. Ersoy, "Smyrna'dan İzmir'e", s. 42.

¹⁹ Çınar Atay, **Tarih İçinde İzmir**, İzmir 1978, s. 14; Saint Polycarp, havari ve İncil yazarı St. John'ın ilk müritlerindendir. Bölgede hristiyanlığın yayılması onun çabalarıyla gerçekleşmiştir. İncil'de adı geçen yedi kiliseden biri İzmir'deki St. Polycarp Kilisesi'dir. İnancından dolayı bugünkü Kadifekale yakınında bulunan stadyumda öldürülen St. Polycarp adına Kanuni Sultan Süleyman, 1625 yılında Fransa kralı XIII. Louis'in de yardımıyla St. Polycarp Kilisesi'ni yaptırmıştır.

olarak varlığını sürdürmüştür. Bizans İmparatorluğu, iki genel valilik ve 64 eyaletten oluşan bir sistemle yönetilmekteydi. Eyaletlerin başında, askeri-mülki yönetimi geniş yetkilere sahip olan “Strategos”lar bulunuyordu. Büyük Konstantinus (306-377) döneminde, hristiyanlığın resmi din olmasının ardından Anadolu ve özellikle İzmir önemli bir dinsel merkez konumuna gelmiştir.¹⁹ Ayrıca İzmir, hristiyanlığın ilk ortaya çıkışından itibaren gösterdiği çabalardan dolayı Asya’nın yedi kilisesinden biri unvanını almıştır.²⁰

Bizans’ın ilk dönemlerinde bölge önemli bir dış saldırıyla karşılaşmamış, gelişimini sürdürmüş ve dinsel açıdan bir piskoposluk merkezi konumuna gelerek İstanbul’dan sonra Bizans’ın ikinci büyük şehri kabul edilmiştir. İmparator Leon la Sage, Smyrna’yı İstanbul dışındaki kentlerin başkenti ilan etmiş ve İzmir’e kendi kendini yönetebilen anlamına gelen “Autocephale” denilmiştir. Daha sonra Phokaia (Foça), Magnesia (Manisa), Anelion, Petra, Klazomenia (Urla) ve Archangel şehirleri İzmir’e bağlanmıştır.²¹

İzmir, I. Justinianus (M.S. 527-565) döneminde, Bizans ve hristiyanlık tarihi açısından önemli bir olaya tanık olmuştur. Bu olay İncil yazarı St. İoannes’in, Efes’in kuzeyinde yer alan mezarının yanındaki küçük kilisenin yerine, ünlü Bazilika’nın yapılmasıdır. Bu bazilika hristiyanlığın, tüm Ortaçağ boyunca kurulmuş en büyük ve kutsal tapınaklarından biridir.²²

M.S. 5. ve 6. yüzyıllarda kent gelişme göstermişse de M.S. 7 yüzyılın sonlarında başlayan Arap akınları iç bölgelerde karışıklığa yol açmış, bu dönemde kentte siyasi ve özellikle ticari hayat duraksamalara uğramıştır. İzmir, 440 yılında Hunların, 672 yılında Muhammed İbn Abdullah’ın, 715-716’da Efes ve Bergama ile birlikte Arapların, 989 yılında da isyancı Nikeforaks Fokas’ın saldırısına uğramış olmasına rağmen her seferinde Bizanslılar tarafından geri alınmıştır.²³

8. yüzyılda başlayan Arap akınları 9. yüzyılda da devam etmiştir. Bu dönemde kentte yaşanan olaylarla ilgili bilgi bulunmamakla birlikte, kentin zaman zaman bu akınlardan etkilendiği düşünülmektedir. İmparator Mikhael III döneminde (842-867),

¹⁹ “İzmir”, **Yurt Ansiklopedisi**, s. 4262.

²⁰ Charles Texier, **Küçük Asya Coğrafyası Tarihi ve Arkeolojisi** (çev. Ali Suat), Cilt 2, Ankara 2002, s. 141. M.S. 53-56 tarihlerinde Efes’e gelen Pavlus, burada bulunduğu süre içerisinde Hristiyanlığın yayılması için çalışmalar yapar. Bu çalışmalar sonucunda dinin ilk yedi kilisesi kurulur. Roma imparatorluğu döneminde kurulan bu kiliseler kuruldukları yerin Roma dönemindeki isimleriyle anılmıştır. İzmir (Smyrna) dışındaki diğer altı kilise; Ephesos (Efes), Pergamon (Bergama), Sardes (Salihli), Philadelphia (Akşehir), Laodikeia (Denizli) ve Thyateira (Akhisar)’dır.

²¹ Ç. Atay, **Tarih İçinde ...**, s.14; “İzmir”, **Yurt Ansiklopedisi**, s. 4262.

²² “İzmir”, **Yurt Ansiklopedisi**, s. 4262.

²³ N. Ebru Karabağ, **Kent Arkeolojisi ...**, s. 100; Ç. Atay, **Tarih İçinde ...**, s. 16.

muhtemelen Arap korsanların korkusundan dolayı Smyrna'nın surları yenilenmiştir. 856-857 yılına ait bir kitabenin, kentin sur duvarlarıyla yeni bir kulenin inşasının kutlanmasıyla ilişkili olduğu bilinmektedir.²⁴ Dış saldırıların yanı sıra 7. yüzyıl boyunca iç sorunlarda İzmir'i olumsuz etkilemiştir. 7. yüzyıl ortalarında başlayan ve kısa bir süre içinde Bizans İmparatorluğu'nun bütün bölgelerini etkisi altına alan, "kutsal resim kırıcılığı" hareketi İzmir'de de etkili olmuştur.

9. yüzyıl sonlarında Efes'ten Edremit'e kadar olan kıyı bölgesi ve karşısındaki adaları içine alan Samos (Sisam) Deniz Theması oluşturulmuş ve bu birimin merkez üssü İzmir olmuştur. Böylece kent askeri, idari ve dinsel öneminin yanında ticaret merkezi niteliğini de kazanmıştır. Bizans tahtını ele geçiren Makedonya sülalesinin kurucusu Basileus I (867-886) ile birlikte Bizans yeni bir yükselme dönemine girmiştir. İzmir bu dönemde Ege Denizi'ndeki Bizans donanmasının ana üssü konumunu devam ettirmiştir. Ayrıca 869 tarihinde Smyrna Piskoposluğu Efes Piskoposluğu'ndan ayrılarak bağımsızlığını kazanmıştır.²⁵

Şehirde 1025 ve 1040 yıllarında iki deprem meydana gelmiştir. 11. yüzyıl yazarlarından Georgios Kedrenus, 1025 yılında yaşanan depremde kent ve köylerde birçok yapının çökmüş olduğunu, ayrıca çok sayıda insanında hayatını kaybettiğini belirtmektedir.²⁶ İzmir 1076 yılında Kutalmışoğlu Süleyman Bey tarafından ele geçirilmiştir. Süleyman Bey'in ölümünün ardından 1086-1095 yılları arasında kente Çaka Bey egemen olur. Çaka Bey'in ölümünden sonra kent bir süre daha Türklerin elinde kaldıysa da daha sonra I. Aleksios Komnenos'un gönderdiği, Amiral Kaspaks komutasındaki bir filo ve Ioannes Dukas idaresindeki kara kuvvetleri kenti ele geçirmeyi başarmış ve kent 1317 yılına kadar yeniden Bizans'ın yönetimine girmiştir.²⁷

Kentte Bizans valisi Filokal (1102-1107) ve İmparator Jean Vattas (1222-1262) zamanında iki önemli imar faaliyeti gerçekleşmiştir. İmparator Jean Vattas (Jean Vatatzes), "Jesus Christe" adındaki tapınağı inşa ettirmiştir. Ancak bugün bu yapının yerinde Kestane Pazarı Cami bulunduğu söylenmektedir. Ayrıca Nymphaion (Kemalpaşa), İstanbul'dan

²⁴ Ersin Doğer, *İzmir'in Smyrna'sı Paleolitik Çağ'dan Türk Fethine Kadar*, 1. baskı, İletişim Yayınları, İstanbul 2006, s. 129.

²⁵ E. Doğer, *İzmir'in Smyrna'sı ...*, s. 130.

²⁶ E. Doğer, *İzmir'in Smyrna'sı ...*, s. 130.

²⁷ "İzmir", *Yurt Ansiklopedisi*, s. 4263; E. Doğer, *İzmir'in Smyrna'sı ...*, s. 132; B. Darkot, "İzmir", *İslam Ansiklopedisi*, s. 1243-1244.

imparatorların geldiği önemli bir dinlenme ve mesire yeri idi.²⁸

13. yüzyılda kısa bir süre Manuel Mavrozomos egemenliğinde kalan kent daha sonra İznik İmparatoru Theodor Laskaris'in yönetimine geçmiştir.²⁹ 1222-1254 yıllarında İznik-Bizans Devleti'nin başına geçen Ioannes III Vatatzes döneminde İznik sembolik dini başkentken, Nymphaion (Kemalpaşa-Nif) devletin asıl idari başkenti olmuştur.³⁰ İmparator ile karısı İrini Nymphaion'da bir kütüphane ve üniversite kurmuş, ayrıca yaptıkları bağışlarla bölgedeki manastırların canlanmasını sağlamışlardır. Bu bağışlar sayesinde Lembos, Kuzenas ve Sosandra gibi manastırlar bölgede önemli ekonomik güç haline gelirler. Yine Lembos'taki Theotokos Manastırı, onların yardımıyla yeniden yapılmıştır. İznik-Bizans Devleti Smyrna'ya çok büyük önem vermiş ve kent bu dönemde Thrakesion Themasi'nin önemli kentlerinden birisi olmuştur.³¹

1254 yılında İmparator Ioannes Vatatzes'in yerine geçen oğlu Theodoros II Laskaris dört yıl tahtta kalmıştır. Onun ardından 7 yaşındaki Ioannes IV imparator ilan edilir. Daha sonra Bizans Devleti'nin son hanedanlığı olan Palaiologoslar'ın kurucusu Mikhael VIII Palaiologos, önce naiplik makamını ele geçirmiş ve 1261 yılında İstanbul'u Latin işgalinden kurtararak kendisini imparator ilan ettirmiştir.³² Bu dönemde Venedikliler ve Cenevizliler bölgede istedikleri gibi hareket etmektedirler. Onlarla mücadele edecek güçten yoksun olan İmparator Mikhael Palaiologos, Venedikliler ve Cenevizlilere verdiği geniş imtiyazlarla İzmir'de fiilen hâkimiyet kurmalarına neden olmuştur. 1304 yılında III. Andronikos tarafından Cenevizlilere kilise, fırın ve hamamlarıyla kendilerine ayrı bir mahalle kurma ayrıcalığı tanınmıştır. Ancak Anadolu'da hızla ilerleyen Türk hâkimiyetinden dolayı Venedikliler ve Cenevizliler kendilerine tanınan bu ayrıcalıklardan uzun süre yararlanamamışlardır.³³

İzmir, 1317 yılında Aydınoğlu Umur Bey tarafından fethedilmiştir. Fakat 1344'te Kıbrıs, Rodos, Venedik ve Ceneviz gemilerinden oluşan bir Haçlı donanması İzmir'e baskın yaparak şehrin liman bölümünü ele geçirmişlerdir. 1390 yılında I. Bayezid, Batı Anadolu'daki Foça, Urla, Balat, Ayasuluk, Çeşme, Seferihisar ve Kuşadası gibi önemli liman kentleri ele geçirmiş ancak İzmir'i kuşattıysa da liman bölümünü alamamıştır. 1402

²⁸ Ç. Atay, **Tarih İçinde ...**, s. 16.

²⁹ N. Ebru Karabağ, **Kent Arkeolojisi ...**, s. 101.

³⁰ E. Doğer, **İzmir'in Smyrna'sı ...**, s. 136.

³¹ E. Doğer, **İzmir'in Smyrna'sı ...**, s. 136-137.

³² E. Doğer, **İzmir'in Smyrna'sı ...**, s. 141-142.

³³ B. Darkot, "İzmir", **İslam Ansiklopedisi**, s. 1244; N. Ebru Karabağ, **Kent Arkeolojisi ...**, s. 101.

yılında İzmir'i ele geçiren Timur, Türklerin hakim olduğu yukarı şehir ile Latin işgalindeki aşağı şehrin birleşmesini sağlamıştır.³⁴ 1426 yılına gelindiğinde Osmanlı İmparatorluğu Batı Anadolu ve İzmir'i egemenliği altına almıştır.

Şekil 1- Geç Bizans Çağında İzmir ve Civarı (Doğer 2006)

Hellenistik, Roma, Bizans, Beylikler, Osmanlı ve Türk dönemlerinde her zaman yerleşim alanı olan İzmir Bizans döneminde, Kadifekale ve Liman Kalesi'nden meydana gelen orta büyüklükte bir yerleşim alanıydı. Bizans döneminde inşa edilen yapılara ait günümüze ulaşan önemli bir bilgi ve kalıntı maalesef yoktur.³⁵ Günümüzde sistematik olarak kazıların devam ettiği tek alan Agora'dır. Arkeolojik veriler yetersiz olsa da bazı

³⁴ "İzmir", *Yurt Ansiklopedisi*, s. 4264; B. Darkot, "İzmir", *İslam Ansiklopedisi*, s. 1244; E. Doğer, *İzmir'in Smyrna'sı ...*, s. 144.

³⁵ N. Ebru Karabağ, *Kent Arkeolojisi ...*, s. 102.

yazılı kaynaklar kent hakkında önemli bilgiler sunmaktadır. Çorakkapı'da bulunan bir epigrama göre Roma döneminde inşa edilen surların bir bölümü, M.S. 395-408 İmparator Arkadius zamanında yeniden yaptırılmıştır. Daha sonra İmparator Mikhael döneminde 856 yılında kent surları onarılmıştır.³⁶ Roma döneminde inşa edilen Su Kemerleri, Agora ve Kadifekale yapılış amaçlarına uygun olarak Bizans döneminde de kullanılmaya devam edilmiştir. Kadifekale III. Ioannes Vatatzes döneminde onarım görmüştür. Kale içindeki sarnıç ise Hellenistik ve Roma kalıntılarının üzerine Bizans döneminde yapılmıştır. Yine kale içinde yer alan mimari özelliklerine göre şapel olduğu düşünülen yapı da Bizans dönemine tarihlendirilmektedir.³⁷

İzmir, Bizans döneminde önemli bir piskoposluk merkezi olmuş olmasına rağmen bu döneme ait dini yapılar hakkındaki bilgilerde yetersizdir.

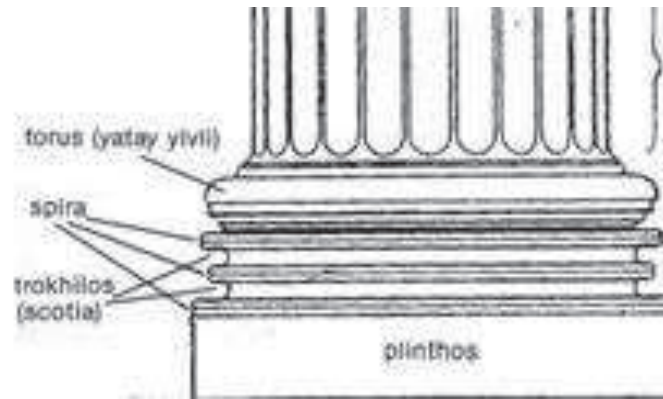
³⁶ E. Doğer, **İzmir'in Smyrna'sı** ..., s. 124-129.

³⁷ N. Ebru Karabağ, **Kent Arkeolojisi** ..., s. 103.

3. İZMİR ARKEOLOJİ MÜZESİ'NDEKİ BİZANS DÖNEMİ TAŞ ESERLERİ

3.1. Sütun Kaideleri

Sütun kaidesi, üzerine taşıyıcı sütunun oturduğu mimari öğedir.¹ Yatay silmelerden meydana gelen kaidenin en alt kısmında kare biçimli ve bezemesiz taş blok “plinthos” olarak adlandırılır. Dış bükey biçimli silme “torus”, iki torus arasında kalan içbükey silmeye ise “trokhilos” denir.

Şekil 2- Kaidenin bölümleri (ArkeoAtlas 2010)

Antik mimarlıkta kullanılan düzenlerden İyon düzeninde genel olarak iki tip sütun kaidesi kullanılmıştır. Bunlar Anadolu tipi ve Attika tipi kaidelerdir. Anadolu tipi kaideler düz bir plinthos üzerinde çift trokhilos ve bir torustan oluşur. Attika tipi kaideler de bezemesiz, düz bir plinthos üzerinde yükselir. Fakat iki torus arasında yer alan bir trokhilostan meydana gelir. Yıldız Ötüken, Bithynia Bölgesi'nde tespit edip belgelediği attika tipteki kaideler için bir tipoloji yapmıştır.² Bu tipolojide Tip A, B ve C şeklinde üç ana grup oluşturulmuş ve Tip A ile Tip C grupları Tip A1, A2 ve Tip C1, C2 şeklinde

¹ Metin Sözen, Uğur Tanyeli, **Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü**, 7. Basım, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003, s. 120.

² Sütun kaidelerinin tipolojisi için bkz. Yıldız Ötüken, “Forschungen im Nordwestlichen Kleinasien. Antike und Byzantinische Denkmäler in der Provinz Bursa”, **İstMitt.** Beiheft 41, Tübingen 1996, s. 152-163; Esra Keskin, “Çorum İlinde Bulunan 5-6. Yüzyıllara ait Attika Tipi Sütun Kaideleri”, **Bizans ve Çevre Kùltürler, Prof. Dr. S. Yıldız Ötüken'e Armağan**, Yapı Kredi Kùltür ve Sanat Yayıncılık, İstanbul 2010, s. 228-234.

ikişer alt gruba ayırmaktadır.³ Attika tip A olarak adlandırılan kaidelerde en alt kısmında dikdörtgen prizma formu plinthos, onun üzerinde dışbükey formu ilk torus ve torusu çevreleyen bir halka vardır. Daha sonra içbükey formu bir trokhilos ile üzerinde düz profilli ikinci torus bulunur. İkinci torus bir silmeyle ikiye bölünmüştür.⁴ Attika B tipi kaideleri Sema Alpaslan Doğan, “Basit formu kaideler” olarak adlandırmakta ve Bithynia’da Kemaliye’de Eski Camii ve Zeytinbağı, Pelekete’de ayrıca Yunanistan’da 5.-6. yüzyıllarda görüldüğünü belirtmektedir.⁵ Attika C tipi kaidelerin formu ile ilgili yayınlarda çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Bu tipteki örnekler tek torusludur ve 5.-6. yüzyıllara tarihlendirilmektedir.⁶

İzmir Arkeoloji Müzesi’nde 10 adet kaide tespit edilmiştir. Bir tanesi kırık olduğu için (Kat. No: 2) tipi belirlenemeyen kaidelerden altısı (Kat. No: 1, 3, 7, 8, 9, 10) Attika tipindedir.⁷ Bunlardan katalog no 10’daki örneğin plinthos kısmı diğerlerinden biraz daha yüksektir. Katalog 4, 5 ve 6 numaralı parçalar ise Attika tipi kaidenin farklı bir örneği olarak değerlendirilebilir.⁸ Hepsi mermerden yapılmış olan kaidelerden yalnızca bir tanesinin envanter kaydı vardır. 1164 envanter nolu bu kaidenin buluntu yeri İzmir’dir. Katalogda yer alan sütun kaidelerinin çapı 50cm-30cm arasındadır.⁹ Plinthosları dikdörtgen prizma formunda olan kaidelerin plinthos yükseklikleri ise 11cm-5cm arasındadır. Plinthos yüksekliği 15 cm olan kaidenin (Kat. No. 10) plinthos kısmı kare formdadır ve bu kaidenin içbükey trokhilosunda yazıt ve tarih vardır. Katalogdaki 5 örnekte kenet boşluğu vardır. Kenet boşluklarının derinlikleri ortalama 3 cm’dir. Katalogdaki diğer beş sütun kaidesinden biri kırıktır. Diğer dört kaide üzerinde ise başka eserler sergilenmektedir. Bu nedenle bu eserler üzerindeki kenet boşlukları görülememiştir.

³ Şener Yıldırım, Philomelion’daki (Akşehir) Bizans Dönemi Taş Eserleri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2006, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, s. 115, dipnot 1; Esra Keskin, “Çorum İlinde Bulunan ...”, s. 229.

⁴ Esra Keskin, “Çorum İlinde Bulunan ...”, s. 229.

⁵ S. Alpaslan, “Anadolu Medeniyetleri Müzesindeki Bizans Dönemi Taş Eserleri”, **Anadolu Medeniyetleri Müzesi Yıllığı 2000**, Ankara 2001, s.273-274; Ayrıca Basit-düz formu kaide terimi Almanca “Rohform” teriminin karşılığı olarak kullanılmıştır. Bkz. S. Doğan, “Bizans Mimarlığında Liturjik İşlevli Taş Yapıtlarda Terminoloji Sorunu”, **Sanat Tarihinde Terminoloji Sorunları Semineri I (Mimari ve Mimari Süsleme)**, 23-24 Kasım 2001, Ankara 2005, s. 38.

⁶ Esra Keskin, “Çorum İlinde Bulunan...”, s. 233.

⁷ Yıldız Ötügen’in tipolojisine göre Attika Tip A’ya benzer örneklerdir.

⁸ S. Alpaslan Doğan’ın Basit formu kaide olarak tanımladığı bu parçalar Yıldız Ötügen’in tipolojisine göre Attika Tip B’ye benzer örneklerdir.

⁹ Yarısı kırık olan 22 cm çapındaki sütun kaidesinin tam ölçüsü bilinemediği için katalogdaki bu örneğin çapı verilmemiştir.

Katalog No: 1

Resim No: 1

Envanter No: 1164

Türü: Kaide

Malzemesi: Mermer

Eserin Buluntu Yeri: İzmir

Müzedeki Yeri: Bahçe

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı: Attika tipinde bir kaidedir. Köşeleri kırık olan plinthos üzerinde dışbükey formda ilk torus yer alır. İlk torusu üstten dik açılı bir halka çevrelemektedir. Daha sonra içbükey trokhilos ve ikinci torus yer alır. İkinci torus ince bir yivle ikiye bölünmüştür. Kaide bu form özellikleri bakımından Ötüken tarafından hazırlanan sütun kaidelerinin tipolojisine göre Attika A tipindedir.

Tarihlendirme: Çorum Müzesi 1.9.66 envanter numaralı örnekle form özellikleri bakımından benzerdir. Nevşehir Müzesi'nde de aynı form özellikleri görülen erken tarihli bir başka benzer örnek bulunur.¹⁰ Buna göre bu kaideyi 5.-6. yüzyıllara tarihlendirebiliriz.

Ayrıca bu parça İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki (Kat. No. 7-8) iki örnekle de benzerdir.

Ölçüler: Y: 25 cm Ç: 50 cm Pl. U: 61 cm Pl. G: 61 cm Pl. Y: 9 cm
Yayınlandığı Yer : -

Katalog No: 2

Resim No: 2

Envanter No: -

Türü: Kaide

Malzemesi: Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

¹⁰ Bkz. Ç. Temple, "Nevşehir Müzesi'nde Bulunan Bizans Dönemi Mimari ve Liturjik Taş Eserleri", (ed. A. Ceren Erel, Bülent İşler, Nilüfer Peker Pınar Sağır), **Anadolu Kültürlerinde Süreklilik ve Değişim Dr. A. Mine Kadiroğlu'na Armağan**, Ankara 2001, s. 539, r. 1.

Müzedeki Yeri : Bahçe

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : Attika tipteki kaide monolittir. Yarısı kırık olan kaidenin yalnızca bir yivle ikiye ayrılmış torusu görülür. Anladığımız kadarıyla bu kaide Y. Ötüken'in tipolojisine göre "A" tipindeki örneklerle benziyor olmalıydı. Kaidenin üzerinde kenet boşluğu görülmemektedir.

Tarihlendirme : Benzer örnekleri Ötüken tarafından Gölyazı'da tespit edilmiştir.¹¹ Çorum Müzesi'nde de benzer örnekleri vardır.¹² Bizans mimarisinde erken dönemde yaygın olarak kullanılan attika tipteki bu örnekler 5.-6. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Benzer örneklerine göre bu kaidenin de 5.-6. yüzyıla ait olduğu düşünülebilir.

Ölçüler: Y: 14 cm Çap: 22 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No: 3

Resim No: 3

Envanter No : -

Türü: Kaide

Malzemesi: Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Müzedeki Yeri: Bahçe

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı: Attika tipindeki kaidenin plinthos kısmının iki köşesi kırıktır. Kaide de düz ve profilsiz plinthosun üzerinde dışbükey formda ilk torus yer alır. Torus üzerinde içbükey formda bir trokhilos bulunur. Bunun üzerinde ikinci torus vardır. İkinci torusu bir silme ortadan ikiye böler. Monolit kaidenin üst merkezinde kenet boşluğu görülür. 3 cm

¹¹ Attika A tipteki iki örnek için bkz. Y. Ötüken, "Forschungen im Nordwestlichen Kleinasien. Antike und Byzantinische Denkmäler in der Provinz Bursa", *İstanbul Mitteilungen*, 41, Tübingen 1996, s. 152-153, Taf. 24/3-4.

¹² Katalog 1, 2 ve 3 numaralı örnekler için E. Keskin, "Çorum İlinde Bulunan ...", s. 228-229, r. 1, 2, 3.

derinlikte olan kenet boşluğunun çapı 5 cm'dir. Ayrıca kaidenin ortasındaki kenet boşluğuna uzanan kurşun akıtma kanalı 16 cm uzunluktadır.

Tarihlendirme: Müzedeki katalog 1 ve 2 numaralı örnekler gibi attika A tipi olan bu kaide Çorum Müzesi bahçesinde bulunan 31.3.77 envanter nolu kaide ile form özellikleri ve plinthos yükseklikleri bakımından benzerdir. Ayrıca diğer ölçüleri de birbirine yakın olan bu kaide benzer örneklerine göre 5.-6. yüzyıla tarihlendirilebilir.

Ölçüler: Y: 23 cm Ç: 38 cm Pl. U: 52 cm Pl. Y: 5 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No: 4

Resim No: 4

Envanter No : -

Türü: Kaide

Malzemesi: Mermer

Eserin Buluntu Yeri: -

Müzedeki Yeri: Bahçe

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi: -

Eserin Tanımı: Attika tipteki kaide oldukça aşınmış ve kırıkları vardır. En alt bölümde dikdörtgen prizma formunda profilsiz plinthos bulunur. Plinthos üzerinde dışbükey formda bir torus ve dik açılı bir profilden oluşur. Monolit bir bloktan meydana gelen kaidenin üst kısmında kenet boşluğu ve kurşun akıtma kanalı vardır. Kenet boşluğu 4 cm derinlikte olan kaidenin kurşun akıtma kanalının uzunluğu 14 cm'dir.

Tarihlendirme : Attika tip B'nin özelliklerini gösteren bu kaidenin paralel örnekleri Kemaliye'de, Milet'te ve Çakırca Köyü'nde 6. yüzyıla tarihlenen bir başka kaide de izlenir.¹³

¹³ Kemaliye'deki örnek için bkz. Y. Ötügen, "Forschungen im Nordwestlichen ...", s. 156, Taf. 26/1; Milet örneği için P. Niewöhner, "Byzantinische Steinmetzarbeiten aus dem Umblaud von Milet", **Anadolu ve Çevresinde Ortaçağ I**, Akmed, Ankara 2007, s. 10, Abb. 4; Çakırca Köyü'ndeki kaide için bkz. Annie Pralong, "Matériel Archéologique Errant", **La Bithynie au Moyen Age**, Paris 2003, s. 239, Pl. XII, r. 35.

Ölçüler : Y : 17 cm Ç : 34 cm Pl. U: 42 cm Pl. G : 42 Pl. Y : 6 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No: 5

Resim No: 5

Envanter No : -

Türü: Kaide

Malzemesi: Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Müzedeki Yeri: Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı: Attika tipte kaidedir. Dört köşeli, düz profilsiz plinthos üzerinde dik açılı profil oluşturan kaidenin üst kısmı içbükey ikinci bir profile biçimlenmiştir. Kaidenin üst kısmında 4 cm çapında kenet boşluğu, 2 cm genişlikte ve 15 cm uzunlukta kurşun akıtma kanalı mevcuttur.

Tarihlendirme: Bu kaidenin form olarak benzeri Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ndeki 30.5.67 envanter numaralı kaidedir. Ölçüleri farklı olan bu kaideyi form özelliklerinden dolayı 5.-6. yüzyıllara tarihlendirebiliriz.

Ölçüler: Y: 34 cm Ç: 34 cm Pl. U: 44 cm Pl. Y: 11 cm Pl. G: 44 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No: 6

Resim No: 6

Envanter No : -

Türü: Kaide

Malzemesi: Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Müzedeki Yeri: Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı: Attika tipteki kaide profilsiz, düz plinthos üzerinde yükselir. Kaide dışbükey formda bir torus ve onun üzerindeki dik açılı profilli trokhilostan oluşur. Kaidenin 4 cm çapında ve 2 cm derinliğinde bir kenet boşluğu vardır.

Tarihlendirme: Basit formlu bu kaidenin ölçüleri ve form özellikleri bakımından benzeri Anadolu Medeniyetleri Müzesi 30.8.67 envanter numaralı kaidedir. Bu tipteki kaidelerin benzer başka örnekleri Bithynia'da Kemaliye'de eski Camii ve Zeytinbağı, Pelekete'te ve ayrıca Yunanistan'da görülmekte ve 5.-6. yüzyıla tarihlendirilmektedir.¹⁴

Ölçüler: Y: 21 cm Ç: 35 cm Pl. U : 42 cm Pl. G: 42 cm Pl.Y: 5 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No: 7

Resim No: 7

Envanter No : -

Türü: Kaide

Malzemesi: Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Müzedeki Yeri: Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı: Attika A tipteki kaidenin en altında dikdörtgen prizma formunda profilsiz bir plinthosu vardır. Plinthos üzerinde dışbükey formlu ilk torus ve bu ilk torusun üzerinde düz profilli bir bilezik yer almaktadır. Onun üzerinde içbükey trokhilos ve trokhilostan sonra bir silmeyle ikiye ayrılan ikinci torus bulunur.

¹⁴ S. Alpaslan, "Anadolu Medeniyetleri Müzesindeki ...", s. 274.

Tarihlendirme: Katalogdaki 1, 3 ve 8 numaralı örneklerle yakın benzerlik göstermektedir. Ayrıca Nevşehir Müzesi'nde¹⁵, Bithynia Babasultan ve Gölyazı'da¹⁶ paralel örnekleri ile karşılarız. Bu kaide 5.-6. yüzyıla tarihlenen benzer örnekleriyle aynı tarih içerisinde değerlendirilebilir.

Ölçüler: Y: 27 cm Ç: 50 cm Pl. U: 63 cm Pl. Y: 9 cm Pl. G: 55 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No: 8

Resim No: 8

Envanter No : -

Türü: Kaide

Malzemesi: Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Müzedeki Yeri: Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı: Attika A tipteki kaidenin profilsiz, düz plinthosunun üç köşesi kırıktır. İlk torus dışbükey formdadır. Onun üzerinde içbükey trokhilos ve onun üzerinde bir silmeyle ikiye ayrılmış ikinci torus yer alır.

Tarihlendirme: Katalogdaki bir önceki örnek ile yakın benzerlik gösterir ve buna göre 5.-6. yüzyıla tarihlendirilebilir.

Ölçüler: Y: 28 cm Ç: 46 cm Pl. U: 60 cm Pl. Y: 9 cm

Yayınlandığı Yer : -

¹⁵ Bkz. Ç. Temple, "Nevşehir Müzesi'nde Bulunan Bizans Dönemi Mimari ve Liturjik Taş Eserleri", (ed. A. Ceren Erel, Bülent İşler, Nilüfer Peker, Pınar Sağır), **Anadolu Kültürlerinde Süreklilik ve Değişim Dr. A. Mine Kadiroğlu'na Armağan**, Ankara 2011, s. 539, r. 1

¹⁶ Babasultan'daki bir, Gölyazı'daki üç örnek için bkz. Y. Ötügen, "Forschungen im Nordwestlichen ...", s. 152-153, Taf. 24, r. 1, 2, 3, 4.

Katalog No: 9

Resim No: 9

Envanter No : -

Türü: Kaide

Malzemesi: Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Müzedeki Yeri: Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı: Bir köşesi kırık olan düz plinthos üzerinde dışbükey formlu torus görülür. Üzeri bir halka ile çevrili ilk torustan sonra içbükey trokhilos ve onun üzerinde bir silmeyle ikiye ayrılmış ikinci torus kısmı yer almaktadır.

Tarihlendirme : Katalog 7 ve 8'deki örneklerle benzerdir. Bu örnekler gibi 5.-6. yüzyıla tarihlendirilebilir.

Ölçüler: Y: 22 cm Ç: 32cm Pl. U: 46 cm Pl. Y: 5 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No: 10

Resim No: 10

Envanter No : -

Türü: Kaide

Malzemesi: Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Müzedeki Yeri: Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı: Attika tipte düz ve yüksek bir plinthosu olan kaide dışbükey formda bir torus ve bir silmeyle ikiye ayrılmış içbükey formlu trokhilos kısmından oluşmaktadır. Kaidenin üst kısmında, merkezde 4 cm çapında ve derinliğinde bir kenet boşluğu, genişliği

1 cm ve uzunluğu 13 cm olan kurşun akıtma kanalı vardır.

Tarihlendirme: Kaidenin plinthus yüksekliği müzedeki diğer örneklerle göre daha fazladır. Plinthus yüksekliği ve form özellikleri bakımından Çorum Müzesi'ndeki¹⁷ kireçtaşından yapılmış envantersiz attika tipindeki bir kaideyle benzerdir.

Ölçüler: Y: 30 cm Ç: 30 cm Pl. U: 37 cm Pl. Y: 15 cm

Yayınlandığı Yer : -

2.2. Sütun Başlıkları

Mimaride statik işlevli yapı öğelerinden biri olan sütun başlıkları, sütun ile onun taşıdığı üst örtü arasında bulunan ve örtü ağırlığının sütunlara aktarılmasını sağlayan mimari parçadır.¹⁸ Diğer mimari parçalarda olduğu gibi sütun başlıklarının yüzeyleri de birer bezeme alanı olarak kullanılmıştır. Bazen sütun başlıklarının formları bazen de bezeme motifleri başlıkların tipolojisinde etkili olmuştur. Antik çağ mimarisinde Dor, İyon ve Korint olmak üzere üç düzen kullanılmaktaydı. Bunlardan Dor ve İyon düzenleri İ.Ö. 7. ve 6. yüzyıllardan itibaren, korint düzeni ise Klasik dönemden itibaren kullanılmaya başlanmıştır.¹⁹ Korint başlıklar ilk olarak M.Ö. 5. yüzyıl sonunda Yunanistan'da ortaya çıkmış, Roma İmparatorluk döneminde de kullanılmıştır.²⁰ Dor tarzı dışında, Roma mimarisinde kullanılan başlık tiplerinin kullanımına Bizans döneminde de devam edilmiştir. İzmir Arkeoloji Müzesi'nde bulunan Bizans dönemine ait sütun başlıklarını tiplerine göre şu şekilde gruplandırılabiliriz.

a) Korint tipteki başlıklar : Bu başlık tipi ilk olarak İ.Ö 5. yüzyıl sonunda Yunanistan'da ortaya çıkmıştır.²¹ Abakusun altında çıkıntı yapan ve kalathos adı verilen sepet korint başlığın çekirdeğini oluşturur. Kalathosun ortasında halka biçimli başlıklara sahip iki adet ağaç gövdeciği vardır. Bunlar kaulis veya kaulikulus olarak adlandırılmaktadır. Kaulislerin her biri akantus yapraklarından meydana gelen kadeh biçimli, kapalı yaprak demetlerini taşır. Başlığın alt kısmını genel olarak iki sıra akantus yaprağı çevreler ve bunların arasında

¹⁷ E. Keskin, "Çorum İlinde Bulunan ...", s. 228, R. 1.

¹⁸ Metin Sözen-Uğur Tanyeli, **Sanat Kavram ve ...**, s. 224.

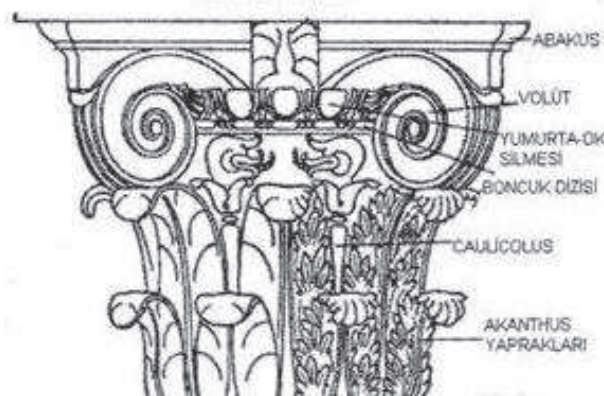
¹⁹ Cevat Başaran, **Anadolu Kompozit Başlıkları**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1999, s. 9.

²⁰ Vedat İdil, "Anadolu'da Roma İmparatorluk Çağı Korinth Başlıkları", **Anatolia**, 20, 1984, s. 1-49.

²¹ Vedat İdil, "Anadolu'da Roma İmparatorluk ...", s. 1.

kaulis çanağı bulunur. Başlığın en üst kısmında ise ortası çiçekli abakus levhası vardır. Abakusun alt köşelerinde volütler ve yaprak ortalarında helezon yapan heliksler yer alır.²²

b) Kompozit tip başlıklar : Kompozit tipteki sütun başlıkları, 5.-6. yüzyıllarda korint başlıkların biçim değişikliğine uğraması sonucu ortaya çıkmıştır.²³ İyon ve korint elemanlarının birlikte kullanılmasıyla oluşan kompozit düzende friz, saçaklar ve kaide korint düzeni ile aynıdır. Ancak başlık değişiklik gösterir. Bu başlık tipinde sırasıyla en üstte abakus ve ortasında abakus çiçeği, onun altında köşelerde volütler yer alır. Volütler arasındaki kısım ekinus, gövdenin üst kısmında kaulis çanağı ve gövde ise kalatos olarak adlandırılır. Gövdenin en alt bölümünde kalatos taban bileziği ve onun üzerinde alt ve üst sıra akantus yaprak dizisi bulunur.²⁴ Korint başlıkların bozulmuş şekli olarak açıklanan kompozit başlıkların bazılarında kabartma biçiminde görülen akantus yaprakları bazı örneklerde matkap işçiliğiyle yapılmıştır.

Şekil 3- Kompozit Başlık (Arkeo Atlas 2010)

Bizans dönemdeki başlıklar Roma başlıklarına göre biraz daha farklı biçimlendirilmiştir. Roma mimarisinde yüksek kabartma tekniğinde, uzun yapraklı ve yaprakları damarlı biçimde işlenen korint ve kompozit tipteki sütun başlıklarının yaprak boylarının Bizans döneminde kısalmış olduğu görülür.²⁵

²² Vedat İdil, "Anadolu'da Roma İmparatorluk ...", s. 2; Eylem Güzel, Side Müzesi'nde Bulunan Korint Başlıkları, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2007, Selçuk Üniversitesi, Konya.

²³ Hülya Tezcan, **Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi**, İstanbul 1989, s. 302.

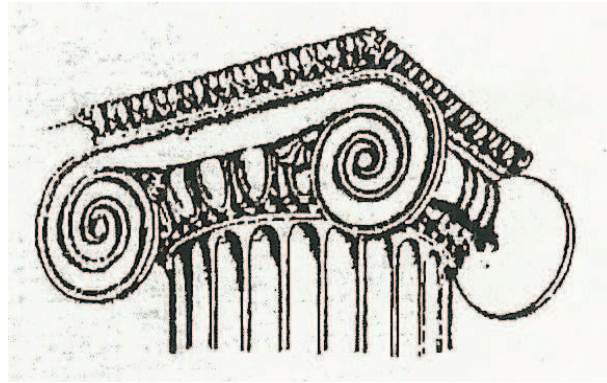
²⁴ Sema Doğan, "Bizans Mimarlığında Liturjik ...", s. 37.

²⁵ Çiğdem Temple, "Erken Bizans Dönemi Sütun Başlıkları Tipleri ve Terminolojisi Üzerine Bir Çalışma", (Ed. Sacit Pekak), **Sanat Tarihinde Terminoloji Sorunları I (Mimari ve Mimari Süsleme)**, 23-24 Kasım 2001, Ankara 2005, s. 240.

c) Kesik piramit tipteki başlıklar : İmpost ya da sepet tipte denilen bu başlıkların üzerinde zengin bezeme motifleri uygulanmıştır. Bu tip başlıklar Ayasofya ve Polyeuktus gibi başkent yapılarında 6. yüzyılın ilk çeyreğinden itibaren görülür.²⁶ Bizans sanatında sıkça kullanılan bu tip başlıklarla İzmir dışında İstanbul Arkeoloji Müzesi, Topkapı Sarayı Müzesi, Bergama Müzesi, Manisa Ulu Camii, Konya ve Bursa Müzesi gibi birçok müzede karşılaşılır. Bu müzelerdeki örneklerde bezeme olarak bitkisel motifler, geometrik motifler, haç motifi ya da hayvan ve insan figürlerinin kullanılmış olduğu görülür. İzmir Arkeoloji Müzesi'nde tespit ettiğimiz kesik piramit tipteki başlıklarda ise geometrik ve bitkisel motiflerin kullanılmıştır.

d) İki bölümlü başlıklar : Yüksek bir abakus ve gövde kısmından oluşan iki bölümlü başlıklar bazı yayınlarda kompozit başlıkların alt grubu olarak değerlendirilmiştir.²⁷ Bu tip başlıklarda genel olarak volütlerin yerini çeşitli hayvan figürleri almıştır. Bazı örneklerin gövde kısımlarında da örgü motifinin tüm yüzeyi dolandığı görülür.

e) İyon tipteki başlıklar : Bu tip antik mimariden Bizans'a geçmiştir. Erken Bizans Dönemi'ne tarihlenen sütun başlıkları arasında yoğun olmasa da ıyon tip kullanılmıştır.

Şekil 4- İyon Sütun Başlığı (Temple 2005)

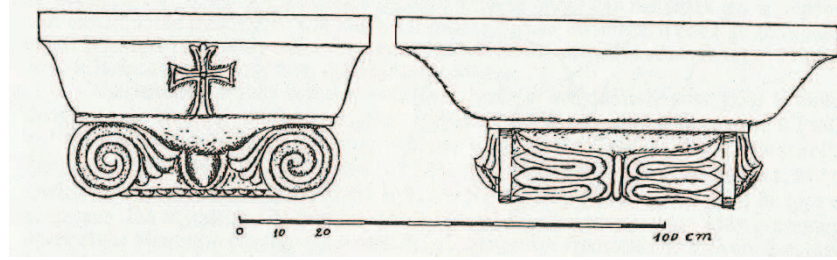
f) İmpost tipte sütun başlıkları : Genel olarak sade bir işçilik gösterirler. İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki impost başlıklarda bezeme motifi olarak haç kullanılmıştır. N. Fıratlı, bu tip başlıkları Geç Roma İmparatorluğu ya da Erken Bizans döneminin bir buluşu olarak nitelendirmektedir.²⁸

²⁶ Çiğdem Temple, "Erken Bizans Dönemi Sütun ...", s. 243.

²⁷ Şener Yıldırım, Philomelion'daki (Akşehir) Bizans Dönemi Taş Eserleri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara 2006, s. 133; Ş. Yıldırım, "Philomelion'daki Orta Bizans Dönemi Sütun Başlıkları", **Bizans ve Çevre Kùltürler**, Prof. Dr. S. Yıldız Ötüken'e Armağan, Ankara 2010, s. 378-384.

²⁸ Bkz. N. Fıratlı, **La Sculpture Byzantine** ..., s. 236.

g) İyon-impot başlıklar : İyon-impot tipteki başlıklar Bizans döneminde yaygın olarak kullanılmıştır. İlk defa 6. yüzyılda kullanılan bu tip başlıklar üstte bir impost blok ve altta iyon volütlerinden oluşmaktadır. İyon-impot başlıklar Justinianus döneminde büyük kiliselerde genellikle galeri katlarında ve nef ayrımlarında sıkça kullanılmıştır.²⁹ Bu tip başlıklar İstanbul (Ayasofya, Küçük Ayasofya) başta olmak üzere Balkanlar, İtalya ve tüm Akdeniz çevresine dağılmıştır.³⁰

Şekil 5- İyon impost sütun başlığı (Vemi 1989)

Başkent ve Anadolu'daki Bizans yapılarında gerek in-situ durumda bulunan gerekse devşirme malzeme olarak başka yapılarda kullanılmış ya da çeşitli müzelere dağılmış mimari plastik eserler içinde sütun başlıkları en kalabalık gruplardan birini oluşturur. İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki taş eserler içinde de en kalabalık grubu oluşturan mimari parçalar sütun başlıklarıdır. Müzede Bizans dönemine ait toplam 41 sütun başlığı tespit edilmiştir. Geneli müze bahçesinde sergilenen eserlerin birçoğunun envanter kaydı yoktur. Bu yüzden özgün geliş yerlerini bilemediğimiz eserleri yayınlardaki benzer örneklerinden yararlanarak tiplerine göre gruplandırıp tarihlendirmeye çalıştık.

İzmir Arkeoloji Müzesinde Bizans dönemine ait olabilecek 11 korint, 6 kesik piramit, 6 iki bölümlü, 4 iyon, 3 impost, 2 iyon-impot tipte ve kırıklarının fazla olması nedeniyle tam olarak tipini belirleyemediğimiz ancak korint ya da kompozit tipte olabilecek 9 sütun başlığıyla birlikte toplam 41 sütun başlığı incelenmiştir.

Müzede bulunan korint tipteki sütun başlıklarından yüksekliği en fazla olan 69 cm en az olan ise 28 cm'dir. Çoğunun geliş yeri belli olmayan bu başlıklar genel olarak farklı yerlerden müzeye taşınmıştır. Buluntu yeri Didim olan 315 envanter nolu eser müzedeki korint başlıklar içinde bezeme üslubu açısından tek ve en farklı olanıdır. İşlenmeden

²⁹ Çiğdem Temple, "Erken Bizans Dönemi Sütun ...", s. 243; Guntram Koch, **Erken Hristiyan Sanatı**, (çev. Ayşe Aydın), İstanbul 2008, s. 78.

³⁰ Ebru Parman, **Ortaçağ'da Bizans Döneminde Frigya (Phrygia) ve Bölge Müzelerindeki Bizans Taş Eserleri**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2002, s. 177.

bırakılmış gibi görünen başlıkta, bir sıra stilize akantus yaprağı motifi yer alır. Volüt şeritleri, volütler yoktur. Fazla belirgin olmayan abakusun ortasında abakus çiçeği ve onun altında içi boş bırakılmış bir madalyon görülür. Bu bezeme motifinden dolayı “Madalyonlu Korint” tip olarak adlandırılan bu tip başlığın benzer örnekleri İstanbul Ayasofya Müzesi’nde görülmektedir.³¹ 305, 307 ve 313 envanter numaralı başlıklar akantus yapraklarının kompozisyon düzeni, abakus levhaları, abakus çiçekleriyle birbirlerine benzerdir.

Kesik piramit tipteki altı sütun başlığından buluntu yerleri de aynı olan iki parçanın (Kat. No: 25 ve 26) kompozisyonu birbirinin aynısıdır. Bu gruptaki diğer örnekler ise bezeme kompozisyonu bakımından farklıdır. Kesik piramit tipteki başlıklar arasında bezeme motifi ve ölçüleri itibarıyla en farklı örnek Kat. No. 8361 envanter nolu örnektir. Erythrai kazısında bulunan bu başlığın yüksekliği 37 cm’dir. Envanter kayıtlarında buluntu yeri Manisa olarak kayıtlı olan bir başka sütun başlığının (Kat. No: 23) üzerinde Orta Bizans dönemi templon arşitravlarında sıkça karşılaştığımız kabara şeklinde süslemeler görülür. Bu başlığın benzerleri Manisa Ulu Camii, Manisa İvaz Paşa Camii, Manisa Hatuniye Camii, Manisa Müzesi başta olmak üzere Menemen ve Bergama’da da benzerleri mevcuttur.³² Bu tip başlık grubu içinde yer alan diğer bir parça (Kat. No: 24) üzerinde de yine arşitravlarda ya da levhalar üzerinde çeşitli kompozisyonlarla karşımıza çıkan, düğümlü madalyonlar içinde çiçek ve çarkıfelek motifleri dikkati çekmektedir. Eski Foça’da bulunan bu eserin çok yakın benzeri Isparta’daki Atabey Fazlullah Camii’ndedir.³³ Bir diğer parça (Kat. No: 27) hem form hem de bezeme kompozisyonu bakımından diğerlerinden ayrılır. Kazıma olarak yapılan zikzak çizgilerle bezeli başlık boyut itibarıyla diğer örneklerden daha küçüktür.

İzmir Arkeoloji Müzesi’nde altı tane iki bölümlü başlık tespit edilmiştir. 49 ve 50 envanter numaralı başlıkların abakus kısımları benzerdir. İkisinde de bezemesiz iki kademe halinde abakus bulunur. Gövde kısımlarındaki bezemeler farklıdır. Bu başlıklardan birinin

³¹ “Madalyonlu korint” tanımlaması için bkz. Claudia Barsanti, Alessandra Guigla, “Late Roman and Early Byzantine Capitals”, *The Sculptures of the Ayasofya Müzesi in İstanbul A Short Guide*, (ed. Claudi Barsanti& Alessandra Guigla), 2010, s. 81-82.

³² Manisa Müzesi’ndeki Bizans eserlerini inceleyen Halenur Katipoğlu Akhisar’dan Manisa Müzesine gelen 209 envanter nolu eserin benzerlerinin Bergama ile İzmir müzelerinde bulunduğunu ve İzmir Müzesi’ndeki eserin Manisa’dan geldiğini belirtir. “beş kabralı” olarak adlandırdığı ve Bergama dışında benzerlerine rastlanmayan bu eserler için o bölgeye özgü olduklarını, o bölgede bir usta ya da bir atölyenin ürünü olduklarını düşünür. Bkz. Halenur Katipoğlu, Manisa Müzesi’ndeki Bizans Eserleri ile Çevredeki Devşirmeler, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 1992, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, s. 168.

³³ M. Dennert, *Mittelbyzantinische Kapitelle Studien zu Typologie und Chronologie*. Bonn 1997, Taf. 20, no. 112.

gövdesini sepet örgü motifi kaplar (Kat. No: 28). Bu örnek bazı yayınlarda bu bezeme motifi nedeniyle sepet tipi başlık olarak değerlendirilmiştir.³⁴ Diğer başlığın (Kat. No: 29) gövdesinde çiçek rozetler ve stilize yaprak motiflerinden oluşan bezeme kompozisyonu görülür. Fazla benzeri olmayan bu başlığın tarihlendirilmesinde Topkapı Sarayı Müzesine Harem Dairesi, Fil Bahçesi'nden getirilen iki bölümlü bir başlık dikkate alınmıştır.³⁵

Müzedeki 95, 285, 301 ve 302 envanter numaralı başlıklar yiv/oluk ya da godron motifinden dolayı çanak tip başlıklar olarak da değerlendirilebilir. Ancak bu başlıkların abakus kısımlarının daha yüksek olması ve bezemelerinde yivler dışında akantus yapraklarının da kullanılmasından dolayı bu parçaları iki bölümlü başlıklar altında inceledik. Bu eserlerden biri (Kat. No: 30) Ödemiş'te bulunmuştur. Abakus ve gövdenin alt kısmı kırıktır. Yalnızca oluk/yiv olarak adlandırılan bezeme motifi görülür. Depoda bulunan bir diğer başlık (Kat. No: 33) bir sıra akantus üzerinde bir sıra yiv ve abakus kısımlarından oluşur. 301 ve 302 envanter nolu başlıklar ise birbirinin aynıdır. Gövdenin alt kısmını bir sıra akantus yaprağı motifi dolandır. Onun üzerinde godron motifi gövdeyi çevreler. En üstte bezemesiz abakus yer alır.

Müzedeki Bizans dönemine ait olabileceğini düşündüğümüz dört iyon başlıktan Envanter No. 321, 323 ve 4494 olan başlıkların iyon kymationunda üçer tane yumurta vardır. Bunlardan 4494 nolu eserin yumurta dizisinin iki yanında üçer yapraklı, yarım palmet motifi görülür. Balteus bandı ise oldukça sade işlenmiştir. 321 nolu örneğin balteus bandında yürek motifleri görülür. Bahçede bulunan 323 nolu örnek diğerlerinden daha büyüktür. Müzedeki 942 envanter nolu diğer başlığın ise yalnızca balteus kısmı bezenmiş, iyon kymationu ve volütlerinin işlenmesi tamamlanmamıştır. Müzedeki sütun başlıkları arasında diğer bir grubu oluşturan impost başlıklardan biri (kat. No. 40) çok aşındığı için bezeme görülmemiştir. Diğer iki örneğin (Kat. No. 38 ve 39) ise ölçüleri ve formları birbirinden farklıdır. Ancak her iki impost başlığında yan yüzlerinden birinde kabartma olarak işlenmiş Latin haçı motifi vardır.

Müzedeki İyon-impost tipte iki başlık tespit edilmiştir. Bunlardan bir tanesi daha önce Orlandos tarafından da incelenen 140 envanter nolu eserdir. Bu başlık tüm sütun başlıkları içinde üzerinde figür gördüğümüz tek parçadır. Ortalarındaki iki katlı, şadırvan gibi kaptan su için birbirine simetrik yerleştirilmiş iki tavus kuşu ve bu kuşların ardında

³⁴ Bkz. Oya Ergil, İzmir Müzesinde (Agora)'ki Bizans Parçaları, (Yayınlanmamış Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, 1970, s. 89.

³⁵ Bkz. Hülya Tezcan, **Topkapı Sarayı ve Çevresinin** ..., s. 332.

güvercin benzeri iki kuş figürü daha yer almaktadır. Başlık bu kompozisyon şemasıyla oldukça farklıdır. Biz bu tarz bezeme kompozisyonlarına daha çok korkuluk levhalarında rastlamaktayız. Ancak az da olsa karşılıklı yerleştirilmiş tavus kuşlarıyla bezeli başka iyon-impost başlıklarda vardır. Bunlardan biri Thasos, Alikı (Yunanistan) Bazilikasının 6. yüzyıla tarihlendirilen iyon-impost başlıklarındandır.³⁶

Bu başlıklarda da kabartma tekniğinde yapılmış karşılıklı iki tavus kuşu figürü vardır. Ancak bu başlıklardan birinde figürlerin ortasındaki madalyon içinde haç, diğerinde üç yapraklı stilize bitki motifi yer alır. Bir başka örnek 5. yüzyıl ya da sonrasına tarihlendirilen, Eskişehir Seyit Gazi Tekkesi avlusundaki iyon-impost sütun başlığıdır.³⁷ Buradaki başlığın üzerinde ise kazıma olarak karşılıklı iki tavus kuşu ve ortasında haç motifi yer alır. Müzedeki diğer iyon-impost başlık (kat. No.41) ise uzun yüzleri, volüt ve ekinus kısmı bezemesiz yalnızca bir kısa yüzünde kabartma biçiminde haç bulunan parçadır. Bu tip başlıklar yaygın olarak Anadolu'da Efes İoannes Kilisesi'nde, Yugoslavya Herakle'de görülür.³⁸

Katalog No: 11

Resim No: 11

Envanter No: 305

Eserin Türü: Korint tipte sütun başlığı

Malzemesi: Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Eserin Müzedeki Yeri: Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi: Halkapınar'dan/-

Eserin Tanımı: Korint tipteki başlığın dış etkenlerden dolayı yarısı tamamen aşınmıştır. Başlığın sağlam olan yüzünün abakus kısmında bir abakus çiçeği vardır. Başlığı iki sıra akantus yaprağı çevrelemektedir. Üst sıradaki akantus yapraklarının sapları birinci sıradaki

³⁶ Bu örnekler için bkz. Vassiliki Vemi, *Les Chapiteaux Ioniques a Imposte de Grèce a l'époque Paléochrétienne*, Paris 1989, s.165-167, R. 214-220.

³⁷ Bu örnek için bkz. M. Cox- A. Cameron, *Monumenta Asiae Minor Antiqua*, V, 1937, s. 141, R. 319.

³⁸ H. Tezcan, *Topkapı Sarayı ve Çevresinin ...*, s. 323.

yaprakların arasına gelecek biçimde işlenmiştir. Oldukça dolgun görünen akantus yapraklarının uç kısımları dışa doğru kıvrıktır.

Tarihlendirme : Müzedeki 307 ve 313 envanter numaralı başlıklarla benzerdir. Ayrıca benzer bir örneği Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde 5. yüzyıla tarihlendirilen envantersiz örnektir.³⁹

Ölçüleri : Y : 66 cm E : 61 cm Abakus Y : 8 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No: 12

Resim No: 12

Envanter No: 307

Eserin Türü : Korint tipte sütun başlığı

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Eserin Müzedeki Yeri : Bahçe

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi : Halkapınar'dan

Eserin Tanımı : Köşeleri ve bir yüzü kırık olan korint tipteki başlığın abakus bölümünün ortasında abakus çiçeği vardır. Gövde kısmında iki sıra yüksek kabartma tekniğinde yapılmış akantus yaprakları görülür. Kaulis çanağında volüt şeritlerinin izleri görülür ancak köşelerdeki volütler kırıktır.

Tarihlendirme : Müzedeki 305 envanter numaralı örneklerle benzer üslup özelliklerine sahiptir. Buna göre 5. yüzyıla tarihlendirilebilir.

Ölçüleri : Y: 63 cm E : 61 cm Abakus : 7 cm

Yayınlandığı Yer : -

³⁹ S. Alpaslan, "Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ndeki ...", s. 268, r.5.

Katalog No : 13

Resim No : 13

Envanter No : 315

Eserin Türü : Korint tipte sütun başlığı

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : Didim

Eserin Müzedeki Yeri : Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : Başlığın alt sıradaki yaprakları işlenmiş üst sıradakiler işlenmeden bırakılmıştır. Alt sıradaki yaprakların ucu dışa kıvrıktır. Üst kısımda abakus çiçeğinin tam altında madalyon⁴⁰ biçimindeki alan ve köşelerdeki volütlerin alt kısmına gelecek yapraklar kontur halinde belirtilmiştir.⁴¹

Tarihlendirmesi : Gülhane Manganlar Bölgesi'nde 5. yüzyıl, Topkapı Sarayı Müzesi'nde 6. yüzyıla tarihlenen iki örnekle⁴², Ayasofya Müzesi'ndeki 405 ve 507 envanter numaralı örneklerle⁴³ benzerdir. Ayrıca İstanbul İustinus Sarayı'nda da benzer örneği vardır.⁴⁴ Bu başlık benzer örneklerine göre 5.-6. yüzyıla tarihlendirilebilir.

Ölçüleri : Y : 48 cm Çap : 38 cm E : 62 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 14

Resim No : 14

Envanter No : 313

Eserin Türü : Korint tipte sütun başlığı

⁴⁰ Claudia Barsanti ve Alessandra Guiglia, bu sütun başlıklarını Korint başlıklarının ikinci alt tipi olarak ele almış ve oval biçiminden dolayı "Madalyon" tip olarak adlandırmıştır. Ayrıca bu tip sütun başlıkları 5.-6. yüzyıllar arasında Akdeniz havzası ve Karadeniz bölgesinde yaygın olarak kullanılmıştır. Bkz. Claudia Barsanti, Alessandra Guiglia, "Late Roman and Early Byzantine Capitals", **The Sculptures of the Ayasofya Müzesi in Istanbul: A Short Guide**, İstanbul 2010, s. 79-101.

⁴¹ H. Tezcan benzer bir örnek için kompozit tip demiştir.

⁴² H. Tezcan, **Topkapı Sarayı ve Çevresinin ...**, s. 316-318, r. 432, 437, 438, 439, 440.

⁴³ C. Barsanti-A. Guiglia, "Late Roman Early ...", s. 81-82, fig. 76-77.

⁴⁴ Rudolf Kautzsch, **Kapitellstudien**, Berlin 1936, Taf. 12/6.

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Eserin Müzedeki Yeri : Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : Bornova/-

Eserin Tanımı : İki sıra akantus dizisi başlığın gövdesini çevreler. Üst kısımdaki akantus yapraklarının belirgin işlenmiş sap kısımları ilk sıradaki akantus yapraklarının ortasına gelecek şekilde yerleştirilmiştir. Oldukça dolgun işlenmiş akantusların bir kısmının yaprak uçları dışa doğru kıvrıktır. Abakus bölümünde her yüzün ortasına abakus çiçekleri yerleştirilmiştir.

Tarihlendirmesi : Müzedeki 305 ve 307 envanter numaralı başlıklarla benzerdir ancak bu örneklerden daha sağlam vaziyette günümüze ulaşmıştır. Ayrıca Anadolu Medeniyetleri Müzesi'nde 5. yüzyıla ait iki envantersiz başlıkla⁴⁵ akantus yapraklarının üslup özellikleri bakımından benzerlik gösterir.

Ölçüleri : Y : 69 cm Çap : 48 cm E : 84 cm U : 84 cm Abakus Y : 6 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 15

Resim No : 15

Envanter No : -

Eserin Türü : Korint tipte sütun başlığı

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Eserin Müzedeki Yeri : Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : Başlık ikinci kullanımda oyularak muhtemelen yalak olarak kullanılmıştır. Abakus levhası kırıktır. Gövdeyi iki sıra yüksek kabartma tekniğinde yapılmış akantus yaprakları çevreler. Kaulis çanağında volüt şeritlerinin izleri görülür ancak volütler yoktur.

⁴⁵ S. Alpaslan, "Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ndeki ...", s. 268, r.5, 6.

Tarihlendirmesi : Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ndeki envantersiz bir örnekle benzerdir.⁴⁶

Benzer örneğine göre 5.-6. yüzyıla tarihlendirilebilir.

Ölçüleri : Çap : 36 cm Y : 48 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 16

Resim No : 16

Envanter No : -

Eserin Türü : Korint tipte sütun başlığı

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Eserin Müzedeki Yeri : Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : Başlığın dört köşesi de kırıktır. Abakusun ortasındaki abakus çiçeği kısmen, sadece bir yüzde görülmektedir. Kalatos iki sıra akantus yaprağı ile çevrilidir ve yapraklar yüksek kabartma tekniğinde yapılmıştır.

Tarihlendirmesi : Bir önceki katalog örneğiyle benzer olan başlık 5.-6. yüzyıla ait olmalıdır.

Ölçüleri : Çap : 38 cm Y : 58 cm E : 62 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 17

Resim No : 17

Envanter No : -

Eserin Türü : Korint tipte sütun başlığı

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

⁴⁶ S. Alpaslan, "Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ndeki ...", s. 269, r. 7.

Eserin Müzedeki Yeri : Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : Köşeleri kırık başlık oldukça aşınmıştır. İkinci sıradaki akantus yapraklarının birçoğu yoktur. Bu yaprak dizisinin üst kısmı adeta dümdüz olmuştur. Abakus kısmında da kırıkları olan başlığın abakus çiçekleri kısmen de olsa görülür.

Tarihlendirmesi : ?

Ölçüleri : Y : 45 cm E : 48 cm Çap : 34 cm Abakus : 7 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 18

Resim No : 18

Envanter No : -

Eserin Türü : Korint tipte sütun başlığı

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Eserin Müzedeki Yeri : Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : Başlığın gövdesinin dört köşesi iri birer tane akantus yaprağı yerleştirilmiştir. Volüt şeritleri neredeyse yaprakların altına kadar uzanarak üçgene yakın yüzeyler oluşturmuştur. Bu yüzeylerde yürek benzeri motiflerle bezenmiştir. Volütler kırıktır. Abakus profillidir ve dört yönde de abakus çiçeği bulunur.

Tarihlendirmesi : Köşelerine bir akantus yaprağı gelecek biçimde düzenlenen bir başlık Eski Camii’de bulunmuştur.⁴⁷ Bir diğer benzer örneği de Anadolu Medeniyetleri Müzesi’nde⁴⁸ 5. yüzyıla tarihlendirilen envantersiz başlıktır.

Ölçüleri : Y : 34 cm Çap : 25 cm E : 37 cm Abakus : 7 cm

⁴⁷ Yıldız Ötügen, “Forschungen im Nordwestlichen ...”, Taf. 29/5.

⁴⁸ S. Alpaslan, “Anadolu Medeniyetleri Müzesi’ndeki ...”, s. 269, r. 10.

Katalog No : 19

Resim No : 19

Envanter No : -

Eserin Türü : Korint tipte sütun başlığı

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Eserin Müzedeki Yeri : Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : Başlık sağlam durumdadır. Gövde iki sıra akantus yaprağıyla bezenmiştir. Üstte profilli bir abakus ile sonlanır. İkinci sıradaki yaprak motifleri daha seyrek ve köşelerde volütlerin şeritleri ile birleşir. Abakus hafif iç bükey biçimlidir ve abakus çiçeği vardır. Akantus yapraklarının araları matkap ile oyulmuş gibidir.

Tarihlendirmesi : Katalogda yer alan bir önceki örnekle benzerlik gösterir. Ancak bu başlık iki sıra akantusla bezenmiştir. Üslup özelliğine göre bir önceki örnek gibi 5. yüzyıla tarihlemek mümkündür.

Ölçüleri : Y : 35 cm E : 40 cm Çap : 24,5 cm Abakus Y : 8 cm Volüt Ç : 6 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 20

Resim No : 20

Envanter No : 8449

Eserin Türü : Korint tipte sütun başlığı

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Eserin Müzedeki Yeri : Depo

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : Müsadere

Eserin Tanımı : Altta bir sıra akantus yaprağı ve yapraklar arasında yumurta motifi vardır. Yaprakların uç kısımları zedelidir. Her köşeye bir yaprak gelecek şekilde işlenen başlığın abakus kısmında abakus çiçeği vardır. Alttaki yumurta dizisinden başlayarak yukarı doğru devam eden volüt şeritleri arasında üçgen yüzeyle oluşmuştur. Bu bölümlere de bitkisel motifler işlenmiştir. Volütler mevcut değildir.

Tarihlendirmesi : Katalog 18'deki örnekle yakın benzerlik gösterir. Buna göre 5. yüzyıla tarihlendirilebilir.

Ölçüleri : Y: 28 cm Çap : 22 cm üst yüzey : 39x41 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 21

Resim No : 21

Envanter No : 17305

Eserin Türü : Korint Sütun Başlığı

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : İzmir - Bostanlı

Eserin Müzedeki Yeri : Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : Hibe /-

Eserin Tanımı : Bezemesiz bilezik üzerinde yükselen başlığın iki sıra akantus yaprağından oluşan bezemesi vardır. Seyrek aralıklarla yapılan yaprak motiflerinden ikinci sıradakiler alttaki yaprakların arasından başlayarak volüt köşelerine doğru uzanır.

Tarihlendirmesi : ?

Ölçüleri : Y: 34 cm Çap : 28 cm E : 44 cm Abakus Y : 5 cm

Volüt Çapı : 6 cm Bilezik Kalınlığı : 2cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 22

Resim No : 22

Envanter No : -

Eserin Türü : Kesik piramit tipte sütun başlığı

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Eserin Müzedeki Yeri : Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : Beyaz mermerden alçak kabartma tekniğindeki sütun başlığının dört köşesinde dört tane iri, stilize yaprak motifi yer alır. Bu yaprak motifleri üstte kıvrılarak köşelerde birer küçük volüt oluşturur. Her yüzeyin köşesinden ortaya doğru yayılan yaprak motifinin yanlara doğru uzanan sivri uçları gövdenin ortasında birleşmiştir. Yaprakların birleşmesiyle gövdenin orta kısımlarında farklı bezemeler oluşmuştur. Abakusle volütlerin arasında kalan yüzeylere ucu burğu ve yapraklarla sonlanan dört dal motifi işlenmiştir. Profilsiz abakusun karşılıklı yüzlerinin ortasında abakus çiçeği olabilecek çıkıntılar vardır. Ancak bunlar bezemesiz ve biri kırıktır.

Tarihlendirmesi : Yakın benzerine rastlamadığımız başlığın akantus yapraklarının işlenişi bakımından benzeri Seyitgazi Müzesi'ndeki A.150.68 envanter numaralı başlıktır.⁴⁹

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 23

Resim No : 23

Envanter No : 51

Eserin Türü : Kesik piramit tipte sütun başlığı

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : Manisa

⁴⁹ Başlık için bkz. Ebru Parman, **Ortaçağ'da Bizans Döneminde ...**, s.194, r. 169.

Eserin Müzedeki Yeri : Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı: Kesit piramit tipteki başlık verev çizgili (balıksırtı) bilezik üzerinde yükselir. Bilezik kısmındaki süsleme motifinin aynısı başlığın dört yüzünü birbirinden ayırmaktadır. Gövde de dört yüzde benzer süsleme motifleri görülür. Merkezde dışa taşkın kabara şeklinde yapılmış bir rozet bulunur. Bu motifin dört köşesinde yer alan birer küçük çiçek rozet ya da çarkıfelek motifi bulunur. Bunlar düğümle merkezdeki madalyona bağlanır. Merkezdeki madalyonun altında ve üstünde bitkisel bezeme yanlarında alçak kabartma olarak işlenmiş küçük rozetler vardır. Merkezdeki kabara biçimindeki madalyon ile bunun dört köşesindeki dışa taşkın madalyon içindeki bezeme motifleri her yüzde farklıdır. Ayrıca başlığın üst kaide kısmında on iki satır yazıtı vardır.

Tarihlendirme : Orlandos ve Grabar'ın 11.-12. yüzyıla tarihlendirdikleri bu sütun başlığının benzer örnekleri Zeytindağ, Kırklar, Bergama, Cumalı, Menemen'de, Bergama ve Manisa Müzeleri'nde ve Manisa Hatuniye Camii, Manisa Ulu Camii, Manisa İvaz Paşa Camisinin devşirme malzemeleri arasında görülmektedir.⁵⁰

Ölçüleri : Çap : 43 cm; Y : 49 cm E : 63 D : 63

Yayınlandığı Yer : Orlandos, 1937, R.4; Grabar, 1976, Pl. XII/a; Dennert, 1997, R. 126.

Katalog No : 24

Resim No : 24

Envanter No : 411

Eserin Türü : Kesik piramit tipte sütun başlığı

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : Eski Foça

Eserin Müzedeki Yeri : Arka bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : Askeri depodan (Eski Sarıkışla) / 1927

⁵⁰ Bu örneklerin hepsi için bkz. M. Dennert, *Mittelbyzantinische Kapitelle Studien* ..., R. 119a, 119c, 120, 121, 122, 123, 124, 125, 127, 128a, 128b, 128c, 129, 130, 131, 132.

Eserin Tanımı : Kesik piramit tipte bir başlıktır. Başlığın karşılıklı yüzlerinde aynı motifler görülür. Sağda kare çerçeve içinde çerçeveye düğümle bağlı bir madalyonun ortasında çarkıfelek motifi bulunur. Soldaki madalyon içinde de yıldız motifi vardır. Altta bilezik kısmı burgu şeklinde işlenmiştir.

Tarihlendirme : Benzer örnekleri Atabey Fazlullah Camii ve Bergama Müzesi'nde⁵¹ tespit edilmiştir. Orlandos bu sütun başlığını üslup özelliğine göre 7- 8. yüzyıla tarihlendirmiştir. Ayrıca Selanik Panagia Kilisesi, İstanbul Manastır Camii ve Vira'daki (Trakya) sütun başlıklarının benzer özelliğe sahip olduğunu belirtmektedir.⁵²

Ölçüleri : U : 60 cm G : 60 cm Y : 50 cm Çap : 53 cm Abakus Y : 3 cm

Bilezik Kalınlığı : 5 cm

Yayınlandığı Yer : Orlandos, 1937, R. 3; Ergil, 1970, R. 39; Dennert, 1997, R. 113.

Katalog No : 25

Resim No : 25

Envanter No : 1088

Eserin Türü : Kesik piramit tipte sütun başlığı

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : Seferihisar (Hereke Köyü)

Eserin Müzedeki Yeri : Teşhir (1. Kat)

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : Kesik piramit tipteki sütun başlığı bezemesiz bir bilezik üstünde yükselmektedir. Başlığın dört köşesinde palmet yaprağına benzer motifler bulunur. Yaprakların arasında kalan yüzeylere çiçek rozetler ve rumi tarzı motifler işlenmiştir. Başlığın üzerinde 5x7 cm genişliğinde bir kenet boşluğu vardır.

⁵¹ Bkz. M. Dennert, *Mittelbyzantinische Kapitelle Studien* ..., s. 192, r. 110, 112.

⁵² Orlandos, "Hristianika Glipta ton ...", s. 132.

Tarihlendirme : Müzedeki 1089 envanter numaralı başlıkla aynıdır. Ayrıca benzer bir örneği Dennert tarafından Frigya Bölgesinde (Dışli'de) tespit edilmiştir.⁵³

Ölçüleri : Y : 53 cm Çap : 41 cm G : 55 cm U : 60 cm Abakus Kalınlığı : 5 cm
Bilezik : 4 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 26

Resim No : 26

Envanter No : 1089

Eserin Türü : Kesik piramit tipte sütun başlığı

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : Seferihisar (Hereke Köyü)

Eserin Müzedeki Yeri : Teşhir (1. Kat)

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : Kesik piramit tipteki sütun başlığı bezemesiz bir bilezik üstünde yükselmektedir. Başlığın dört köşesinde palmet yaprağına benzer motifler bulunur. Yaprakların arasında kalan yüzeylere çiçek rozetler ve rumi tarzı motifler işlenmiştir. Ayrıca başlığın üzerinde 5x7 cm ölçülerinde ve 4 cm derinlikte bir kenet deliği bulunur.

Tarihlendirme : Katalog 25'deki örnekle aynıdır.

Ölçüleri : Y : 52 cm Ç : 42 cm U : 60 cm G : 57 cm Bilezik : 5 cm Abakus Y : 5 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 27

Resim No : 27

Envanter No : 8361

Eserin Türü : Kesik piramit tipte sütun başlığı

⁵³ Bu örnek için bkz. M. Dennert, *Mittelbyzantinische Kapitelle Studien* ..., s. 191, r. 101.

Malzemesi : Beyaz Mermer

Eserin Buluntu Yeri : Erythrai Kazısı (Akropolis büyük Bizans duvarından)

Eserin Müzedeki Yeri : Mezar Salonu

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : Kazıdan/ 1975

Eserin Tanımı : İki yüzü boş bırakılan başlığın karşılıklı iki yüzünde zikzak şeklinde çizgilerle bezenmiştir. Alt kısmında bir kenet deliği ve kurşun akıtma kanalı vardır.

Tarihlendirme : Müze envanter kayıtlarında 5.–6. yüzyıla tarihlendirilmiş olan bu başlığın yayınlarda benzer bir örneğiyle karşılaşılmamıştır.

Ölçüleri : Y : 37 cm Çap : 22 cm Abakus Y : 33 cm Abakus G : 33 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 28

Resim No : 28

Envanter No : 49

Eserin Türü : İki bölümlü sütun başlığı

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : Belevi

Eserin Müzedeki Yeri : Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : - / 1927

Eserin Tanımı : İki bölümlü sütun başlığının ilk bölümünde üçer şeritli dört bandın birbiri içinden geçerek oluşturduğu, tüm gövdeyi dolanan örgü motifi görülür. İkinci bölüm bezemesiz olan abakus bölümüdür.

Tarihlendirme : Sütun başlığının bezeme motifi bakımından benzer örnekleri Akşehir Arkeoloji Müzesi'nde⁵⁴, Kuşadası Park'ta⁵⁵, İstanbul Arkeoloji Müzesi, Manisa Müzesi,

⁵⁴ 324 envanter numaralı sütun başlığı için bkz. Ş. Yıldırım, Philomelion'daki (Akşehir) Bizans Dönemi ..., s. 52.

⁵⁵ M. Eda Armağan, Kuşadası Kadıkalesi'ndeki Bizans Dönemi Taş Eserleri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2010, Ege Üniversitesi, İzmir, kat. no. 100 ve 101.

Kuşadası Kasım Yaman Parkı ve Varna Müzesi'nde⁵⁶ bulunmaktadır. Orlandos bu sütun başlığını üslup özelliklerine göre 6. yüzyıl ikinci yarısı ve 7. yüzyıl başına tarihlendirmiştir.⁵⁷

Ölçüleri : Y : 44 cm Ç: 36 cm Üst U : 74 cm Üst G : 73 cm Abakus Y : 24 cm
Yayınlandığı Yer : Orlandos, 1937, R. 2; Kautzsch, 1936, R. 818; Dennert, 1997, R. 148; Ergil, 1970, R.42.

Katalog No : 29

Resim No : 29

Envanter No : 50

Eserin Türü : İki bölümlü sütun başlığı

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : Hacım (Uşak)

Eserin Müzedeki Yeri : Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : Askeri depodan

Eserin Tanımı : İki bölümlü⁵⁸ başlığın gövdesinde dört yassı madalyon içinde çiçek motiflerinden oluşan bezeme kompozisyonu görülür. Karşılıklı madalyonların içinde aynı çiçek motifleri yer alır. İkisinde sekiz yapraklı, ikisinde dört yapraklı çiçek motifleri vardır. Gövdenin köşelerine, madalyonların birleştiği noktaların altına ve üstüne üç yapraklı stilize bitkiler işlenmiştir.

Tarihlendirme : Orlandos bu başlığı 6. yüzyıl ikici yarısı ile 7. yüzyıl başına tarihlendirmiştir.⁵⁹

Ölçüleri : Y : 43 cm Çap : 26 cm Üst U: 72 cm Üst G: 70 cm Abakus Y : 19 cm

Yayınlandığı Yer : Orlandos 1937, R. 2; M. Dennert 1997, R. 168; Ergil 1970, R. 40.

⁵⁶ Bu örnekler için bkz. M. Dennert, *Mittelbyzantinische Kapitelle Studien* ..., s. 195-196, r. 144, 146, 147, 149, 152.

⁵⁷ Orlandos, "Hristianika Glipta ton ...", s. 129-131.

⁵⁸ O. Ergil, bu sütun başlığını kesik piramit tip olarak belirtmiştir.

⁵⁹ Orlandos, "Hristianika Glipta ton ...", s. 129-131.

Katalog No : 30

Resim No : 30

Envanter No : 95

Eserin Türü : İki bölümlü sütun başlığı

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : Ödemiş

Eserin Müzedeki Yeri : Arka bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : Sütun başlığının abakus kısmı ve gövdesi çok fazla hasar görmüştür. Çok belli olmamakla birlikte başlığın gövdesinin üst kısmında dışa doğru dil şeklinde uzanan yivler vardır. Yivlerin altında olasılıkla bir sıra akantus yaprağı yer alıyor olmalıydı.

Tarihlendirme : Benzer örneklerine göre 5.- 6. yüzyıla tarihlendirilebilir.

Ölçüleri : Y : 30 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 31

Resim No : 31

Envanter No : 301

Eserin Türü : İki bölümlü sütun başlığı

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Eserin Müzedeki Yeri : Depo

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : Evangelikos Mektebinden

Eserin Tanımı : Sütun başlığının gövdesinin alt kısmında bir sıra akantus yaprağı motifi yer alır. Yaprakların dışa doğru kıvrılan uçları kırılmıştır. Onun üstünde bir sıra oluk / yiv bulunur. Dikdörtgen biçimli abaküs kısmında kırıklar vardır.

Tarihlendirme : Benzer örneklerine göre 5.- 6. yüzyıla tarihlendirilebilir.

Eserin Ölçüleri : Y : 33 cm Çap : 48 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 32

Resim No : 32

Envanter No : 302

Eserin Türü : İki bölümlü sütun başlığı

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : İzmir

Eserin Müzedeki Yeri : Sergi Salonu (2. Kat)

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : Gövdenin en alt kısmında bir sıra akantus yaprağı, ondan sonra bir sıra dışa doğru dil şeklinde uzanan oluklar bulunur. Üst kaide dörtgen biçimindedir ve dörtgenin her köşesinin altında çiçek motifi vardır.

Tarihlendirme : Müzedeki 301 ve 285 envanter nolu örneklerle benzerdir.

Ölçüleri : Y : 36 cm Çap : 47 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 33

Resim No : 33

Envanter No : 285

Eserin Türü : İki bölümlü sütun başlığı

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Eserin Müzedeki Yeri : Depo

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : Halkapınardan/-

Eserin Tanımı : Sütun başlığının alt kısmında yapraklarının uçları kırılmış bir sıra akantus, akantusların üzerinde de dışa doğru dil şeklinde uzanan bir sıra yiv/ oluklar vardır. Abaküs kısmında kırıklar vardır.

Tarihlendirme : Müzedeki 301 ve 302 envanter numaralı örneklerle benzerdir. Ancak boyut olarak daha küçüktür.

Ölçüleri : Y : 26 cm üst kaide : 36x36

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 34

Resim No : 34

Envanter No : 321

Eserin Türü : İyon tipte sütun başlığı

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : Didim

Eserin Müzedeki Yeri : Depo

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : İyon tarzında sütun başlığıdır.

Tarihlendirme : Erken Bizans

Ölçüleri : Y : 15 cm G : 35 cm U : 35 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 35

Resim No : 35

Envanter No : 323

Eserin Türü : İyon tipte sütun başlığı

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : Didim

Eserin Müzedeki Yeri : Arka bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : İyon tarzda sütun başlığıdır.

Tarihlendirme : ?

Ölçüleri : Y : 26 cm üst kısım U : 58 cm G : 58 cm Ab Y : 10 cm Vol. Ç : 21 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 36

Resim No : 36

Envanter No : 942

Eserin Türü : İyon tipte sütun başlığı

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : İzmir- İkiçeşmelik

Eserin Müzedeki Yeri : Depo

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : İyon tarzında bir sütun başlığıdır. Yanlarında birer silindiri olan ancak volüt ve yumurta- ok frizi işlenmemiştir.

Tarihlendirme : ?

Ölçüleri : Y : 18 cm U : 44 cm G : 35 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 37

Resim No : 37

Envanter No : 4494

Eserin Türü : İyon tipte sütun başlığı

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : Çimentaş- İzmir Fabrikası

Eserin Müzedeki Yeri : Depo

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : İyon tipinde sütun başlığının ön yüzünde hafif dışa taşkın üç yumurta motifi ve bunun iki yanında üçer yapraklı yarım palmet biçiminde bitkisel bezeme görülür. Balteus bandı bezemesizdir.

Tarihlendirme : ?

Ölçüleri : U : 30 cm G : 30 cm Y : 22 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 38

Resim No : 38

Envanter No : 17304

Eserin Türü : İmpost tipte sütun başlığı

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : Menemen ?

Eserin Müzedeki Yeri : Bahçe

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi : Satın alma (Sevgör Ergül'den)

Eserin Tanımı : İmpost tipteki başlığın uzun kenarlarının yüzeyi bezemesizdir. Kısa kenarlı yüzeylerden birinde ise kabartma olarak işlenmiş bir malta haçı motifi bulunur.

Tarihlendirme : Topkapı Sarayı Müzesi'nde 5. yüzyıla tarihlendirilen bir örnekle benzerlik göstermektedir.⁶⁰ Ayrıca Çanakkale Akköy'de bulunan ve 5.-6. yüzyıllara tarihlendirilen impost bir başlıkla bezeme motifi ve form özellikleriyle benzerdir.⁶¹

Ölçüleri : U : 60 cm G : 34 cm Y : 20 cm

⁶⁰ H. Tezcan, **Topkapı Sarayı ve Çevresinin ...**, s. 323, r. 447.

⁶¹ Bkz. A. Ç. Türker, "Byzantine Architectural Sculpture from Akköy on the Middle Scamander Valley in Hellespontus", **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, 26, 1, Ankara 2009, s. 205, fig. 8.

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 39

Resim No : 39 a-b

Envanter No : -

Eserin Türü : İmpost tipte sütun başlığı

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Eserin Müzedeki Yeri : Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : İmpost tipte başlığın üst kısmında 4 cm yükseklikte profilsiz ve düz bir abakus görülür. Uzun yüzleri bezemesiz olan başlığın kısa yüzlerinden birinde bir haç motifi bulunur.

Tarihlendirme : ?

Ölçüleri : Y : 34 cm Alt U : 39 cm Üst U : 68 cm Alt G : 26 cm Üst G : 42 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 40

Resim No : 40

Envanter No : -

Eserin Türü : İmpost tipte sütun başlığı

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Eserin Müzedeki Yeri : Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : Kötü durumda olan impost başlığın tüm yüzeyleri bezemesizdir.

Tarihlendirmesi : ?

Ölçüleri : Y : 19 cm Üst U : 62 cm Alt U : 23 cm Üst G : 28 cm Alt G : 12 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 41

Resim No : 41

Envanter No : -

Eserin Türü : İyon-impost tipte sütun başlığı

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Eserin Müzedeki Yeri : Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : Başlığın impost kısmının üst tarafındaki dik profil 4 cm yüksekliğindedir. Kısa ve meyilli olan yüzeylerden birinin orta ekseninde kabartma olarak işlenmiş bir haç motifi vardır. Kısa olan diğer yüz, uzun yan yüzler ve başlığın alt kısmındaki iyonik kısımları bezemesizdir.

Tarihlendirme : Benzer örnekleri Uşak Müzesi ve Seyitgazi Müzesi'nde 6. yüzyıla tarihlendirilen benzer sütun başlıklarında, Afyon Müzesi'nde benzer bir templan paye başlığında⁶² ve Topkapı Sarayı Müzesi'nde⁶³ görülür. Ayrıca yurt dışında Hagia Marina Bazilikası'nda, Thasos ve Kos'ta yine 6. yüzyıla tarihlendirilen benzer örnekleri bulunmaktadır.⁶⁴ Benzer örnekleri doğrultusunda bu başlık için 6. yüzyıla ait diyebiliriz.

Ölçüleri : Y : 21 cm Abakus boyutları : 70x42 cm

Yayınlandığı Yer : -

⁶² Bu örnekler için bkz. E. Parman, **Ortaçağ'da Bizans Döneminde Frigya** ..., r. 138, 164, 176.

⁶³ H. Tezcan, **Topkapı Sarayı ve Çevresinin** ..., r. 176, 177, 448.

⁶⁴ Bu örnekler ve tarihlemeleri için bkz. Vassiliki Vemi, **Les Chapiteaux Ioniques a Imposte** ..., s.151, 167, 183, 185, r. 173, 217, 272, 277.

Katalog No : 42

Resim No : 42

Envanter No : 140

Eserin Türü : İyon-impot tipte sütun başlığı

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Eserin Müzedeki Yeri : Arka bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : Askeri depodan / 1927

Eserin Tanımı : İyon-impot sütun başlığıdır. Başlığın impot kısmının ön yüzünde kabartma tekniğinde yapılmış bir kompozisyon görülür. Ortada içinden su fışkıran bir çeşme ve etrafında iki kuş motifi yer alır. İki kuşun gerisinde daha küçük birer kuş motifi daha bulunur. Kuşlar havada durmuş hissi uyandırır. Soldaki kuşun ayaklarının yanında dört yapraklı çiçek motifleri vardır.

Alt kısımda, iyonik bölümde köşelerde volütler yer alır. Volütlerin arası bitkisel motiflerle bezenmiştir. Başlığın diğer yüzleri düzdür.

Tarihlendirme : Bu iyon impot başlıkta olduğu gibi impot bölümde karşılıklı kuş figürlerinin bulunduğu bir örnek Thasos'ta görülür.⁶⁵ Orlandos bu tip başlıkların kullanımının 9. yüzyıla kadar sürdüğünü ancak kaba ve özensiz işçiliğe sahip olduğunu düşündüğü bu parçayı 6. yüzyıl sonu – 7. yüzyıl başına tarihlemiştir.⁶⁶

Ölçüleri: Y: 28 cm İmpot uz. : 76 cm İmpot g. : 52 cm Alt taban uz. : 46 cm

Çap : 80 cm

Yayınlandığı Yer : Orlandos, 1937, R. 1; Ergil, 1970, R. 38; Mercangöz 2008, Fig. 15.

Katalog No : 43

Resim No : 43

Envanter No : -

⁶⁵ 6. yüzyıla tarihlenen bu örnek için bkz. V. Vemi, *Les Chapiteaux Ioniques a l'Imposte ...*, s. 167, r. 220.

⁶⁶ Orlandos, "Hristianika Glipta ton ...", s. 129.

Eserin Türü : Korint ya da Kompozit tipte sütun başlığı

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri :

Eserin Müzedeki Yeri : Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : Üst kısmı kırık olan başlıkta sadece birinci sıradaki akantus yapraklarından oluşan bezeme net olarak görülebilmektedir.

Tarihlendirme : Bu ve bundan sonraki⁶⁷ diğer örneklerin Milet'te bulunmuş benzer örnekleri 3.-4. yüzyıla tarihlendirilmiştir.

Ölçüleri : Y : 53 cm Çap : 45 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 44

Resim No : 44

Envanter No : -

Eserin Türü : Korint ya da Kompozit tipte sütun başlığı

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Eserin Müzedeki Yeri : Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : Olasılıkla ikinci kullanımda yalak işlevi gören başlık çok aşınmıştır. Görüldüğü kadarıyla gövdede iki sıra akantus yaprağı motifinden oluşan bezeme vardır.

Tarihlendirme : ?

Ölçüleri : Y : 46 cm Çap : 50 cm

Yayınlandığı Yer : -

⁶⁷ P. Niewöhner, "Byzantinische Steinmetzarbeiten aus dem ...", s.10-11, Abb. 6-9.

Katalog No : 45

Resim No : 45

Envanter No : -

Eserin Türü : Korint ya da Kompozit tipte sütun başlığı

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Eserin Müzedeki Yeri : Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : Abakus kısmı, volütler ve gövdeyi çevreleyen akantus yapraklarının birçoğu kırık olan başlığın tipi belirlenememiştir.

Tarihlendirme : ?

Ölçüleri : Y : 54 cm E : 72 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 46

Resim No : 46

Envanter No : -

Eserin Türü : Korint ya da Kompozit tipte sütun başlığı

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Eserin Müzedeki Yeri : Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : Abakus kısmı kırık olan başlığın gövdesini iki sıra yüksek kabartma tekniğinde yapılmış akantus yaprağı motifi çevreler. Volüt şeritlerinin izleri bazı köşelerde kısmen görülür.

Tarihlendirme : ?

Ölçüleri : Y : 62 cm E : 50 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 47

Resim No : 47

Envanter No : -

Eserin Türü : Korint ya da Kompozit tipte sütun başlığı

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Eserin Müzedeki Yeri : Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : Yumurta dizisinden oluşan bir bilezik kısmına sahip başlığın büyük bölümü kırıktır. Ancak görüldüğü kadarıyla başlığın köşelerine denk gelecek kısımlara yüksek kabartma tekniğinde akantus yaprağı motifleri, aralarda kalan kısımlara ikişer zeytin dalına benzer bitkisel motifler yerleştirilmiştir.

Tarihlendirme : ?

Ölçüleri : Y : 38 cm Çap : 28 cm E: 38 cm Bilezik K : 6 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 48

Resim No : 48

Envanter No : 97

Eserin Türü : Korint ya da Kompozit tipte sütun başlığı

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : Ödemiş

Eserin Müzedeki Yeri : Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : Oldukça fazla aşınmış başlığının akantus yaprakları belli belirsizdir.

Tarihlendirme : ?

Ölçüleri : Y: 49 cm Çap : 36 cm E: 50 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 49

Resim No : 49

Envanter No : 310

Eserin Türü : Korint ya da Kompozit tipte sütun başlığı

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : Didim

Eserin Müzedeki Yeri : Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : Gövdesi üç sıra akantus yaprağı ile bezeli başlığın abakus kısmı ve yaprak motiflerinin bir çoğu kırılmıştır.

Tarihlendirme : ?

Ölçüleri : Y: 53 cm Çap : 56 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 50

Resim No : 50

Envanter No : 311

Eserin Türü : Korint ya da Kompozit tipte sütun başlığı

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : Ödemiş

Eserin Müzedeki Yeri : Bahçe

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : Oldukça aşınmış olan başlığı abakus kısmı yok olmuştur. Olasılıkla üç sıra akantus yaprağı motifiyle bezeli gözde kısmında ilk sıradaki yaprak motifleri tam olarak görülür. Diğer kısımlar kırıktır.

Tarihlendirme : ?

Ölçüleri : -

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 51

Resim No : 51

Envanter No : 1061

Eserin Türü : Korint ya da Kompozit tipte sütun başlığı

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : İzmir- Salihdede sondajı

Eserin Müzedeki Yeri : Mezar Salonu

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : Yarısından itibaren kırılmış başlıkta bir sıra yüksek kabartma olarak işlenmiş akantus yaprakları görülür.

Tarihlendirme : ?

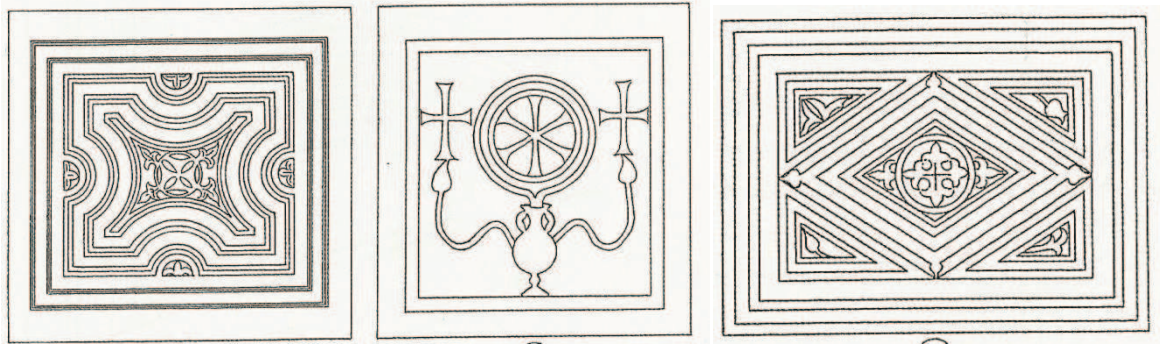
Ölçüleri : Y: 18 cm

Yayınlandığı Yer : -

2.3. Levhalar

Latince “**cancelli**”, Yunanca “**thorakia**”, İngilizce “**screen**” olarak adlandırılan levhalar genel olarak dikdörtgen forma sahip ve balkon ya da teras kenarlarına, galeri sütunları ya da templon payeleri arasına yerleştirilen üzerinde bitkisel, geometrik veya figürlü bezemelerin bulunduğu mimari elemanlardır.

Bizans mimarisinde sivil yapılarda kullanımı ile ilgili fazla bir bilgi bulunmamakla birlikte, genel görüş levhaların kullanım alanlarının dini yapılar olduğu yönündedir. Farklı amaçlarla kullanılan levhalar, mimari öğelerin ve liturjik işleve sahip kuruluşların bir parçası olmuştur. Yayınlarda daha çok korkuluk levhaları adı altında ele alınan bu eserler balkon kenarlarına, merdiven kenarlarına, galeri sütunları arasına ve naos neflerini ayıran destekler arasına yerleştirilmiş birer mimari öge olarak kullanılmasının yanı sıra templon, ambon, katedra, solea ve altar gibi liturjik işleve sahip kuruluşların bir parçası olarak da kullanılmışlardır.⁶⁸ Günümüzde müzelerde sergilenen veya devşirme malzeme olarak başka yapılarda kullanılmış levhaların büyük bir kısmının özgün buluntu yerlerinin bilinmemesi bu eserlerin işlevleri ile ilgili kesin bir yargının ortaya konmasını zorlaştırmaktadır.

Şekil 6- Farklı bezeme kompozisyonuna sahip templon levha çizimleri (Koch 2008)

İzmir Arkeoloji Müzesindeki Bizans taş eserleri arasında levhalar önemli bir grubu oluşturmaktadır. Müzede toplam 25 adet levha bulunmaktadır. Eserlerin birçoğunun buluntu yeri bilinmemektedir. Envanter kayıtlarından buluntu yerlerini öğrenebildiğimiz on adet levha vardır. Bunlardan ikisi Değirmendere’den, geri kalan sekizi ise Didim, Fethiye, Milet, Bornova-Belkahve, Pınarbaşı, Işıklar Köyü, Torbalı-Yeniköy ve Karakızlar

⁶⁸ Bizans dönemi levha örnekleri için bkz: N. Fıratlı, **La Sculpture Byzantine** ..., s. 242-244; E. Parman, **Ortaçağ’da Bizans Döneminde Frigya** ..., s. 161-173; Ayşe Aydın, “ Adana, Anamur ve Silifke Müzesi’ndeki Figürlü Paye ve Levhalar”, **Adalya**, XI, 2008, s. 269-286.

Köyü gibi İzmir ve yakınındaki bölgelerden müzeye getirilmiştir. Levhaların tamamının yapımında kullanılan malzeme mermerdir. Süslemede alçak kabartma, yüksek kabartma, kazıma tekniği gibi bezeme teknikleri uygulanmıştır. Çeşitli bezeme kompozisyonlarının kullanıldığı bu levhaları bezeme motiflerine göre üç grupta inceleyebiliriz.

a) Haç motifli levhalar b) Figürlü levhalar c) Geometrik motifli levhalar

a) Haç Motifli Levhalar

Müzedeki levhanın merkezdeki süsleme kompozisyonunu haç motifinin oluşturduğu yedi adet levha bulunmaktadır. Bu levhalardan iki tanesinde haç motifinin yanı sıra geometrik motifler ve hayvan figürleri de kullanılmıştır. Hristiyanlığı ve İsa'nın ölümünü sembolize eden haç motifi taş, maden, seramik, fildişi, cam gibi birçok malzemede çok sık kullanılan bir bezeme motifi olmuştur. 4. yüzyıldan itibaren anıtsal resim sanatında da kullanılmıştır.⁶⁹ Yalnızca haç motifinin kullanıldığı levhalarda çok sade bir bezeme anlayışı söz konusudur. Eserlerden üçünde Latin haçı, birinde malta haçı ve bir diğerinde de uçlarında inciler bulunan bir malta haçı vardır. Ancak iki levhada ana kompozisyonu merkezdeki haç sembolünün oluşturduğunu anlamamıza rağmen levhalar kırık olduğu için tam olarak motifi göremiyoruz. Bunlardan biri 5248 envanter numaralı dikdörtgen levhadır. Bu levhada eşkenar dörtgenin içinde yer alan madalyonda bir haç motifinin bulunduğu anlaşılır. Bir diğeri 6194 envanter numaralı levhadır. Bu levhada da eşkenar dörtgen içindeki madalyonun ortasında bir haç motifi bulunur. Fakat burada hem madalyonda hem de eşkenar dörtgenin üst köşesinde üç yapraklı stilize bitki motifleri vardır. Ayrıca bu levhada kompozisyona iki tavus kuşu motifi dahil olmuştur. Levha bezeme kompozisyonu bakımından haç motifli levhalar içinde farklı örneklerden biridir.

Bunun gibi bezemede ana motifi oluşturan haçın dışında farklı figür ve motiflerin kullanıldığı bir diğer örnek 119 envanter numaralı levhadır. Bu levha formu itibarıyla da diğer levhalardan ayrılır. Dikdörtgen levhanın üst kısmının yuvarlak bir kemer biçimindeki formu, levhanın üst ve yan kenarlarını dolanan şeritte bulunan bitkisel ve geometrik motifler, küçük madalyon içinde haçlar ve birbiriyle mücadele eden yırtıcı hayvanlar ile karşılıklı yerleştirilmiş tavus kuşları bu levhayı diğer örneklerden farklı kılmaktadır. Ayrıca şeridin altında madalyon içindeki haç, uçlarında damla (inci) motifleri olan malta haç biçimindedir. Bunun gibi uçları damla motifli Latin haçı biçiminde haçlar el

⁶⁹ Meryem Acara, Bizans Maden Sanatında Dini Törenler Sırasında Kullanılan (Liturjik) Eserler, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), 1997, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, s. 384.

sanatlarında madeni haçlarda görülmekte ve liturjide tören haçı olarak bilinmektedir.⁷⁰ Yalnızca haç motifinin kullanıldığı levhalarda ise haç motifleri madalyon, dikdörtgen ya da eşkenar dörtgenler içinde levhanın merkezine yerleştirilmiştir.

b) Figürlü Levhalar

İzmir Arkeoloji Müzesinde dokuz adet figürlü levha vardır. Bunlardan 924 ve 3621 envanter numaralı eserler insan figürlüdür. Levhanın birinde beş diğerinde altı figür bulunmaktadır.⁷¹ Figürler ayakta ve cepheden tasvir edilmişler, üstlerinde bol kıvrımlı giysileri vardır. Ancak figürlerin sayısı ya da figür üslubundan burada tasvir edilenlerin kimler olduğunu bilemiyoruz. Belki de kilise tarafından kutsal sayılan aziz ya da kilise büyükleri olabilir.

Figürlü levhalardan geriye kalan sekizinde grifon, tavus kuşu, keklik, kartal, geyik gibi hayvan figürleri görülür. 265 ve 270 envanter numaralı levhalarda simetrik yerleştirilmiş iki tavus kuşu su içerken betimlenmişlerdir. Hristiyan sanatında tavus kuşu figürü ruhun ölümsüzlüğünü, sonsuzluğu ve cenneti sembolize etmektedir. Su içen tavus kuşu tasviri erken Hristiyan sanatında özellikle korkuluk levhalarında oldukça fazla kullanılmıştır.⁷² Bazı levhalarda simetrik yerleştirilen tavus kuşlarının arasına farklı formlardaki kaplar yerine haç motiflerinin yerleştirildiği örneklerde vardır. 1331, 7948 ve 36559 envanter numaralı levhalarda çerçeve içinde çeşitli kuş figürleri tasvir edilmiştir. Bunlardan 1331 ve 7948 envanter numaralı levhalarda kuş figürleriyle birlikte kullanılan haç motiflerinin bir kısmını görebilmekteyiz.

Müzedeki başka bir figürlü levha, üzerinde karşılıklı iki grifonun betimlendiği 264 envanter numaralı levhadır. Kenarları ikili şeritli geçmeli, dikdörtgen bir çerçeve içine yerleştirilen figürler ön ayakları ile stilize bir bitki tutmaktadırlar. A.K. Orlandos incelediği bu eseri 8.-9. yüzyılda taşralı bir usta tarafından yapılmış olabileceğini belirtir.⁷³ Çeşitli müzelerde karşılıklı olarak betimlenmiş grifon figürlerinin bulunduğu levhalar vardır. Metropolitan Müzesinde İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki levhayla aynı yüzyıllara tarihlenen üzerinde karşılıklı grifonların profilden betimlendiği dikdörtgen levhadaki figürler kanat,

⁷⁰ Meryem Acara, Bizans Maden Sanatında ..., s. 269, R. 145-151 ; E. Parman, **Ortaçağ'da Bizans Döneminde Frigya** ..., s. 167.

⁷¹ Zeynep Mercangöz tarafından 920 ve 921 envanter numaralı levhalar olarak ele alınmış, üslup ve süsleme karakterine göre 5. veya 6. yüzyıllara ait olabilecekleri belirtilmiştir. bkz. Zeynep Mercangöz, İzmir ve Manisa İllerinde Bizans Yapılarına ait Mimari Plastik Parçaların Saptanması, İzmir, 1996, s. 13.

⁷² Birsan Bülbüloğlu, Bizans Sanatında Tavus Kuşu Motifleri, (Yayınlanmamış Lisans Tezi), 1972, İstanbul Üniversitesi, İstanbul, s. 3.

⁷³ Oya Ergil, İzmir Müzesi (Agora)ki ..., s. 54.

gaga, baş ve ayaklarının işlenişi bakımından farklıdır.⁷⁴ İzmir müzesindeki grifon figürlü levhada figür vücut, ayak ve kuyruğunun işlenişi bakımından Afyon Müzesi'ndeki 12. yüzyıla tarihlenen 1397 envanter numaralı aslan figürlü dikdörtgen levha ile benzerdir.⁷⁵ Figürlü levhalar içinde kompozisyon bakımından farklılık gösteren 142 envanter numaralı levhada bir hayvan mücadele sahnesi görüyoruz. İki kartalın bir yılanla mücadelesinin betimlendiği bu levhada birde başı geriye dönük koşar vaziyette bir geyik figürü bulunmaktadır.

c) Geometrik Motifli Levhalar

Geometrik motifli levhalarda bezeme kompozisyonunu oluşturan temel motifler madalyon ve eşkenar dörtgen içine yerleştirilmiş rozetler, haç sembolleri, hayvan figürleri, çarkifeleklerdir. Levhanın şekline göre dikdörtgen veya kare çerçeveler içine yerleştirilen bezeme motifleri 908 ve 909 envanter numaralı eserlerde olduğu gibi bazen bezemeci bir anlayışla ele alınmıştır. Birbirine çok benzeyen bu iki örnekte merkezde büyük bir madalyon ve onun çevresinde kare, dikdörtgen ya da baklava dilimi şeklindeki çerçeveler içine haç ve rozetler işlenmiştir. 112, 2980, 20019 ve katalog 68 numaralı levhalarda merkezdeki daireye ve dıştaki çerçeveye düğümlerle bağlanan madalyonlar içinde çarkifelek, altı veya sekiz yapraklı çiçek motifleri ile birlikte stilize bitki, yürek biçiminde yaprak motiflerden oluşan bezeme kompozisyonu görülür. Bu motifler Orta Bizans dönemi mimari plastiğinin özelliklerini gösterir.

Müzedeki 138 envanter numaralı levhada kullanılan iç içe geçmiş dikdörtgen ve eşkenar dörtgenin ortasında dıştaki eşkenar dörtgene düğümlerle bağlanan küçük madalyon ve onun ortasındaki altı yapraklı çiçek gibi bezeme motifleri diğer örneklerle benzemesine rağmen bu levhada daha ince bir işçilik gösterir. 126 envanter numaralı levhada ise birbirine düğümlerle bağlı eşkenar dörtgenlerin içerisine yaprak motifleri, bir sfenks ve birde başı geriye dönük bir kuş motifi işlenmiştir. Buna benzer bir örnek İstanbul Arkeoloji Müzesinde de vardır. Ancak burada birbirine düğümlerle bağlı kare bölümlerin ortasına geyik, grifon, aslan, tavşan gibi farklı hayvan figürleri tasvir edilmiştir.⁷⁶ Geometrik motifli levhalar arasında en farklı bezemeye sahip olan katalog no 65'deki dikdörtgen levhada

⁷⁴ Metropolitan Müzesi Grifon betimli levha için bkz. James, J. Rorimer. "An Italo- Byzantine Marble Relief", **The Metropolitan Museum of Art Bulletin**, Vol. 25, 4, 1930, s. 98-100.

⁷⁵ Aslan figürlü dikdörtgen levha için bkz. Yıldız Ötügen, Ebru Parman ve Sema Doğan, "Mimarlık Bezemesinde Taş Eserler", **Kalanlar 12.-13. Yüzyıllarda Türkiye'de Bizans**, (ed. Ayla Ödekan), İstanbul 2007, s. 58.

⁷⁶ İstanbul Arkeoloji Müzesindeki levha için bkz. Nezih Fıratlı, **La Sculpture Byzantine ...**, s. 243, R. 334a.

diğer levhalarda gördüğümüz bezeme motiflerinin hiçbiri mevcut değildir. Oldukça sade olan levhanın ortasında kademeli silmelerden oluşan dikdörtgen çerçeve içerisinde birbirine zincir gibi bağlanmış dairelerden oluşan bezeme kompozisyonu vardır.⁷⁷

Üç gruptan birine dahil edemediğimiz ve müzede benzer bir kompozisyonu olmayan 25476 envanter numaralı levha sütunlarla üç panoya ayrılmış, iki yandaki panolar neredeyse birbirinin aynıdır. Bu bölümlerde balık pulu olarak adlandırılan bezeme motifi kullanılmıştır.⁷⁸ Ortadaki panoda ise yanlara doğru toplanmış perdeler ve yukardan bir zincirle aşağı uzanan kandil ya da buhurdan görülür.

Katalog No: 52

Resim No: 52a- 52b

Envanter No: 112

Türü : Levha

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : Fethiye

Müzedeki Yeri : Bahçe

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi : -/1928

Eserin Tanımı : Levha payesiyle birlikte işlenmiş bir templon levhasıdır. İki yüzü de bezemeli olan levhanın yarısı noksandır. Ancak mevcut kısım bezeme kompozisyonunu tahmin etmemize yetecek niteliktedir. Ön yüzde dikdörtgen biçimli paye kısmının iki ucunda soffitler ve soffitler arasında kalan yüzeyde de üç şeritli örgü motifi görülür. Levhanın merkezdeki kompozisyonunu meydana getiren bölümünde, iki köşede çiçek rozetli düğümlü madalyonlar içteki üç şeritli eşkenar dörtgene bağlanmaktadır. Eşkenar dörtgenin iki yanında yarım palmetler bulunur. Eşkenar dörtgenin merkezindeyse bir madalyon vardır. Madalyon ile eşkenar dörtgen arasında kalan iki yandaki boşluklar stilize bitki motifleriyle doldurulmuştur.

Arka yüzde ise yine kabartma olarak işlenmiş, tam olarak ne olduğunu

⁷⁷ Müzeye nerden geldiğini bilemediğimiz bu levhanın yayınlarda benzer bir örneğine rastlamadık.

⁷⁸ Bu motifin kullanıldığı İstanbul Arkeoloji Müzesi'ndeki bir örnekte çaprazlama pullar arasına çeşitli figürler yerleştirilmiştir. Bkz. Nezih Fıratlı, **La Sculpture Byzantine ...**, s. 96, R. 309. Ayrıca levhalar dışında pencere şebekesinde de bu motif kullanılmıştır. Balık pulu motifli ajur tekniğindeki pencere şebekesi örneği için bkz. Ebru Parman, **Ortaçağ'da Bizans Döneminde Frigya ...**, R. 191.

bilemediğimiz birkaç bezeme ögesi bulunur. Ayrıca arka yüzde bu bezeme motiflerini içine alan yuvarlak şeridin üzerinde tek satırlık bir yazı vardır. Oldukça aşınmış oldukları için okunamamıştır.

Tarihlendirme : Soffit motifi, Erken Hristiyanlık dönemi templon payelerinde sıkça kullanılmıştır.⁷⁹ Burada soffit içinde yer alan üç şeritli örgü motifinin benzer örnekleri Orta Bizans döneminde farklı bezeme kompozisyonları içinde templon arşitravları, templon payeleri ve levhalarda bulunmaktadır. Payesiyle birlikte işlenen bu levha, payesindeki bezeme motifi ve üslup özelliklerine göre 6.-9. yüzyıllar arasına tarihlendirilmektedir.⁸⁰

Ölçüleri : Y : 47 cm K : 15 cm G : 53 cm

Yayınlandığı Yer : Orlandos 1937, R. 10.

Katalog No : 53

Resim No : 53

Envanter No : 126

Türü : Levha

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Müzedeki Yeri : Bahçe

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi : Askeri Depodan/1927

Eserin Tanımı : Kırık olduğu için bezeme kompozisyonunun tamamını göremediğimiz levhanın ana şemasını, profilli bir çerçeve içinde birbirine düğümlerle bağlı eşkenar dörtgenler içine yerleştirilen hayvan figürleri ve bitkisel motifler oluşturur. Bitkisel motif olarak kalın damarlı yapraklar kullanılmıştır. Levha üzerindeki eşkenar dörtgenlerden birinde ince boyunlu, başı geriye dönük bir kuş motifi vardır. Diğer bir dörtgende ne olduğunu tam olarak anlayamadığımız motifi Orlandos, hayvan vücutlu kadın başlı bir

⁷⁹ Pınar Serdar, “Likya ve Pamfilya Bölgelerindeki Bizans Dönemi Taş Eserlerinin Motif, Bezeme Tekniği ve Malzeme Değerlendirmesi”, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2010, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, s. 135.

⁸⁰ A.K. Orlandos, “Hristianika Glipta ton ...”, s. 138.

sfenks olarak tanımlamıştır.⁸¹ Birbirine bağlanan eşkenar dörtgenlerin düğümlerinde matkap delikleri vardır. Dıştaki profilli çerçeveye ve birbirlerine düğümlerle bağlı eşkenar dörtgenlerle çerçeve arasında kalan iki yandaki boşluklara yarım palmet motifleri işlenmiştir. Levhanın sağ yanında dikey dikdörtgen bir bant yer alır. Bu bantta iç içe geçmiş halkalardan oluşan bezeme şeridi görülür.

Tarihlendirme : Levha üslup özelliklerine göre 9.-10. yüzyıla tarihlendirilmektedir.⁸²

Ölçüleri : Y: 72 cm K : 13 cm G : 54 cm

Yayınlandığı Yer : Orlandos 1937, R. 11.

Katalog No : 54

Resim No : 54

Envanter No : 138

Türü : Levha

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : Didim

Müzedeki Yeri : Bahçe

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi : -/ 1928

Eserin Tanımı : Köşeleri kırık olan levhanın bir kenarında şerit halinde kesişen dairelerin oluşturduğu dört sivri yapraklı çiçek motifi dizisinden oluşan bezeme vardır. Ana kompozisyonu dıştaki dikdörtgen çerçeveye düğümlerle bağlanan iç içe geçmiş dörtgenler ile onun merkezindeki küçük düğümlü madalyona bağlanan eşkenar dörtgen oluşturur. Merkezdeki madalyonun içinde altı yapraklı çiçek motifi vardır. Ayrıca düğümlerin ortasında matkap kullanılmıştır. Levha Orta Bizans mimari plastiğinin tüm motiflerine sahiptir.

Tarihlendirme : Levhanın kenarında şerit halinde kesişen dairelerin oluşturduğu dört sivri yapraklı çiçek motifine templan arşitravları ve levhalarında sıklıkla rastlanmaktadır. Efes St. Jean Kilisesi'nde bulunan 9.-10 yüzyıllara tarihlendirilen 1594 ve 6/71/78 envanter

⁸¹ A.K. Orlandos, "Hristianika Glipta ton ...", s. 138.

⁸² A. K. Orlandos, "Hristianika Glipta ton ...", 1937, s. 138.

numaralı levhalar üzerinde⁸³, İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki 908 ve 909 envanter numaralı levhalarda⁸⁴, İzmir Arkeoloji Müzesi'nde 10.-11. yüzyıllara tarihlendirilen 257 ve 263 envanter numaralı arşitravlar üzerinde⁸⁵ bu motifin benzer uygulamaları görülmektedir.⁸⁶ Bizans sanatında erken dönemden itibaren yaygın olarak kullanılan bu motif 3. yüzyıldan 12. yüzyıla kadar Anadolu ve Anadolu dışında da sıkça kullanılmıştır.⁸⁷ Eser teknik özelliklerine göre A. Grabar tarafından 11. yüzyıla tarihlendirilmektedir.⁸⁸ Ancak kesişen dairelerin oluşturduğu dört sivri yapraklı çiçek motifinin uygulandığı benzer örneklerle dayanılarak bu levhayı 9.-11. yüzyıllar arasına tarihlendirilebiliriz.

Ölçüleri : Y : 85 cm K : 13 cm G : 49 cm

Yayınlandığı Yer : Orlandos 1937, R.13; A. Grabar 1976, PL. XII c; O. Ergil 1970, R.31.

Katalog No : 55

Resim No : 55

Envanter No : 264

Türü : Levha

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : Efes İncilci Yahya Şapeli⁸⁹

Müzedeki Yeri : Bahçe

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi : Askeri Depodan

⁸³ Levhalar için bkz. Mustafa Büyükkolancı, Gökçen Kurtuluş Öztaşkın, "Selçuk-Efes Müzesi'nde Sergilenen St. Jean Kilisesi'ne Ait Korkuluk Levhaları ve Templon Arşitravları", **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 7, 2010, s. 39-49, R. 3-4.

⁸⁴ Z. Mercangöz, "İzmir ve Manisa İllerinde Bizans Yapılarına Ait Mimari Plastik Parçaların Saptanması ve Değerlendirilmesi", Ege Üniversitesi, İzmir 1996, R. 14; Mercangöz, "Réflexions Sur Le Décor Sculpté Byzantine d'Anatolie Occidentale", **Bulleten de Correspondance Hellénique Supplement 49 La Sculpture Byzantine VIIe-XIIe siècle**, Paris 2008. ...", fig. 8.

⁸⁵ A. Grabar, **Sculptures Byzantines du Moyen Age (XIe-XIVe siècle)**, Paris 1976, pl. XIV a; Orlandos, "Hristianika Glipta ton ...", R. 17-27; Mercangöz, "Réflexions Sur Le Décor ...", fig. 13.

⁸⁶ Orlandos, Berlin (Kaiser Friedrich) Müzesi'nde bu levhanın benzer örneğinin bulunduğunu yazmaktadır. Bkz. Orlandos, "Hristianika Glipta ton ...", s.139; levhaya bezeme üslubu bakımından benzer bir başka örnek Eskişehir Müzesi'nde bulunur bkz. Parman, **Ortaçağ Bizans Döneminde Frigya ...**, R.117.

⁸⁷ Çiğdem Temple, "Nevşehir Müzesi'nde Bulunan Bizans Dönemi Mimari ve Liturjik Taş Eserleri", (ed. A. Ceren Erel, Bülent İşler, Nilüfer Peker, Güner Sağır), **Anadolu Kültürlerinde Süreklilik ve Değişim Dr. A. Mine Kadıroğlu'na Armağan**, (içinde) 2011, s. 544.

⁸⁸ A. Grabar, **Sculptures Byzantines du Moyen ...**, s. 46.

⁸⁹ Envanter kayıtlarında geldiği yer belli olmayan bu eser için Orlandos, Efes İncilci Yahya'nın şapelinde bulunduğunu belirtmektedir. Bkz. Orlandos, "Hristianika Glipta ton ...", s. 137.

Eserin Tanımı : Levhanın çerçevesini iki şeritli örgü motifi oluşturur. Ancak çerçevenin sağ tarafının süslemesi yarımdır. Ana kompozisyonu ise arka ayakları ile ortadaki vazoya tutunan, karşılıklı olarak profilden verilen grifonlar oluşturur. Arka ayakları üzerinde yukarı kalkan grifonlar ön ayaklarıyla da stilize bir bitki (Orlandos bu motifi anahtar olarak tanımlamıştır) tutuyorlar. Grifonların kuyrukları çerçevenin dışına taşarcasına işlenmiş ve kuyrukları üç yapraklı stilize bitki şeklinde sonlandırılmıştır.

Tarihlendirme : Afyonkarahisar Müzesi'nde 12. yüzyıla tarihlendirilen 1397 envanter numaralı dikdörtgen levha⁹⁰ üzerindeki aslan tasviriyle buradaki grifonların bacak, pençe ve özellikle kuyruklarının biçimlenişi benzerdir. Ancak İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki bu levha çerçevesindeki iki şeritli örgü motifi ve grifonların bezeme üslubuna göre Orlandos tarafından 8.-9. yüzyıllara tarihlendirilmektedir.⁹¹

Ölçüleri : Y: 85 cm K : 11 cm G : 112 cm

Yayınlandığı Yer : Orlandos 1937, R. 9

Katalog No : 56

Resim No : 56

Envanter No : 265

Türü: Levha

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Müzedeki Yeri : Bahçe

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi : Askeri Depodan

Eserin Tanımı : Sağ üst ve alt köşeleri kırık ve noksan olan levhanın merkezinde karşılıklı yerleştirilmiş iki tavus kuşu bezemesi yer alır. Tavus kuşları ortalarındaki uzun, dar kaptan yaşam suyu içmektedirler. Tavus kuşlarının gövdeleri ve kuyrukları kazıma tekniğinde işlenmiştir. Kanatları ve kuyrukları yatay, dikey çizgiler ve zikzak motiflerle boş yüzey kalmayacak biçimde bezenmiştir. Levha alçak kabartma tekniğinde yapılmıştır.

⁹⁰ Afyonkarahisar Müzesi'ndeki levha için bkz. Yıldız Ötügen, Ebru Parman, Sema Doğan, "Mimarlık Bezemesinde Taş ...", s. 58.

⁹¹ Orlandos, "Hristianika Glipta ton ...", s. 137.

Tarihlendirme : Kuşadası Kadıkalesi kazılarında bulunan bir levhanın merkezinde benzer biçimde bir kabın iki yanına karşılıklı yerleştirilmiş tavus kuşlarından oluşan bezeme kompozisyonu görülür.⁹² Antalya Arkeoloji Müzesi'nde bulunan A.3256 envanter numaralı levhayla çok benzerdir. Özellikle tavus kuşu motiflerinin gövde ve kuyruklarının işlenişindeki detaycı yaklaşımla, tavus kuşlarının çerçeve içine yerleştirilme biçimleri aynıdır. Antalya Müzesi'ndeki levhanın üst kısmında iki şeritli örgü motifi vardır. Levha bu motiften dolayı Bayraktar'a göre 8. yüzyıla, S. Doğan tarafından motif ve figür özelliklerine göre 10. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Ayrıca İzmir ve Konya Müzeleri'ndeki örneklerle benzerlik göstermesiyle 6. yüzyıl sonu 7. yüzyıl başlarına tarihlendirilmektedir.⁹³ İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki bu levha ise Orlandos'a göre, bezeme özellikleriyle 6. yüzyıl örneğidir.⁹⁴

Ölçüleri : Y : 71 cm K : 14 cm U : üst. 59 cm

Yayınlandığı Yer : Orlandos 1937, R. 7

Katalog No : 57

Resim No : 57

Envanter No : 270

Türü: Levha

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Müzedeki Yeri : Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : Askeri Depodan/ 1927

Eserin Tanımı : Dört parça olarak bulunan ve tamamlanan dikdörtgen levhanın sağ üst köşesinden bir parçayla sol üst köşesinden daha büyük bir parçası noksandır. Levhanın merkezindeki kompozisyonu ortalarındaki “kantharos” adı verilen içki kabına doğru uzanır şekilde tasvir edilmiş iki tavus kuşu motifi oluşturmaktadır. Oldukça basit çizgilerle

⁹² M. Eda Armağan, Kuşadası Kadıkalesi'ndeki Bizans ...,161 katalog nolu levha.

⁹³ A. Özmen Özdemiroğlu, Anadolu'nun Batı Akdeniz Bölgesi'ndeki Bizans Dönemine Ait Hayvan Tasvirli Mimari Plastik Eserler, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2003, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, s. 86-87.

⁹⁴ Tarihlendirme için bkz. Orlandos, “Hristianika Glipta ton ...”, s. 135.

verilmiş vazonun boyutu tavus kuşlarından daha büyüktür. Tavus kuşu figürlerinin ayakları, kompozisyonu kuşatan çerçeveye değmediği için bu figürler havada duruyormuş izlenimi yaratırlar. Alçak kabartma olarak işlenmiş tavus kuşlarının kuyrukları kazıma şeklinde çizgilerle bezenmiş, gövde ve boyun kısımları düz bırakılmıştır. Levhanın üstünde iki satır yazı vardır. Ancak köşelerin kırık olmasından dolayı tam okunamamaktadır.

Yazıt : “ Bu parmaklık, Aziz Piskoposdöneminde, Başkan Onisimos’un ekonomik katkısıyla yapıldı ” şeklindedir.

Tarihlendirme : Bizans sanatında, karşılıklı olarak düzenlenmiş tavus kuşu figürlerinin oluşturduğu ikonografik kompozisyonlar sıklıkla işlenmiştir. Mezar odalarında, mozaik ve minyatür örneklerinde, liturjik işleve sahip ambon, altar, templon gibi mimari plastiklerde ve el sanatları örneklerinde zengin çeşitlemelerle uygulanmıştır.⁹⁵ Bunlardan biri İznik Müzesi’ndeki bir korkuluk levhasıdır. Levhada bir çeşme ya da su kabından kutsal su içen karşılıklı iki tavus kuşu figürü bulunur. Detaycı bir anlayışla işlenmiş bu levha 8. yüzyıla tarihlendirilmektedir.⁹⁶ Buna benzer bir kompozisyon Erdek Kaymakamlık binasının bahçesinde bulunan ve 7. yüzyıla tarihlendirilen kemer parçası üzerinde yer alır. Efes’te bulunan ve 6. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilen, havada duruyormuş hissi uyandıran ve basit çizgilerle belirtilmiş tavus kuşu figürlü levhayla⁹⁷ İzmir Arkeoloji Müzesi’ndeki bu levha üzerinde yer alan tavus kuşları benzerlik gösterir. Sadece Efes’teki örnekte iki tavus kuşu arasında yer alan kantharos bezemesi yoktur. Orlandos, incelediği bu parçayı bezeme üslubunun sadeliği açısından 6. yüzyıl sonu 7. yüzyıl başına tarihlendirmektedir.⁹⁸

Ölçüleri : Y: 88 cm K : 10 cm U: alt : 142 cm Üst : 71 cm

Yayınlandığı Yer : Orlandos 1937, R. 8; Bülbüloğlu 1972, R. 9.

Katalog No : 58

Resim No : 58

Envanter No : 908

⁹⁵ Ebru Parman, “Bizans Sanatında Tavus Kuşu İkonografisi”, **Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar Güner İnal’a Armağan**, Ankara 1993, s. 391.

⁹⁶ Ebru Parman, “Bizans Sanatında Tavus Kuşu ...”, s. 400, R. 13.

⁹⁷ Efes’te bulunan bu levha ayrıca 56 no.lu katalogdaki levhayla form ve tavus kuşu figürlerinin kuyruklarının işleniş bakımından da benzerdir. Bkz. Eugenio Russo, “The Architectural and Decorative Late Antique and Byzantine Sculptures of the “Agoradepo” at Ephesus: Prolegomena to a Catalogue”, **24. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, cilt 1, Ankara 2007, s. 82, fig. 9.

⁹⁸ Bkz. Orlandos, “Hristianika Glipta ton ...”, s. 136.

Türü : Levha

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : Değirmendere (Notion)

Müzedeki Yeri : Bahçe

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : Yoğun bezemenin görüldüğü levha üç parça halinde bulunmuş ve tamamlanmıştır. Levhanın yüzeyi tıpkı pano gibi dikdörtgen bölümlere ayrılmış ve bu bölümlerin her biri usta bir işçilikle bezenmiştir. Levhanın merkezinde büyük bir madalyon yer alır ve bu madalyon düğümlerle dört köşedeki küçük madalyonlara bağlanır. Küçük madalyonlar arasında kalan yüzeye eşkenar dörtgenler yerleştirilmiştir. Eşkenar dörtgenler içinde rozet ve malta haçı bezeme unsuru olarak kullanılmıştır. Bezeme kompozisyonunu en dışta kesişen dairelerin oluşturduğu dört sivri yapraklı çiçek dizisi çevrelemektedir.

Tarihlendirme : Levha, tipik orta bizans dönemi üslubunda kesişen dairelerin oluşturduğu dört sivri yapraklı çiçek motifi, eşkenar dörtgenler, düğümlü madalyonlar içinde çarkifelek, rozet ve haç gibi motiflerin hepsini kompozisyonunda barındırmaktadır. Bu levhanın neredeyse aynısı diyebileceğimiz bir örneği İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki 909 envanter numaralı levhadır. Ayrıca bu iki levhaya benzer bir başka örnek Tire Yeşil İmaret Camiinin bahçe duvarına bitişik bir çeşmenin aynalığında devşirme olarak kullanılmış olan beyaz levhadır. Bu levhalar bezeme kompozisyonu ve işçilik bakımından çok benzerlerdir. Mercangöz, bu levhaları Selçuklar buluntularına benzer işçiliklerinden dolayı Orta Bizans Dönemi'ne tarihlendirmektedir.⁹⁹

Ölçüleri : Y : 94 cm K : 10 cm G: 122 cm

Yayınlandığı Yer : Mercangöz, 1996, R. 14; Mercangöz, 2008, s.93, fig. 8.

Katalog No : 59

Resim No : 59

Envanter No : 909

Türü : Levha

⁹⁹ Z. Mercangöz, "İzmir ve Manisa İllerinde Bizans ...", s. 13-14.

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : Değirmendere

Müzedeki Yeri : Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : Katalogda bir önceki levha ile çok benzerdir. Levha üst ve sağ kenarlarından kırılmıştır. Merkezdeki kompozisyonu dört sivri yaprağın birleşmesinden oluşan çiçek motifi dizisi çevreler. Zengin bir bezeme repertuarına sahip levhanın en iç noktasında küçük bir kare ve onun içinde de eşkenar dörtgen yer alır. Karenin etrafında aynı merkezli üç daire vardır. En dıştakinin içi balıksırtı şeklinde bezenmiştir. En dıştaki daireyi yine dış çerçevede olduğu gibi dört sivri yaprağın birleşmesinden oluşan çiçek motifi dizisi ile daire ve içinde kareden oluşan küçük madalyonlar çevreler. Levhanın kenarında kalan dikdörtgen, bir hatla bölünerek iki bölüme ayrılmıştır. Bu dikdörtgen alanların içinde iç içe iki eşkenar dörtgen ve eşkenar dörtgenlerden birinin içinde haç sembolü diğerinde de rozet bulunur.

Tarihlendirme : Bu levha işçilik ve bezeme üslubu bakımından müzedeki 908 envanter numaralı levha ile çok benzerdir ve Orta Bizans Dönemi'ne tarihlendirilebilir. Ayrıca katalog 58 ve 59 numaralı levhaların işçilik ve kompozisyonlarının neredeyse aynı olması bize bu levhaların aynı atölyede belki de aynı usta tarafından yapılmış olduklarını ve aynı yapıda kullanılmış olabileceklerini düşündürmektedir.

Ölçüleri : Y : 94 cm K : 9 cm G : alt : 42 üst : 82

Yayınlandığı Yer : Mercangöz, 1996, R. 15.

Katalog No : 60

Resim No : 60

Envanter No : 924

Türü : Levha

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : İzmir- Işıklar Köyü

Müzedeki Yeri : Bahçe

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : Beyaz mermer levhada beş figür kabartması vardır. Cepheden ve ayakta tasvir edilen figürler bol dökümlü ve uzun elbiseleriyle ellerinde asaları olan figürlerdir.

Tarihlendirme : Bu eserin aynısı İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki 3621 envanter numaralı parçadır. Mercangöz iki levhayı üslupları ve süsleme karakterlerinden dolayı 5.- 6. yüzyıla tarihlendirmektedir.¹⁰⁰

Ölçüleri : Y : 59 cm K : 22 cm G : 98 cm

Yayınlandığı Yer : Z. Mercangöz, 1996, R.13.

Katalog No : 61

Resim No : 61

Envanter No : 3621

Türü: Levha

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : Pınarbaşı

Müzedeki Yeri : Bahçe

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : Beyaz mermerden levha üzerinde yüksek kabartma olarak işlenmiş beş insan figürü yer alır. Altıncı figürde kısmen seçilmektedir. Bol dökümlü uzun kıyafetler içinde, cepheden ve ayakta tasvir edilmişlerdir.

Tarihlendirme : Katalog 61'deki örnekle aynıdır. Üslupları ve süsleme karakterlerine göre 5.-6. yüzyıla tarihlendirilmektedirler.¹⁰¹

Ölçüleri : Y : 59 cm K : 22 cm G : 102 cm

Yayınlandığı Yer : Z. Mercangöz, 1996, R. 12.

¹⁰⁰ Z. Mercangöz, İzmir ve Manisa İllerinde Bizans ..., s. 13, R. 12-13.

¹⁰¹ Z. Mercangöz, İzmir ve Manisa İllerinde Bizans ..., s. 13, R. 12-13.

Katalog No : 62

Resim No : 62

Envanter No : 1475

Türü : Levha

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : Torbalı – Yeniköy (Metropolis)

Müzedeki Yeri : Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -/ 1946

Eserin Tanımı : İki parça halindeki levha kırık ve noksandır. Kareye yakın biçimdeki levhanın merkezinde madalyon içinde latin haçı motifi bulunur. Bu madalyonu profil hatlardan oluşan eşkenar dörtgen çevrelemektedir. En dışta dikdörtgen çerçeve yer alır. Dikdörtgen çerçeveyle eşkenar dörtgen arasında kalan kısımlar derin hatlı üçgenlerle doldurulmuştur.¹⁰²

Tarihlendirme : Baklava dilimi ya da eşkenar dörtgen içinde haç motifinden oluşan bezeme kompozisyonu özellikle levhalarda yaygın olarak kullanılmıştır. Bu levhaya çok benzer bir örnek Tire Müzesi'nde bulunan bir ambon korkuluk levhasıdır.¹⁰³ Bodrum Arkeoloji Müzesi'nde de ambon kuruluşuna ait olduğu düşünülen iki levha üzerinde de eşkenar dörtgenler arasındaki haç sembolünden oluşan benzer bezeme kompozisyonu mevcuttur.¹⁰⁴ Eşkenar dörtgenlerden oluşan bezeme motifleri lahitlerde de kullanılmıştır.¹⁰⁵ Eşkenar dörtgen motifinin kullanıldığı, 5.-6. yüzyıl özellikleri gösteren bir levha Tarhala Köyü Kırkoluk Cami şadırvanında bulunmaktadır.¹⁰⁶ Levhalarda iç içe eşkenar dörtgenlerden oluşan kompozisyonların özellikle Iustinianus Dönemi (527-563) 6. yüzyıla ait İstanbul yapılarında kullanıldığı kabul edilmektedir. Bu örneklerde eşkenar dörtgenlerin dört köşesinde kalan yüzeyler ise küçük üçgenlerle doldurulmuş ve tüm bezeme kompozisyonu kalın ve düz profillerden oluşan çerçeve içine alınmıştır. Ambon balkonu levhalarında bu ve benzer biçimdeki kompozisyon şemaları özellikle 6. yüzyılın ilk yarısından itibaren aynı

¹⁰² Eserin sergilenme şekli nedeniyle dolayı arka yüzünü göremedik. Ancak Ergil levhanın arka yüzünde de aynı kompozisyonun tekrarlandığını belirtmektedir.

¹⁰³ Levha için bkz. Z. Mercangöz, İzmir ve Manisa İllerinde Bizans ..., R. 20.

¹⁰⁴ Hatice Özcan Özyurt, "Muğla, Milas ve Bodrum Arkeoloji Müzesi'nde Bulunan Erken Hristiyanlık ve Bizans Dönemi'ne Ait Taş Eserler Üzerine İncelemeler", **28. AST**, cilt 1, Ankara 2011, s. 389-400, res. 5-6.

¹⁰⁵ Lahit örnekleri için bkz. Y. Ötügen, "Forschungen im Nordwestlichen Kleinasien ...", Taf. 20, R. 1-3.

¹⁰⁶ Levha ve tarihlendirmesi için bkz. Z. Mercangöz, İzmir ve Manisa İllerinde Bizans ..., s. 13, R. 9-10.

yüzyıl içinde kullanılmıştır.¹⁰⁷ Bu tip bir örnek Denizli Hierapolis Arkeoloji Müzesi'nde de görülmektedir.¹⁰⁸ Benzer örneklerine ve üslup özelliklerine göre İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki levhada 6. yüzyıla ait olmalıdır.

Ölçüleri : Y : 95 cm K : 12 cm G : 84 cm

Yayınlandığı Yer : Ergil, 1970, R. 27.

Katalog No : 63

Resim No : 63

Envanter No : 5248

Türü : Levha

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : Bornova / Belkahve

Müzedeki Yeri : Bahçe

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : Levhanın üst ve sağ tarafı noksandır. Dikdörtgen levhanın bezeme kompozisyonu iç içe geçen eşkenar dörtgenlerin ortasında daire içinde bir haç motifinden oluşmaktaydı. Ancak bugün haç motifinin bir kolunun çok az bir kısmı görülüyor. Ayrıca daireden uzanan ince kıvrımlı dalın ucunda bir yürek motifi vardır. En dışta tüm kompozisyonu çevreleyen üç hatlı dikdörtgen vardır. Levhanın arka yüzünün ortasında ön yüzdeki gibi bir madalyon bulunuyor olmalıydı. Envanter kayıtlarında bu levhanın bir binanın dış levhası olduğu kayıtlıdır.

Tarihlendirme : Eşkenar dörtgen ve madalyondan oluşan benzer bir kompozisyon Efes Müzesi'nde 5.-6. yüzyıla tarihlendirilen 562 envanter numaralı levha üzerinde, yine eşkenar dörtgen, madalyon ve örnekteki gibi yürek motifi bulunan bir başka levha Efes Müzesi 21/34/77 envanter numaralı levha üzerinde görülmektedir.¹⁰⁹ İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki levhada benzer örnekleri ve motif özelliklerine 6. yüzyıla ait olabilir.

¹⁰⁷ Ayşe Aydın, "Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ndeki Bir Kiliseye Ait Mimari Parçalar", **Belleten** cilt LXVI, sayı 245, 2002, s. 56.

¹⁰⁸ E. Parman, **Ortaçağ'da Bizans Döneminde Frigya** ..., s. 140, foto 78.

¹⁰⁹ M. Büyükkolancı, Öztaşkın, "Selçuk-Efes Müzesi'nde Sergilenen ...", s. 41-46, R. 1, 10.

Ölçüleri : Y : 82 cm K : 16 cm G: 60 cm

Yayınlandığı Yer : Ergil 1970, R. 32 a-b.

Katalog No : 64

Resim No : 64

Envanter No : 25476

Türü: Levha

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : Karakızlar Köyü

Müzedeki Yeri : Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : Halil Güven köy muhtarı- 30.12.2008

Eserin Tanımı : Dikdörtgen biçimli levhanın yüzeyi dört sütunla üç bölüme ayrılmıştır. Kenardaki sütunlar yivli ortadakiler burmalıdır ve hepsinin başlıkları aynıdır. Bölümlerden sağ ve solda balık pulu bezeme motifi vardır. Ortadaki bölümde iki yana toplanmış püsküllü bir perde ve aşağı doğru sarkan kandil ya da buhurdana benzer bir motiften oluşan bezeme kompozisyonu görülür. Kandille aynı hizada üstte küçük bir malta haçı bulunur. Haç motifinin iki yanında ikişer yürek motifi kullanılmıştır. Aynı şekilde sağ ve solda, sütun başlıkları arasında kalan bölümlerde de kıvrım dalların ucunda yürek motifleri bulunur.

Tarihlendirme : Bezeme kompozisyonu bakımından farklı olan bu levhanın benzer bir örneğiyle yayınlarda karşılaşılmamıştır. Ancak bezeme motiflerinden biri olan balık pulu motifi pencere şebekelerinde ve erken dönem levhalarında kullanılmıştır.¹¹⁰ İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde 6. yüzyıla tarihlendirilen levha üzerindeki balık pulu motifleri arasına hayvan figürleri yerleştirilmiştir.¹¹¹

Ölçüleri : Y : 62 cm K : 10 cm U: 171 cm

Yayınlandığı Yer : -

¹¹⁰ E. Parman, **Ortaçağ'da Bizans Döneminde Frigya** ..., s. 203, R. 191.

¹¹¹ N. Fıratlı, **La Sculpture Byzantine** ..., s. 157, Pl. 96, R. 309.

Katalog No : 65

Resim No : 65

Envanter No : -

Türü : Levha

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Müzedeki Yeri : Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : Dikdörtgen levhanın merkezinde bir çerçeve içinde iç içe geçmiş zincir şeklinde daire motifleri yer alır. Dairelerin ortasında inci motifi vardır. Bu kompozisyonu en dışta çevreleyen bir çerçeve daha bulunur.

Tarihlendirme : ?

Ölçüleri : Y : 56 cm K : 8 cm G : 99 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 66

Resim No : 66

Envanter No : -

Türü : Levha

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Müzedeki Yeri : Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : Kareye yakın şekilde levhanın merkezinde düz hatlı çerçeve içinde, alçak kabartma olarak işlenmiş bir malta haçı vardır.

Tarihlendirme : ?

Ölçüleri : G : 58 cm K : 12 cm U : 74 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 67

Resim No : 67

Envanter No : -

Türü: Levha

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Müzedeki Yeri : Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi :

Eserin Tanımı : Levhanın sol köşesi kırıktır. Dikdörtgen biçimli levhanın merkezinde bir haç motifi vardır. Haç motifini çevreleyen dikdörtgen çerçevenin üst tarafında bir sıra yazı şeridi vardır.

Yazıt : “.... PEVXHCKĂITONIEKNONEΠIOHCEN”

Tarihlendirme : ?

Ölçüleri : Y : 67 cm K : 12 cm U : 150 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 68

Resim No : 68

Envanter No : -

Türü : Levha

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Müzedeki Yeri : Bahçe

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : Noksan olan levhanın bezeme kompozisyonunda, olasılıkla bir eşkenar dörtgenin ortasında madalyon bulunmaktaydı. Bugün mevcut olan bölümde tam olarak görebildiğimiz bölüm eşkenar dörtgenin iki köşesine yerleştirilmiş rozet içinde çarkıfelek ve altı yapraklı çiçek motifiyle bu dairelerden uzanan bitkisel motiflerdir.

Tarihlendirme : Özellikle orta bizans dönemi levha ve arşitravlarında sıkça karşılaştığımız bezeme motifleri olan rozet, eşkenar dörtgen ve çarkıfelek gibi motiflerin kullanıldığı benzer örnekler oldukça fazladır. İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki bu levha ile benzer bezeme kompozisyonu ve tekniğine sahip levhalar Afyon ve Eskişehir Müzesi'nde¹¹², Akşehir Ulu Cami'nde¹¹³, Antalya Arkeoloji Müzesi'nde¹¹⁴ görülür. Ayrıca Efes Müzesi'nde 10. yüzyılın ikinci yarısı ile 11. yüzyıl başına tarihlendirilen templon arşitravında da benzer motiflerle karşılaşmaktayız.¹¹⁵

Ölçüleri : Y : 42 cm K : 16 cm U : 52 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 69

Resim No : 69

Envanter No : 142- 143

Türü: Levha

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Müzedeki Yeri : Arka Bahçe

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi : İzmir Askeri deposundan

Eserin Tanımı : İki ayrı envanter numarasıyla kayıtlı olan eserin parçaları tamamlanmıştır. Dikdörtgen biçimli levhanın iki yüzü de bezemelidir. Levhanın ön yüzünün üst kısmında şerit halinde bir sıra sarmal şekillerle oluşturulan bezeme görülür. Bu şeridin altında sağ

¹¹² Örnek için bkz. Parman, **Ortaçağ'da Bizans Döneminde Frigya** ..., foto. 49-115.

¹¹³ Y. Şener, Philomelion'daki (Akşehir) Bizans Dönemi ..., s. 100, Kat. no. 088.

¹¹⁴ P. Serdar, Likya ve Pamfilya Bölgeleri'ndeki Bizans ..., R. 9.

¹¹⁵ M. Büyükkolancı, Öztaşkın, "Selçuk Efes Müzesi'nde Sergilenen ...", s. 45, R. 11

tafta iki kartal kabartması vardır. Kartal figürleri ayrıntılı şekilde işlenmişler. Kartallar yerde bir ayaklarıyla tuttıkları yılanla mücadele ederken tasvir edilmişlerdir. Sol tarafta ise başı geriye dönük bir hayvan kabartması bulunur. Daha çok geyiğe benzettiğimiz bu figürün arkasında üç kolu görünen bir haç sembolü vardır.¹¹⁶

Arka yüzde düğümlü madalyonlar, rozetler, yalnızca kuyruğu belli olan bir kuş figüründen oluşan bir bezeme kompozisyonu bulunmaktadır. Ayrıca bu yüzde iki satır yazı vardır.¹¹⁷

Tarihlendirme : Orlandos, incelediği bu eseri kompozisyon temasına göre tarihlemenin mümkün olmadığını ancak levhanın üst tarafındaki bezeme şeridine göre bu eserin 13. yüzyıl sonu-14. yüzyıl başına tarihlendirilebileceğini belirtmektedir.¹¹⁸

Ölçüleri : Y : 64 cm K : 16 cm G (en) : 150 cm

Yayınlandığı Yer : Orlandos, 1937, R. 15; Ergil, 1970, R.19 a-b-c.

Katalog No : 70

Resim No : 70

Envanter No : 1331

Eserin Türü : Levha

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : Milet

Eserin Müzedeki Yeri : Depo

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : Levhanın büyük bir parçası noksandır. Bir yüzü bezemeli levhanın mevcut olan kısmının sağ tarafında güvercin kabartması vardır. Güvercin, gagasını haçın üst koluna doğru uzatır biçimde tasvir edilmiştir. Sola dönük olarak betimlenen güvercinin kanatları yatay çizgilerle belirtilmiştir.

¹¹⁶ Orlandos, hayvan figürünün ardındaki bu motif için ağaç demiştir. Bkz. Orlandos, “Hristianika Glipta ton ...”, s. 140.

¹¹⁷ Levhanın sergilenme şekline göre arka yüzü görülemez. Ancak daha önceki yayınlardan bu bilgiyi öğrenebiliyoruz.

¹¹⁸ Bkz. Orlandos, “Hristianika Glipta ton ...”, s. 140, R. 15.

Tarihlendirmesi : Levha üzerindeki güvercin motifinin bir benzeri Demre Aziz Nikolaos Kilisesinden Antalya Arkeoloji Müzesine getirilen iki templon başlığında görülür. Ötüken¹¹⁹ ve Alpaslan tarafından motif ve üslup özellikleriyle birlikte yapı evresinden dolayı bu templon başlıkları 11.-12. yüzyıla tarihlendirilmektedir.¹²⁰ Bir başka örnekte Limyra’da bulunan ve 6. yüzyıla tarihlenen korkuluk levhasıdır.¹²¹

Ölçüleri : G : 38 cm K : 8 cm Y: 30 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 71

Resim No : 71

Envanter No : 2980

Eserin Türü : Levha

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Eserin Müzedeki Yeri : Depo

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : Bir levhaya ait küçük bir parçasıdır. Tek yüzü bezemeli olan levhanın üzerinde düğümlerle dıştaki çerçeveye ve birbirine bağlanan kare birimler bulunmaktadır. Bu kare birimlerin ortasında yer alan rozetlerde de geometrik, bitkisel ya da figürlü bezemelerden oluşan kompozisyon şeması yer alıyor olmalıydı.

Tarihlendirme : Bu levhadakine benzer düğümlü kompozisyonlardan oluşan şemalar korkuluk levhalarında yaygın olarak kullanılmıştır. Bunlardan biri İstanbul Arkeoloji Müzesi’nde bulunan ve 10.-11. yüzyıla tarihlendirilen levhadır.¹²² Bir diğeri Topkapı Sarayı Müzesi’ndeki 10.-11. yüzyıla tarihlendirilen iki yüzü de düğümlü motiflerle bezeli korkuluk levhasıdır.¹²³ 10.-11. yüzyıla tarihlendirilen, düğümlü geçmelerden oluşan

¹¹⁹ Y. Ötüken, “ Neue Aspekte Zur Datierung Der Mittelbyzantinischen Bauplastik in Klemasien”, **BCH 49 La Sculpture Byzantine VIIé-XIIé siècles**, Paris 2008, s.110, Abb.4.

¹²⁰ A. Ö. Özdemiroğlu, Anadolu’nun Batı Akdeniz Bölgesi’ndeki ..., s.75-77, R. 4-5.

¹²¹ A. Ö. Özdemiroğlu, Anadolu’nun Batı Akdeniz Bölgesi’ndeki ..., s. 81-82, R. 7c.

¹²² N. Fıratlı, **La Sculpture Byzantine** ..., s.167, R. 334 a.

¹²³ H. Tezcan, **Topkapı Sarayı ve Çevresinin** ..., s. 360, R. 520-521.

kompozisyon şemasına sahip bir başka levha Ferruh Şah Mescidi'nin güney cephesinde devşirme olarak kullanılmıştır.¹²⁴ İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki levhada bezeme motifi ve üslup özelliklerine göre benzer örneklerdeki gibi 10.-11. yüzyıla tarihlendirilebilir.

Ölçüleri : G : 20 cm K: 10 cm Y : 36 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 72

Resim No : 72

Envanter No : 36559

Eserin Türü : Levha

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Eserin Müzedeki Yeri : Depo

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : Levhanın bir köşesine ait parça oldukça aşınmıştır. Üzerinde üçgen çerçeve içinde, kanatlarını açmış, gövdesi cepheden gösterilmiş başı sola dönük bir kartal kabartması bulunur. Kartal figürünün kanatları dikey çizgilerle belirginleştirilmiştir. Ayrıca üçgen çerçevenin üst köşesine bir yaprak motifi işlenmiştir.

Tarihlendirmesi : Bu levhadaki kartal figürüne çok benzeyen bir örnek Antalya Arkeoloji Müzesi'nde 11. yüzyıla tarihlendirilen bir korkuluk payesinde görülür.¹²⁵

Ölçüleri : G : 40 cm K : 9 cm Y : 44 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 73

Resim No : 73

Envanter No : 6194

¹²⁴ Y. Şener, Philomelion'daki (Akşehir) Bizans Dönemi ..., s. 107, kat.no. 096.

¹²⁵ A. Ö. Özdemiroğlu, Anadolu'nun Batı Akdeniz Bölgesi'ndeki ..., s. 100-102, r. 16b.

Eserin Türü : Levha

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Eserin Müzedeki Yeri : Depo

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : Hibe (Ali Erkal'dan hediye)

Eserin Tanımı : Dikdörtgen biçimli levha kırık ve noksandır. Mevcut olan kısmın üst köşesinde altı satırlık yazı bulunur.¹²⁶ Yazıtın altındaki dikdörtgen çerçeve içinde kazıma tekniğiyle yapılmış süsleme motifleri görülür. Dikdörtgen çerçevenin ortasında bir eşkenar dörtgen ve onun merkezinde bir madalyon yer alır. Madalyonun içinde bulunan haçın kollarının bir kısmı görülebilmektedir. Madalyon ile eşkenar dörtgen arasında kalan üçgen yüzeye üç yapraklı palmet motifi kazınmıştır. Aynı biçimde üç yapraklı palmet motifi eşkenar dörtgenin üst ucundan başlayarak dıştaki dikdörtgen çerçevenin orta noktasında sonlanmaktadır. Eşkenar dörtgen ile dıştaki çerçeve arasında kalan yüzeyler iki tavus kuşu ve kıvrımdalar ile bezenmiştir. Kanatları ve kuyrukları yatay çizgilerle belirginleştirilen tavus kuşlarından sağdaki, başı yere doğru eğik biçimde işlenmiştir.

Tarihlendirme : Levhalarda sıklıkla karşılaştığımız kutsal su kabı ya da haç motifinin iki yanında karşılıklı tasvir edilen tavus kuşu motifli kompozisyonlardan farklıdır. Ayrıca bezeme tekniğinden dolayı tavus kuşları dikkatli bakıldığında fark edilirler. Uşak Müzesi'ndeki kırık bir lahit kapağının yan kısmında, yalnızca kuyruğu ve ayakları görülebilen kazıma tekniğiyle yapılmış tavus kuşu motifiyle¹²⁷ İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki tavus kuşu motifleri benzerdir. Levhanın merkezindeki kompozisyonu oluşturan eşkenar dörtgen ve madalyon içinde haç motifi levha ve ambonlarda sıkça kullanılmıştır.

Ölçüleri : G : 42 cm K : 4 cm Y : 46 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 74

Resim No : 74

¹²⁶ Yazıt okunamamıştır.

¹²⁷ E. Parman, *Ortaçağ'da Bizans Dönemi'nde Frigya ...*, s. 159, R. 102d.

Envanter No : 7948

Eserin Türü : Levha

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Eserin Müzedeki Yeri : Depo

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : Satın alma (Edgar J. Wicht'ten)

Eserin Tanımı : Üst tarafı kırık olan levhada çerçeve içinde birbirine karşılıklı duran iki kuş kabartması ve onların ortasındaki haç motifinin bir kolu görülür. Kuşların göğüs, kanat ve kuyruk kısımları kazıma çizgilerle belirginleştirilmiştir.

Tarihlendirme : ?

Ölçüleri : G : 74 cm K : 8 cm Y : 41 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 75

Resim No : 75

Envanter No : 119

Eserin Türü : Levha

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Eserin Müzedeki Yeri : Mezar Odası

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : İzmir İdadi Mektebinden

Eserin Tanımı : Kırık iki parça halindeki levhanın üst kısmı yuvarlak biçimdedir ve kapı kanadı gibi görünür.¹²⁸ Tek yüzü bezemeli olan levhanın üst ve yan kenarları şerit halinde figürlü, bitkisel ve geometrik motiflerle süslenmiştir. Dışta kemeri oluşturan şeridin sağ en alt kısmında geometrik bezeme, onun üstünde simetrik yerleştirilmiş sırt sırta dört hayvan figürü vardır. Daha sonra sırasıyla balıksırtına benzer bir süsleme, üstünde haçın kollarına

¹²⁸ Z. Mercangöz'ün yayınında üç parça kırık halde olan levhanın boyu 140 cm olarak belirtilmiştir.

tutunmuş gibi duran karşılıklı iki tavus kuşu motifi ve üstte yine birbirine karşılıklı duran iki yırtıcı hayvan figürü ile geometrik bezeme görülür. Bunun devamında daire içinde uçlarında inci gibi yuvarlakların olduğu bir haç motifi vardır. Bu daire içindeki haç motifi aralarına, gövdesine iki kuşun tutunduğu bir ağaç motifi yerleştirilerek iki kez daha tekrarlanmıştır.¹²⁹ Kemer gibi düzenlenen dış çerçevenin ortasındaki boş alanın üst tarafına daha önce şeritte gördüğümüz daire içinde uçları incili haç motifi daha büyük olarak işlenmiştir. Haç kolları arasındaki yüzeyler bitkisel bezemeyle süslenmiştir. Ayrıca haçlı dairenin etrafını bir yazı şeridi kuşatmaktadır. Yazıt şu şekildedir:

“Efendimiz Synnada’nın kurucusu, hizmetkârın başpiskopos İoannes’e yardım et.”¹³⁰

Tarihlendirmesi : Bu levha daha önce Mercangöz tarafından incelenmiş ve yazı karakterine göre 6.-7. yüzyıllara, süsleme özelliklerine göre daha geç tarihe ait olabileceğini belirtmektedir.¹³¹

Ölçüleri : G : 68 cm K: 9 cm Y : 110 cm

Yayınlandığı Yer : Mercangöz 1996, R. 16; Mercangöz 2008, R. 1-7.

Katalog No : 76

Resim No : 76

Envanter No : 20019

Eserin Türü : Levha

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Eserin Müzedeki Yeri : Mezar Odası

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : Satın alma

Eserin Tanımı : Dikdörtgen bir levhanın yarısı olup köşeleri kırıktır. Levhanın merkezinde madalyon içinde çarkıfelek motifi vardır. Bu motif onu çevreleyen eşkenar dörtgene düğümlerle bağlanır. Eşkenar dörtgende yine düğümlerle dıştaki dikdörtgen çerçeveye

¹²⁹ Bu levha hem form hem de süslemesi bakımından müzede incelediğimiz diğer örneklerden farklıdır.

¹³⁰ Levhanın yazıtı Z. Mercangöz tarafından BCH supplement 49’da Yunanca ve Fransızca olarak yayınlanmıştır. Çalışmalarımız sırasında tam olarak okunamayan yazıtın çevirisi bu yayından yapılmıştır.

¹³¹ Z. Mercangöz, İzmir ve Manisa İllerinde Bizans ..., s. 14.

bağlanmaktadır. Dikdörtgen çerçeve ile eşkenar dörtgen arasında kalan bölümlere de düğümlü madalyonlar yerleştirilmiştir.

Tarihlendirme : Orta Bizans döneminin tipik levha kompozisyonlarına bir örnektir. Düğümlerle bağlanan eşkenar dörtgen ve rozetlerden oluşan kompozisyon şemasının uygulandığı benzer levhalar, Afyon Müzesi ve Eskişehir Müzeleri'nde¹³², Efes St. John Kilisesi'nde¹³³, Topkapı Sarayı Müzesi'nde¹³⁴, Konya Şeyh Eyüp Türbesi'nde¹³⁵, Antalya Arkeoloji Müzesi'nde¹³⁶, Çanakkale Arkeoloji Müzesi'nde, New York Metropolitan Müzesi'nde¹³⁷ ve Yalvaç Devlethan Camii devşirme malzemeleri arasında¹³⁸ tespit edilebilir.

Ölçüleri : G : 76 cm K : 9 cm Y : 57 cm

Yayınlandığı Yer : -

2.4. Arşitravlar

Arşitrav sözcüğü, Latince “**architrav**”, Yunanca “**epistylon**”, Türkçe “**baştaban**” olarak adlandırılmaktadır. Sütun başlıkları üzerine yatay olarak yerleştirilen arşitrav sütunları birbirine bağlayan statik işlevli bir yapı elemanı olmakla birlikte kilisenin templon bölümünde de kullanılarak ayrıca liturjik işlev kazanmıştır.

Müzedeki toplam 21 adet arşitrav tespit edilmiştir. Bunlardan çoğu müze bahçesinde sergilenmektedir. Eserlerden 20 tanesi mermerden bir tanesi kireç taşıdan yapılmıştır. Envanter kayıtlarında 13 eserin buluntu yeri Didim olarak kayıtlıdır.¹³⁹ Bir arşitrav İzmir-Kemalpaşa'da bulunmuş geri kalan 7 tanesinin ise buluntu yeri belli değildir. Eserlerin

¹³² Afyon Müzesi'ndeki 2009 envanter numaralı levha ile Eskişehir Müzesi'ndeki A. 134.67 envanter numarası ile kayıtlı örnekler için bkz. Parman, **Ortaçağ Bizans Döneminde Frigya** ..., foto 49-115.

¹³³ Bu örnek için bkz. Eugenio Russo, “Introduction to the Study of The Architectural and Decorative Byzantine Sculpture in Turkey”, **22. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, cilt 1, Ankara 2005, fig. 10, s. 202.

¹³⁴ 10.-11. yüzyıla tarihlendirilen korkuluk levhası için bkz. H. Tezcan, **Topkapı Sarayı Çevresinin** ..., r. A.

¹³⁵ Türbenin kuzey cephesinin duvar örgüsü içinde devşirme olarak kullanılan levha 10.-11. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Bkz. Y. Şener, Philomelion'daki (Akşehir) Bizans ..., kat. no 094.

¹³⁶ Bkz. P. Serdar, Likya ve Pamfilya Bölgelerindeki, R. 9.

¹³⁷ H. C. Evans, Melanie Holcomb, Robert Hallman. The Arts of Byzantium, **The Metropolitan Museum of Art Bulletin**, New Series, 58, 4, 2001, s. 43.

¹³⁸ N. Ş. Doğan, T. Yazar, Ortaçağ'da Anadolu Türk Mimarisinde Devşirme Malzeme Kullanımı”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, sayı 24, 2007, R. 7.

¹³⁹ Ü.M. Ermiş, bu eserlerin Yunan işgali sırasında Yunanistan'a götürülmek üzere Frigya Bölgesi'nden, özellikle Afyon ve Uşak civarından toparlandığını, fakat savaşın Türklerin lehine dönmesiyle Ege kıyılarına bırakıldığını belirtmektedir. Ayrıca müzedeki 147 env. nolu eserin Afyon Paşa Camii'nde devşirme olarak kullanılan ancak caminin yıkılmasından sonra müzeye taşınan parçayla eş olmasını da buna bir kanıt olarak gösterir.

mevcut ölçüleri çok büyük farklılık göstermez. Arşitravlardan mevcut uzunluğu en fazla olan 140 cm en kısa olan ise 36 cm'dir. Bahçede sergilenen eserler daha sağlamdır, küçük parçalar müze deposunda yer alır.

Arşitravlarda iki yüz bezemelidir. Ancak bir parçanın tek yüzünde bezeme görülür (kat. no. 90). Bezeme kompozisyonları çeşitlilik gösterir. Bunlar arasında bitkisel ve geometrik motifler en sık kullanılanlar olmuştur. Özellikle rozetler, çarkıfelekler, stilize palmetler, farklı yaprak sayısına sahip çiçek motifleri, korkuluk levhalarında da çok sık rastladığımız düğümlü madalyonlar içine ya da farklı formlardaki kemer dizileri (arkad) arasına yerleştirilerek zengin düzenlemeler elde edilmiştir.

Bezemelerde insan ya da hayvan figürünün kullanıldığı yalnızca üç örnek mevcuttur. Bunlardan biri 149 envanter numaralı arşitravdır. İki yüzü bezemeli arşitravın bir yüzü hafif meyillidir. Meyilli olan bu yüzde Orta Bizans döneminde çok sık kullanılan düğümlü madalyonların yanı sıra uç kısmı hafif dışa kıvrık bir akantus yaprağı ve onun yanında yüzü akantusa dönük bir geyik figüründen oluşan kompozisyon görülür. Geyik figürü Hristiyanlık sanatında hayatın yalnızlığını ve temizliğini sembolize etmektedir.¹⁴⁰ Bizans sanatında geyik figürü nadir kullanılan hayvan figürlerindendir. Arşitravın diğer yüzünde ise meander motifyle madalyon içinde on iki yapraklı çiçek motifi vardır. Hayvan figürü görülen bir diğer arşitravın envanter numarası yoktur (kat. no 97). Buluntu yeri belli olmayan bu arşitravın düğümlü madalyonlu bezeme kompozisyonu bakımından birçok benzeri bulunsa da alt yüzdeki dikdörtgen çerçeve içinde yan kolları uzun malta haçı sembolünden oluşan düzenlemesiyle müzedeki diğer arşitravlardan farklıdır. Bu parçanın ön yüzünde madalyonlardan biri içinde cenneti ve ruhun ölümsüzlüğünü simgeleyen tavus kuşu figürü vardır.

Figürlü bezemenin görüldüğü bir diğer örnek 263 envanter numaralı (kat. no 79) arşitravdır. Burada dini konulu kompozisyonlardan deisis sahnesi yer alır. Deisis sahnesi Orta Bizans döneminde, 10.-11. yüzyıllarda, kilise içindeki konumu itibarıyla templon arşitravlarında kullanılan yaygın kompozisyonlardan biri olmuştur. İkonoklasma döneminin bitmesiyle birlikte bu kompozisyon templon arşitravlarında çok sık işlenmiştir.¹⁴¹ İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki templon arşitravlarından yalnızca 263 envanter numaralı bu parçada deisis kompozisyonunu vardır. İki yüzü bezemeli bu templon

¹⁴⁰ Pinar Serdar. Likya ve Pamfilya Bölgelerindeki Bizans Dönemi Taş Eserlerinin Motif, Bezeme Tekniği ve Malzeme Değerlendirmesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2010, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Ankara, s.144.

¹⁴¹ E. Parman, **Ortaçağ Bizans Döneminde Frigya ...**, s. 96-97.

arşitravının esas yüzü olan ön yüzündeki simetrik kompozisyonun ortasında deisis sahnesini görüyoruz.¹⁴² Bu arşitravda deisis sahnesinin iki yanındaki geometrik motifler kabartma, ortadaki deisis kompozisyonunda ise kazıma ve inkrustasyon teknikleri kullanılmıştır.¹⁴³ Mermer üzerinde açılmış oyuklar içinde bulunduğunu düşündüğümüz maden ya da renkli taşlar bugün mevcut değiller. Afyonkarahisar Müzesi'ndeki 1563 envanter numaralı templon arşitravı ve Selçuklar'da bulunmuş başka bir arşitravda da inkrustasyon tekniği kullanılmıştır. Bu arşitravlar üzerindeki oyuklar içinde bulunması gereken renkli taşlarda günümüzde yoktur.¹⁴⁴

Bizans sanatında arşitravlar dışında inkrustasyon tekniği mermer ikonalarda da kullanılmıştır. İstanbul Arkeoloji Müzesi'ndeki Meryem ve Çocuk İsa Betimli İkona¹⁴⁵ ile Fenari İsa Camii (Konstantin Lips Manastırı)'nden müzeye taşınan Hagia Eudoksia ikonası bunlara örnektir.

Müzedeki diğer arşitravlardaki bezeme kompozisyonlarında daha çok eşkenar dörtgen, kare, dörtgen çerçeveler, madalyonlar veya ardı ardına kemerler içinde çeşitli bitkisel ve geometrik motiflerle haç sembollerinin işlenmesinden oluşan düzenlemeleri görüyoruz. Bunlardan 141 ve 147 envanter numaralı parçalar ölçüleri, işçiliği ve motifleri bakımından çok benzerdir. İki yüzü bezemeli olan arşitravların ön yüzleri hafif meyillidir ve üst kısımlarında tek satırlık yazıtları vardır. Kaidesi ve başlığı olan, birinde tek diğerinde çifte sütuna oturan kemer dizileri arasında; haç sembolü, stilize palmet, servi, çarkıfelek ve baklava dilimi şeklinde motifler vardır. Orlandos, 1937 tarihli yayınında bu parçaları 10.-12. yüzyıllar arasına tarihlendirmiştir. Ancak Buchwald, bu tip arkadlı arşitravların Anadolu'da 10.-11. yüzyıllar arasında yoğun olarak kullanıldığını, 12. yüzyıla ait örneğinin olmadığını belirtmiştir.¹⁴⁶ Ayrıca araştırmacılar kemer dizileri ve aralarında yer alan bitkisel motiflerin sembolik anlamı olduğunu düşünmektedirler. Kemer dizileri, cennetin kapılarını ya da Kutsal Kudüs şehrine açılan kapıları, kemer dizileri arasındaki

¹⁴² Buradaki Deisis sahnesinde yalnızca İsa, Meryem ve Vaftizci Yahya'nın tasvirleri vardır. Ancak başka örneklerde peygamberler, azizler ya da meleklerin olduğu Deisis kompozisyonları da vardır.

¹⁴³ İnkustasyon tekniği: bezenecik metal ya da taş malzeme her neyse üzerine açılan küçük oyukların içine renkli taş veya çeşitli madenlerin kakılmasıyla yapılır.

¹⁴⁴ Bu örnekler için bkz. Ebru Parman, "Ortaçağda Phrygia (Frigya) Bölgesinde Bulunan İlginç Bazı Figürlü Mimari Plastik Örnekleri", **Uluslararası Sanat Tarihi Sempozyumu- Ege Ü.E.F. Gönül Öney'e Armağan 10-13 Kasım 2001 Bildiriler**, İzmir 2002, s. 470-471.

¹⁴⁵ Bu ikonada da arşitrav örneklerinde olduğu gibi maden ya da renkli taşların kakıldığı oyuklar boştur.

¹⁴⁶ Ebru Parman, **Ortaçağ'da Bizans Döneminde Frigya ...**, s. 202.

bitkisel motifler ise hayat ağacını sembolize etmektedir.¹⁴⁷ Bu arşitravların geniş olan alt yüzlerindeki bezemelerde benzerdir. Yüzeyin tam ortasında haç şeklinde bir çerçeve vardır. Çerçevenin ortasında iç içe geçmiş kare ve eşkenar dörtgenin merkezinde stilize çiçek motifi görülür. Yalnız 147 envanter numaralı parçada bu kompozisyona ek olarak bir servi motifi bulunur.¹⁴⁸

Bunlardan başka 258, 259, 262, 266, 3239 ve katalog no 91'deki arşitravlarda arkadlı düzenlemenin farklı örneklerini görürüz. Bu parçaların ön yüzlerinde arkadlı bezeme, alt yüzlerinde ise genel olarak düğümlü madalyonlar ya da eşkenar dörtgenlerin içinde geometrik ve bitkisel motiflerle bir malta haçından oluşan kompozisyon bulunur. Bunlar arasında 266 envanter numaralı parçanın ön yüzünde arkadlı kompozisyon, alt yüzünde ise düğümlü madalyonlardan oluşan düzenlemeyi görüyoruz. Bu parçanın birçok benzeri vardır.¹⁴⁹ Bunlardan biri İstanbul Arkeoloji Müzeleri 1562 envanter numaralı eserdir. Bu parçanın da hafif meyilli ön yüzünde kemerler içinde bitkisel bezeme, düğümlü madalyonlar ve 266 envanter numaralı parçadan farklı olarak dışa taşkın kabaralar vardır. Alt yüzeyde ise dikdörtgen çerçeveye ve birbirine düğümlerle bağlı madalyonlardan oluşan bezeme kompozisyonu bulunur.

Bazen de arşitravın her iki yüzünde de, 269 envanter numaralı parçada olduğu gibi, Orta Bizans döneminin tipik motifi olan düğümlü madalyonlar içinde stilize çiçeklerden oluşan kompozisyonla karşılaşabiliyoruz.¹⁵⁰

257 envanter numaralı parçanın ön yüzünde de düğümlü madalyonlardan oluşan benzer bir bezeme vardır. Alt yüzde ise karelere bölünmüş alanda, her yaprak bir kare içine gelecek şekilde sürekliliğe sahip dört yapraklı çiçek motifinden oluşan düzenleme görülür. Bu tip sürekliliğe sahip dört yapraklı rozetlerden oluşan bezeme motifi Geç Roma ve Erken Hristiyanlık döneminde kullanılan motiflerden biri olmuştur.¹⁵¹

Kemer dizileri arasında ya da madalyonlar içinde kullanılan bitkisel bezemeler bazı örneklerde birbirine simetrik olarak da kullanılmıştır. Bu bitkisel bezemelerden İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki parçalarda en sık kullanılan stilize palmet motifidir. 260 ve 261

¹⁴⁷ Ü. M. Ermiş, İzmir ve Manisa Çevresi'ndeki ..., s. 80; E. Tok Bayrakal, "Manisa'nın Gürle Köyü'ndeki Bir Bizans Manastırı Üzerine Düşünceler", *Ege Üniversitesi Sanat Tarihi Dergisi*, XIV/I, İzmir 2005, s.265-266, dipnot 17.

¹⁴⁸ M. Ermiş'in müzedeki 147 envanter numaralı arşitravın bir eşi olduğunu belirttiği Afyon Müzesi'ndeki parça Ebru Parman tarafından lento olarak ele alınmıştır. Bkz. Ebru Parman, *Ortaçağ'da Bizans Döneminde Frigya* ..., s. 202, resim 189/ a-b.

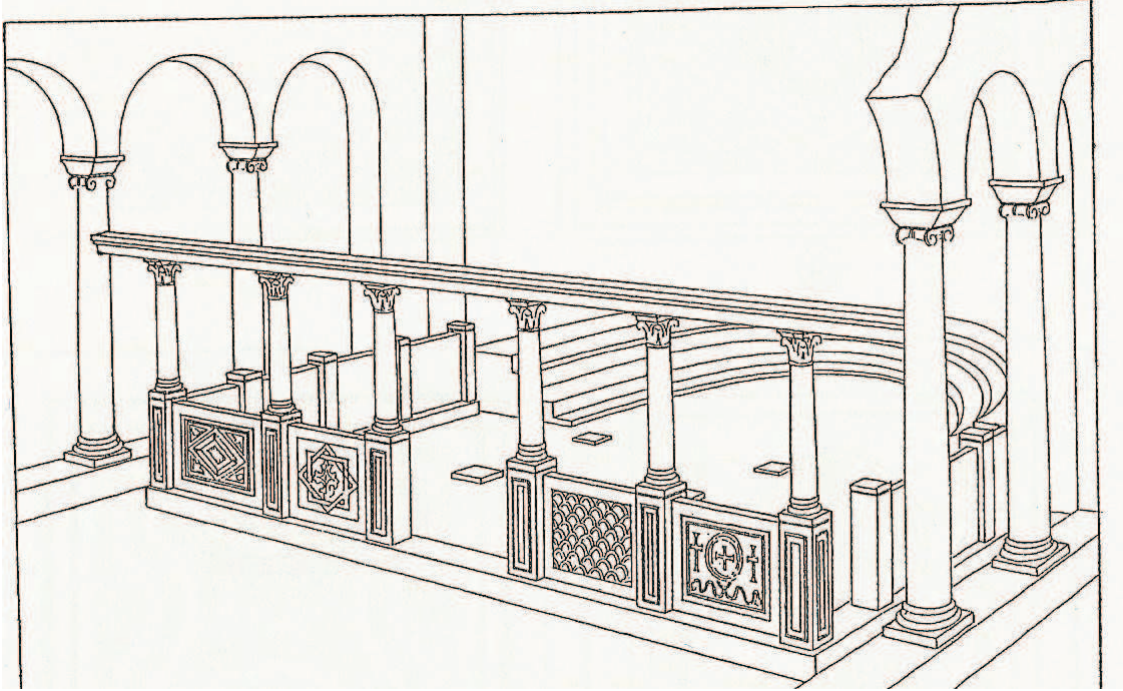
¹⁴⁹ Başka benzer bir örnek için bkz. H. Tezcan, *Topkapı Sarayı ve Çevresinin* ..., s. 354, R. 508.

¹⁵⁰ Bu parçaya benzer bir templon arşitravı Konya Anonim Türbe'de taçkapı lentosu olarak kullanılmıştır. Bkz. Doğan- Yazar, "Ortaçağ Anadolu Türk Mimarisi'nde ...", s. 219, R. 9.

¹⁵¹ Ü.M. Ermiş, İzmir ve Manisa Çevresi'ndeki ..., s. 81.

envanter numaralı parçalarda uzun saplı palmet motifleri vardır. Palmet motifi dışında 256 envanter numaralı eserde olduğu gibi hurma ağacı motifinden oluşan bitkisel bezemelerde görülür.

Sonuç olarak müzedeki arşitravlarda kullanılan motifler birbirine çok benzemesine rağmen sanatçılar benzer motiflerden sayısız farklı düzenlemeler oluşturarak özgün eserler meydana getirmişlerdir.

Şekil 7- Arşitravlı sütunlu templon kuruluşu (Koch 2008)

Katalog No : 77

Resim No : 77

Envanter No : 141

Eserin Türü : Arşitrav

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : Didim (Yenihisar)

Eserin Müzedeki Yeri : Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -/ 1928

Eserin Tanımı : İki yüzü de bezemeli olan arşitrav iki parça halindedir. Ön yüzünün üst kısmında boydan boya, harf uzunluğu 4.5 cm olan tek satırlık yazı şeridi yer alır. Yazıtın Türkçe tercümesi şu şekildedir :

1. Parça (soldaki) : “ Şanlı Şehit Kirikou’yu...”
2. Parça (sağdaki): “ Houlitas, Areti kulunu düşün, kurtar ve koru! ”¹⁵²

Yazıtın altındaki bölümde sütunlara oturan kemer dizileri içine çeşitli geometrik ve bitkisel motifler işlenmiştir. Sol taraftaki ilk sütun içindeki bezeme tahrip olmuştur. İkinci kemer içinde baklava motifinden geometrik bir süsleme görülür. Bunun yanındaki motif kemer içinde değildir. Buradaki kare bölümde birbirine düğümlerle bağlı dört küçük madalyon ve bir madalyonun orta noktasından başlayıp diğer madalyonun ortasına gelecek biçimde işlenmiş dört yarım daire motifi bulunur. İkiz sütunlu kemer dizilerinin sütun gövdeleri yivli, başlıkları ve kaideleri çapraz çizgilerle bezenmiştir. Arşitravın ikinci parçasında, dört kemer içinde yer alan süslemelerden baştaki ve sondakinde geometrik bezeme, ikincisinde stilize bir servi, üçüncü kemer içinde de iki kolu kazınmış bir haç motifi bulunur. Bu yüzeyin alt kısmında burma motifi baştan sona uzanır. Geniş olan alt yüzey tamamen bezenmemiştir. Sol tarafa yakın bir bölümde merkezde kare içine yerleştirilmiş büyük daire içinde iri bir çiçek motifi yer alır. Madalyonu çevreleyen kare çerçeveyi bir eşkenar dörtgen motifi içine alır. Bu bezemenin dört köşesine de küçük kareler içinde bitkisel ve geometrik motiflerden oluşan rozetler işlenmiştir.

Tarihlendirme : Kemer dizisi motifinin benzer örnekleri Uşak Müzesi’nde¹⁵³, Milet Müzesi’nde¹⁵⁴, Afyon Müzesi’ndeki 1561, 1565 ve 11.-12. yüzyıla tarihlendirilen 1529 envanter numaralı arşitravlarda¹⁵⁵, Antalya Alaaddin Camii’nde devşirme olarak kullanılan templon arşitravında¹⁵⁶ ve Ödemiş Yenice Köyü Camii’nin devşirme malzemeleri arasında¹⁵⁷ tespit edilebilir. Ayrıca işçiliği, bezeme kompozisyonu ve ölçüleri bakımından en yakın örneklerinden biri İzmir Arkeoloji Müzesi’ndeki 147 envanter numaralı arşitrav

¹⁵² A. Grabar, yazıtın azize Juliette itafen bir dua içerdiğini ama tarih içermediğini belirtmektedir. Bkz. Grabar, *Sculptures Byzantines du Moyen ...*, s. 47.

¹⁵³ Biri 21.18.82 envanter numaralı diğeri envantersiz iki templon arşitravı için bkz. E. Parman, *Ortaçağ’da Bizans Döneminde Frigya ...*, s. 116-117, foto 28-30.

¹⁵⁴ Philipp Niewöhner, “Byzantinische Steinmetzarbeiten aus dem Umland von Milet”, *Anadolu ve Çevresinde Ortaçağ 1*, 2007, s.16, Abb. 40.

¹⁵⁵ E. Parman, *Ortaçağ’da Bizans Döneminde Frigya ...*, foto 8-15-16.

¹⁵⁶ Bkz. Sema Alpaslan, “The Evaluation of the Motifs and Styles of the Architectural Sculpture of the Byzantine Age in Antalya and Lycia”, *Adalya VI*, 2003, s. 254, fig. 10.

¹⁵⁷ Ü. M. Ermiş, “İzmir ve Manisa Çevresindeki ...”S. 96, R. 19.

diğeri ise Afyon Paşa Camii'nde¹⁵⁸ devşirme malzeme olarak kullanılmıştır. Grabar, teknik özellikleri ve bezeme motifine göre 141 envanter numaralı bu arşitravı 11. yüzyıla tarihlendirmektedir.¹⁵⁹

Ölçüleri : U : 115 cm K : 26 cm G : 50 cm

Yayınlandığı Yer : Orlandos 1937, R. 21; Grabar 1976, PL. XIII/a; Ergil, 1970, R. 13; Ermiş 2003, Kat. No.10.

Katalog No : 78

Resim No : 78

Envanter No : 149

Eserin Türü : Arşitrav

Malzemesi : Beyaz Mermer

Eserin Buluntu Yeri : Didim (Yenihisar)

Eserin Müzedeki Yeri : Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : - / 1928

Eserin Tanımı : Arşitravın sağ ve sol üst köşeleri noksandır. Yan kısımları ve üst yüzdeki bezemenin bir kısmı aşınmıştır. Hafif meyilli olan üst yüzeyin sol tarafında birbirine düğümle bağlanmış iki kabara yer alır. Madalyonlardan biri kabara biçiminde dışa taşkındır. Bu iki kabarayı ortada bağlayan bölüm de hafif kabartma olarak işlenmiştir. Kabaralar ile dıştaki çerçeve arasında kalan boşluklara stilize yaprak motifleri işlenmiştir. Madalyonlar düğümlerle dıştaki dikdörtgen çerçeveye bağlanır. Bu iki madalyonun sağında, tam ortada, bir akantus yaprağı görülür ve o da kabartma olarak işlenmiştir. Aynı yüzün diğer köşesinde yüzü akantusa dönük bir geyik kabartması yer alır. Aşınmış olmasına rağmen yine de seçiliyor.

¹⁵⁸ Bu eser E. Parman tarafından benzer örneklerle yapılan karşılaştırmalar sonucu 11. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Ayrıntı için bkz. E. Parman, **Ortaçağ'da Bizans Döneminde Frigya** ..., s. 202, foto. 189/a-b.

¹⁵⁹ Tarihlendirme için bkz. A. Grabar, 1976, s. 47. Ayrıca bu örnek için verilen diğer tarihlendirme önerileri için bkz. A.K. Orlandos, "Hristianika Glipta ton ...", s. 146-148; Ü.M. Ermiş, İzmir ve Manisa Çevresindeki ..., 23.

Alt yüzde sağ köşede madalyon içinde çiçek motifi, ortada içi boş kare kısım ve solda meander motifi görülür.

Tarihlendirme : Bir yüzünde kabara biçiminde dışa taşkın rozetler ile birlikte hayvan figürünün kullanıldığı benzer süsleme kompozisyonun yakın örneği Afyon Müzesi'ndeki 1398 envanter numaralı arşitravda vardır.¹⁶⁰ Ayrıca kabara biçiminde çiçek rozetli motiflerin kullanıldığı arşitravlar Ferruh Şah Mescidi, Gündük Minare Mescidi, Kızılca Mescit ve Seyit Mahmut Hayrani Türbesi'nin 10.-11. yüzyıla tarihlendirilen devşirme malzemeleri arasında tespit edilmiştir.¹⁶¹ İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki arşitrav üslup özelliği açısından Orlandos'a göre 11.-12. yüzyıl, Grabar'a göre 12. yüzyıla tarihlenmektedir.

Ölçüleri : U : 70 cm K : 16 cm Y : 21 cm

Yayınlandığı Yer : Orlandos 1937, R.19; Ergil 1970, R. 1; Ermiş 2003, R. 20; Ermiş 2003, Ş. 3.16; Grabar 1976, Pl. XV/a.

Katalog No : 79

Resim No : 79 a-b

Envanter No : 263

Eserin Türü : Arşitrav

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : Didim (Yenihisar)

Eserin Müzedeki Yeri : Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : - / 1928

Eserin Tanımı : İki yüzü de ince işçiliğe sahip parçanın kenarları kırıktır. Alt yüzün ortasında kenarları yüksek biçimde işlenmiş bir madalyon görülür. Bu madalyonun iki yanında aynı bezeme kompozisyonu uygulanmıştır. Burada birbirini kesen enine ve dikene iki şeritli örgü motifiyle oluşturulmuş bir haç ile haçın kollarının kenarlarında dört yapraklı çiçeklerden oluşan bir bezeme söz konusudur. Örgü motifi burgularla zenginleştirilmiştir.

¹⁶⁰ E. Parman, **Ortaçağ'da Bizans Döneminde Frigya** ..., s. 99, foto. 3.

¹⁶¹ Bu örnekler için bkz. Y. Şener, Philomelion'daki (Akşehir) Bizans ..., s.74-77.

Üst yüzde, alt yüzdeki madalyonla aynı hizaya gelecek şekilde kare çerçeve içinde alçak kabartma olarak işlenmiş bir “deisis” sahnesi görülür. Burada üstte madalyon içinde tahtta oturan İsa figürü yer alır. İsa figürünün başının sağında ve solunda “HC” ve “XC” kısaltmaları vardır. Süslü elbise içinde tasvir edilen İsa’nın başının arkasında ve sol elinde küçük boşluklar yer almaktadır. Yapıldığı dönemde bu boşluklarda kakma tekniğiyle yapılmış renkli taş ya da madeni süsler bulunuyor olmalıydı. Sağ eliyle takdis işareti yapan İsa’nın başının ardındaki üç boşluk olasılıkla hale içinde yer alan haç kollarına, sol elindeki boşluk ise elinde tuttuğu İncil’e aitti. İsa’nın tasvir edildiği madalyonun altında Meryem ve Vaftizci Yahya’nın tasvirlerinin, İsa’ya dörtte üç açıyla dönük olarak yer aldığını görmekteyiz. Her iki figüründe yanlarında isimlerinin kısaltmaları olan “MP” ve “ΘY”, “A.Γ” ve “Ιω” sembolleri vardır. Yine başlarındaki halelerinde büyük olasılıkla kakma tekniğiyle yapılmış değerli madenler vardı. Bu “deisis” sahnenin sağında ve solunda benzer dekorasyon uygulanmıştır. Merkezde dıştaki dikdörtgen çerçeveye ve birbirine düğümlerle bağlanmış iki eşkenar dörtgen ile eşkenar dörtgenleri etrafını dolanan içlerinden geçen kıvrımlı, dalga gibi çizgilerle çift hatlı olarak işlenmiştir.

Tarihlendirme : Arşitravın alt yüzünde görülen iki şeritli örgüyle oluşturulan haç motifinin benzeri Ödemiş Müzesi’nde¹⁶² ve Manisa Arkeoloji Müzesi’ndeki bir templon arşitravında görülür.¹⁶³ Deisis kompozisyonu, Fıratlı’nın Uşak-Selçikler (Sebaste) kazıları sırasında yapılan çevre araştırmalarında Susuz Köyünün güneydoğusunda küçük bir kilise kalıntısında iki blok halindeki arşitravda¹⁶⁴ ve üç parça halinde olan, bunlardan iki parçası Uşak Müzesi’nde bulunan envantersiz templon arşitravında¹⁶⁵ görülür. Kompozisyon şemaları İzmir Arkeoloji Müzesi’ndeki arşitrav ile çok yakın olmasa da bu üç arşitrav figür üslubu, bezeme tekniği ve işçilik yönünden birbirlerine benzemektedirler. Grabar tarafından bu arşitrav 10.-11. yüzyıla, Walter tarafından 11. yüzyıla ve Orlandos tarafından 10.-12. yüzyıla tarihlendirilmektedir.

Ölçüleri : U : 91 cm K : 24 cm Y : 17 cm

¹⁶² 1493 envanter numaralı templon arşitravı için bkz. Ü. M. Ermiş, “İzmir ve Manisa Çevresindeki ...”, R. 18.

¹⁶³ Z. Mercangöz, “Réflexions Sur le Décor ...”, s. 86, fig. 19.

¹⁶⁴ Uşak Müzesi’ndeki 21.17.82. ve 21.18.82 envanter numaralı iki arşitrav bloğu için bkz. N. Fıratlı, “Uşak-Selçikler Kazısı ve Çevre Araştırmaları”, TAD, sayı 19, cilt 2, 1971, s. 120, r. 75-76 a, b, c; E. Parman, **Ortaçağ’da Bizans Döneminde Frigya** ..., s. 115, foto. 27a-b.

¹⁶⁵ E. Parman, yayınlardan görebildiğimiz bu arşitravın üç parçasından birinin Selçikler deposunda bulunduğunu ve “deisis” sahnesinin arşitravın ortadaki parçası üzerinde yer aldığını belirtmektedir. Bkz. E. Parman, **Ortaçağ’da Bizans Döneminde Frigya** ..., s. 114, foto 26 c-f-g-h.

Yayınlandığı Yer : Orlandos, 1937, R. 17-18; Ergil, 1970, R. 2; Walter, 1970, s. 179-180; Ermiş, 2003, R. 21 ; Mercangöz, 2008, S. 81-103, R. 7-13; Grabar, 1976, 48-49, Pl. XV/c.

Şekil 8- 263 env. no.lu arşitrav parçasındaki deisis sahnesi (Walter 1997)

Katalog No : 80

Resim No : 80 a-b

Envanter No : 147

Eserin Türü : Arşitrav

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Eserin Müzedeki Yeri : Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : İzmir Askeri Deposundan / -

Eserin Tanımı : Parçanın geniş olan üst yüzeyi bezemesizdir. Ön yüz hafif meyillidir ve üst kısmında bir sıra yazıt vardır. Ancak yazıt tam olarak okunamamıştır. Bu yüzde arkadlar arasında geometrik, bitkisel motiflerle haç sembolünden oluşan bezeme kompozisyonu

görülür. Eserin bir köşesinde kare çerçeve içinde köşeleri bu çerçeveye değen eşkenar bir dörtgen, onun ortasında çarkıfelek motifi ve dörtgenin etrafını dolanan çift hatlı dalgalı bir motif yer alır. Bunun hemen yanında kaidesi ve başlığı olan beş sütundan oluşan kemer dizisi vardır. Bu kemerlerden birincisinin içinde Golgota tepesini sembolize eden¹⁶⁶ bir malta haçı görülür. Bu haçın bir kısmı kazınmıştır. İkincisinde bir palmet motifi üçüncüde kare çerçeve içinde dört eş parçaya bölünmüş bir baklava dilimi motifi yer alır. Dördüncü ve beşinci kemerler içinde yer alan motifler aşınmıştır. Ancak dördüncü motifin yuvarlak hatlı yaprakları bitkisel bezemeyi gösterir.

Alt yüz bezemesinde haç biçimli çerçevenin ortasında çok yapraklı bir çiçek rozet ve çiçek rozeti çevreleyen bir kare bulunur. Kare ve haç biçimli çerçeve arasındaki boşluklar sarmaşık motifleriyle bezenmiştir. Haçın yanında stilize, ucu dıştaki çerçeveden taşan bir servi motifi görülmektedir.¹⁶⁷

Tarihlendirme : Müzedeki 141 envanter numaralı arşitrav ile yakın benzerlik göstermektedir. Afyon Paşa Camii'nde devşirme olarak kullanılmış daha sonra müzeye taşınmış bir parçayla yakın benzerlik gösteren bu arşitravında arka tarafında sütunlu lahit izleri mevcuttur. Afyon Müzesi'ndeki parçayı Parman 10.-11. yüzyıllara tarihlendirmektedir.¹⁶⁸ Ermiş, Afyon Müzesi'ndeki parçayla bu arşitravın aynı templona ait parçalar olduğunu belirtmektedir.¹⁶⁹ Bezeme motifleri ve benzer örneklerine göre 10.-11. yüzyıllara tarihlendirilebilir. Orlandos bu parçayı 10.-12. yüzyıllar arasına tarihlendirir.¹⁷⁰

Ölçüleri : U : 93 cm K : 21 cm G: 41 cm

Yayınlandığı Yer : Orlandos 1937, R. 23; Ergil 1970, R. 3; Ermiş, 2003, R. 22; Grabar 1976, Pl. XIII/b.

Katalog No : 81

Resim No : 81 a-b-c

Envanter No : 256

¹⁶⁶ Ü.M. Ermiş, "İzmir ve Manisa Çevresindeki ...", 2003, s. 19.

¹⁶⁷ Bu arşitravın alt yüzü sergileniş biçiminden dolayı göremediğimiz için motif özellikleri yayınlandığı kaynaklara dayanılarak yapılmıştır.

¹⁶⁸ Bkz. E. Parman, **Ortaçağ'da Bizans Döneminde Frigya** ..., s. 202, foto. 189a,b.

¹⁶⁹ Ü.M. Ermiş, "İzmir ve Manisa Çevresindeki ...", s. 84.

¹⁷⁰ A.K. Orlandos, "Hristianika Glipta ton ...", s. 148.

Eserin Türü : Arşitrav

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Eserin Müzedeki Yeri : Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : Askeri Depodan

Eserin Tanımı : İki yüzünde bitkisel ve geometrik motiflerle süslü parçanın sağ yanının bir bölümü yoktur, sol kısımda zedelenmiştir. Ön yüzeyinde solda 7 yuvarlak içinde ikisi hurma ağacından, diğerleri stilize palmet motiflerinden oluşan bitkisel bezeme görülür. Sağda dikdörtgen çerçeve içinde birbirine düğümlerle bağlı iki madalyonda yüksek kabartma tekniğinde iki çiçek motifi vardır. Üst yüzeyin sağ tarafında birbirine ve dıştaki çerçeveye düğümlerle bağlanan dört madalyon içinde çiçek motifleri yer alır. Ortada sütun başlığının oturacağı kısım boştur. Solda ise dikdörtgen çerçeve içinde bir eşkenar dörtgen yer alır. Bu eşkenar dörtgenin iki ucundan başlayıp çerçeveye kadar uzanan bölümde sık yapraklardan oluşan bitkisel bezeme görülür. Ayrıca eşkenar dörtgenin içi eğri çizgilere işlenmiştir. Bu parça bir sütunceden arşitrav haline getirilmiştir.¹⁷¹

Tarihlendirme : Arşitravın ön yüzünde yer alan bezeme motiflerinin benzer örnekleri Kümbet Himmet Baba Türbesi'nde devşirme olarak kullanılan templon arşitravında¹⁷², Efes Meryem Ana Kilisesi'ndeki arşitravda¹⁷³, İstanbul Eski İmaret Camii'nin kornişlerinde¹⁷⁴ görülür. Diğer yüzde bulunan düğümlü madalyonlardan oluşan bezeme kompozisyonuyla, yoğun olarak arşitrav ve levhalarda karşılaşırız. Bu arşitravlardan biri Yalvaç Devlethan Camii'nde¹⁷⁵ devşirme olarak kullanılmıştır. Bundan başka Afyon Müzesi'nde¹⁷⁶, Nevşehir Müzesi'nde 10.-11. yüzyıla ait iki arşitravda¹⁷⁷ ve Akşehir Müzesi'nde yine 10.- 11. yüzyıla tarihlendirilen bir arşitravda¹⁷⁸ daha benzer düğümlü madalyonlardan oluşan süsleme motifleri kullanılmıştır. Ayrıca yine arşitravın bu yüzünde hurma ağacı motifi olarak tanımladığımız motifin benzer örneği Darkale, Kırkoluk

¹⁷¹ O. Ergil., İzmir Müzesinde (Agora) ki ..., s.16; Ü. M. Ermiş, İzmir ve Manisa Çevresindeki ..., s.28.

¹⁷² P. Niewöhner, "Mittelbyzantinische Templonanlagen aus Anatolien Die Sammlung des Archäologischen Museums Kütahya und ihr Kontext", *İst. Mitt.* 58, 2008, s. 328, Abb. 40.

¹⁷³ Ü.M. Ermiş, İzmir ve Manisa Çevresindeki ..., s. 67.

¹⁷⁴ Roberta Flaminio, La Decorazione Scultorea Della Chiesa Di Cristo Pantepoptes (Eski İmaret Camii) A Constantinopole, *BCH* 49, s. 50, fig. 5-6.

¹⁷⁵ N.Ş. Doğan, T. Yazar, "Ortaçağ Anadolu Türk Mimarisinde ...", s. 218, r. 8.

¹⁷⁶ E. Parman, *Ortaçağ'da Bizans Döneminde Frigya* ..., s. 99, foto 3.

¹⁷⁷ Ç. Temple, "Nevşehir Müzesi'nde Bulunan Bizans ...", s. 542-543, r. 13-14.

¹⁷⁸ Y. Şener, Philomelion'daki (Akşehir) Bizans ..., s. 94-95.

Camisinin çeşmesinde devşirme olarak kullanılan arşitrav parçasında tespit edilmiştir.¹⁷⁹ İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki bu arşitrav parçasının da motif ve bezeme özelliklerine göre 10.-11. yüzyıla ait olduğu düşünülebilir.

Ölçüleri : U : 128 cm K : 15 cm Y : 19 cm

Yayınlandığı Yer : Orlandos, 1937, Resim 31 ; Ergil, 1970, Resim 4 a-b ; M. Ermiş, 2003, R.8; Grabar, 1976, Pl. 14, 48.

Katalog No : 82

Resim No : 82 a-b

Envanter No : 257

Eserin Türü : Arşitrav

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : Didim (Yenihisar)

Eserin Müzedeki Yeri : Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -/ 1928

Eserin Tanımı : Bir yanı kırık olan arşitravın ön yüzünde tipik orta Bizans dönemi üslubunda düğümlü madalyonlar içinde kabaralardan oluşan bezeme kompozisyonu görülür. Burada sağ köşede dikdörtgen içinde uzun saplı, alt yaprakları burğu biçiminde işlenmiş stilize palmet motifi, onun yanında birbirine ve dıştaki çerçeveye geçme motifleriyle bağlanan dört kabara yer almaktadır. İkinci ve dördüncü madalyonlar içinde yer alan motifler tahrip olmuştur. Üçüncü madalyonda ise palmet kollu haç motifi vardır. Ayrıca madalyonları bağlayan düğümlerin iki ucunda bitkisel bezeme görülür. Arşitravın diğer yüzünde ise dikdörtgen çerçeve içinde, kesişen dairelerin oluşturduğu dört sivri yapraklı çiçek motifi işlenmiştir.

Tarihlendirme : Levhalarda sıklıkla karşılaştığımız kesişen dairelerin oluşturduğu dört sivri yapraklı çiçek motifinin çok benzer bir örneğini 10.-12. yüzyıla tarihli, Didim'de bulunan bir mimari parça üzerinde görüyoruz.¹⁸⁰ Arşitravın ön yüzündeki düğümlü madalyonlardan

¹⁷⁹ Ü.M. Ermiş, İzmir ve Manisa Çevresindeki ..., s. 28.

¹⁸⁰ Urs Pechlow, "Byzantinische Plastik in Didyma", *İstMitt.* band 25, 1975, s. 221, Taf. 42,4.

oluşan süslemenin benzeri, Konya Anonim Türbe’de taçkapı lentosu olarak kullanılmış templon arşitravında¹⁸¹ yer alır. Bu arşitravı, Orlandos ve A. Grabar 10.-12. yüzyıla tarihlendirmişlerdir.

Ölçüleri : U : 99 cm K : 21 cm Y : 24 cm

Yayınlandığı Yer : Orlandos 1937, R. 27; Ergil 1970, R. 9 a-b; Ermiş 2003, R. 12; Grabar 1976, Pl. XIV/ a.

Katalog No : 83

Resim No : 83

Envanter No : 258

Eserin Türü : Arşitrav

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : Didim (Yenihisar)

Eserin Müzedeki Yeri : Bahçe

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi : - / 1927

Eserin Tanımı : Birçok bezeme motifinin kullanıldığı arşitravın ön yüzünün ortasında dışa taşkın içi boş bir rozet kabartması vardır. Bunun solunda üç kemer dizi ile onun içine yerleştirilmiş stilize bitki motiflerinden oluşan bezeme kompozisyonu yer alır. Dışa taşkın rozetin sağında iç içe üç kare ve onun içinde dört köşesinden düğümlerle bu kareye bağlanan başka bir kare motifi, onunda ortasında küçük bir malta haçı görülür. Bu bezemenin yanında haç kollarından çıkan ve iç içe geçen dairlerle zenginleştirilmiş bir haç motifi vardır. Bu haçın yanında da daha sade işlenmiş bir haç motifi bulunur.

Diğer yüzün bir köşesinde iki düğümlü madalyon içinde çiçek motiflerinden oluşan orta Bizans döneminin yaygın motifleri görülür. Bu bezemenin hemen yanında bir motif sığacak kadar kare bir alan boş bırakılmış, devamındaki dikdörtgen alana ise iki yarım üç tam daireden ve dört baklava diliminin iç içe geçerek dizilmesinden oluşan bir kompozisyon uygulanmıştır. Üç daire motifi aynı biçimde işlenmiş ancak baklava dilimlerinden ikisinin içi boş bırakılırken birine çarkıfelek motifi diğerine de küçük bir

¹⁸¹ N.Ş. Yalçın, T. Yazar, “Ortaçağda Anadolu Türk ...”, s. 219, R. 9.

malta haçı yerleştirilmiştir.

Tarihlendirmesi : Arşitravın alt yüzündeki geometrik kompozisyon, Selçukler kazısında bulunan Uşak Müzesi'ndeki Aziz Gregorios tasvirli templon payesinin¹⁸² ön yüzünün süsleme motifiyle benzerdir. Ön yüzdeki bezeme kompozisyonunun benzeri Milet civarında yapılan yüzey araştırmaları sırasında bulunan templon arşitravında görülür.¹⁸³ Ayrıca Ermiş, arşitravdaki haç motiflerinin benzerlerini Ödemiş Murasallı Köyü Camisi'ndeki parçada tespit etmiştir.¹⁸⁴ İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki bu arşitrav, Orlandos'a göre 10.-12. yüzyıla, A. Grabar'a göre 11.-12 yüzyıla tarihlendirilmektedir.

Ölçüleri : U : 113 cm K : 15 cm Y: 22 cm

Yayınlandığı Yer : Orlandos 1937, R. 33; Ergil 1970, R. 10 a-b; Ermiş 2003, R. 16; Ermiş 2003, Şekil 3.7; Grabar 1976, Pl.XIV/b.

Katalog No : 84

Resim No : 84 a-b-c

Envanter No : 259

Eserin Türü : Arşitrav

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : Didim (Yenihisar)

Eserin Müzedeki Yeri : Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -/ 1928

Eserin Tanımı : Alt ve üst köşelerinin bir parçası kırık olan arşitravın iki yüzünde orta Bizans döneminin tipik bitkisel ve geometrik kompozisyonları görülür. Ön yüzde sol köşede bir kare ve onun içine yerleştirilmiş baklava diliminin ortasında çiçek motifi yer alır. Karenin uçları dışa doğru kıvrılmış ve içleri benzer birçok örnekte gördüğümüz gibi oyuktur. Baklava motifiyse geçmelerle çerçeveye bağlanır. Bu motifi yüzeyden oldukça derin oyulmuş kemerli şerit içinde palmet çeşitlemeleri takip eder. Dört kemer şeridi içindeki palmet motiflerinden birinci ve dördüncü palmet aynı ikinci ve üçüncü palmet de

¹⁸² N. Fıratlı, "Uşak-Selçukler Kazısı ve ...", s. 113, r. 20 a; E. Parman, **Ortaçağ'da Bizans Döneminde Frigya** ..., s. 128, foto. 60a.

¹⁸³ P. Niewöhner, "Byzantinische Steinmetzarbeiten aus ...", s. 16, Abb. 40.

¹⁸⁴ Ü.M. Ermiş, İzmir ve Manisa Çevresindeki ..., s.18.

birbirinin aynıdır. Kemerlerin birleştiği noktalara ikişer yaprak motifi işlenmiştir. Kemer dizisini oluşturan ortadaki sütunlar kırılmıştır. Kemer şeridinin yanındaki bölüm tahrip olmuş. Son bölümde ise dıştaki çerçeveye düğümlerle bağlı, ortasında çiçek olan baklava dilimi motifi bulunur. Dikdörtgen çerçeve ile baklava diliminin düğümlerle birleşmesinden meydana gelen dik üçgenlerin içi yarım palmetlerle süslenmiştir.

Alt yüzde ortada sütunun oturacağı kısım boş bırakılmıştır. Sol köşede dıştaki çerçeveye düğümlerle bağlı eşkenar dörtgen ve içinde çiçek motifiyle eşkenar dörtgenin köşelerini dolduran rozetlerden oluşan bezeme görülür. Sağ köşede ise dikdörtgen çerçeve içinde uzun eşkenar dörtgen düğümlerle çerçeveye bağlanmıştır. Eşkenar dörtgenin ortasında da düğümlü madalyon içinde yüzeyden daha derin oyulmuş sivri yapraklı çiçek motifi bulunur. Madalyon ve dörtgen arasında kalan boşluklar stilize palmet motifleriyle doldurulmuş. Ayrıca eşkenar dörtgenin dört yanında ona bağlı, içinde çiçek motifleri olan rozetler yer alır. Bu tarz bezeme kompozisyonunu arşitravlar dışında levhalarda da görüyoruz.

Tarihlendirme : Arkadlı bezeme kompozisyonunun yakın örneği Afyon Müzesi'nde 11.-12. yüzyıla tarihlenen templon arşitravında vardır.¹⁸⁵ Diğer yüzde görülen eşkenar dörtgenden oluşan bezeme motifinin benzer örnekleri Afyon ve Kütahya Müzeleri'ndeki¹⁸⁶ templon arşitravlarında görülmektedir. Orlandos ve A. Grabar 259 envanter numaralı arşitravı 11.-12. yüzyıla tarihlemiştir.

Ölçüleri : U : 97 cm K : 20 cm Y : 17 cm

Yayınlandığı Yer : Orlandos 1937, R. 30; Ermiş 2003, R. 24; Grabar 1976, Pl. XIV/b.

Katalog No : 85

Resim No : 85

Envanter No : 260

Eserin Türü : Arşitrav

Malzemesi : Mermer

¹⁸⁵ 1529 envanter numaralı arşitrav için bkz. E. Parman, **Ortaçağ'da Bizans Döneminde Frigya ...**, s. 101-102; Buckler ve diğerleri, MAMA IV, 1933, 13, Pl. 18, nr. 48.

¹⁸⁶ Afyon Müzesi 1531, 1559, 1563 ve Kütahya Müzesi 49 envanter numaralı arşitravlar için bkz. E. Parman, **Ortaçağ'da Bizans Döneminde Frigya ...**, foto. 9/c, 12/b, 14/a, 24.

Eserin Buluntu Yeri : Didim (Yenihisar)

Eserin Müzedeki Yeri : Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : Ön yüzün ortasında dikdörtgen alan bezemesiz bırakılmıştır. Sağ tarafta dikdörtgen çerçeve beş kareye ayrılmıştır. Karelerden birinci, üçüncü ve beşinciye çiçek motifleri, ikinci ve dördüncü kareye üç yapraklı bitki motifi işlenmiştir. Sol kısmı kırık olan arşitravin ilk kare bölümünde diğer bölümdeki birinci bezeme motifinin aynısı görülür. Sol kısımda sağdaki kompozisyonun aynısı uygulanmış olabilir.

Alt yüzeyin sağında dikdörtgen çerçeve içinde iki düğümlü madalyon yer alır. Ancak madalyonlar içindeki bezeme motifleri tahrip olmuştur. Sol tarafta ise ortada geçme motifiyle kare çerçeveye bağlanan madalyon ve onun içinde yürek biçiminde dört yapraklı çiçek motifi bulunur. Bu kare çerçevenin sağına ve soluna dikdörtgen çerçeve içine uzun saplı, iri yapraklı palmet motifleri işlenmiştir. Sütunun oturacağı orta kısım boştur.

Tarihlendirme : Arşitravin alt yüzündeki bezeme kompozisyonunun benzeri Afyon Müzesi'ndeki envantersiz iki templon arşitravında¹⁸⁷ mevcuttur.

Ölçüler : U : 121 cm K : 23 cm Y : 19 cm

Yayınlandığı Yer : Orlandos 1937, R. 29; Ergil 1970, R. 5; Ermiş 2003, R.7; Grabar, 1976, Pl. XIV.

Katalog No : 86

Resim No : 86

Envanter No : 261

Eserin Türü : Arşitrav

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : Didim (Yenihisar)

Eserin Müzedeki Yeri : Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : - / 1928

¹⁸⁷ E. Parman, **Ortaçağ'da Bizans Döneminde Frigya** ..., s. 108-109, foto. 20a,b-21a,b,c.

Eserin Tanımı : İki yüzü bezemeli arşitrav iki yanından kırıktır. Alt yüzün orta kısmında sütunun oturduğu boş alan, onun solunda kare çerçeve içinde bu çerçeve dört düğümle bağlanan madalyon ve ortasında malta haçının olduğu bir süsleme bu süslemenin iki yanında dikdörtgen çerçeve ile sınırlandırılmış birbirinin aynı stilize palmet motifleri bulunur. Palmet motiflerinin sapında kendi içine dönen ve ortası delik yaprakları vardır.

Arşitravın diğer yüzünün orta kısmında örgü motifinden yapılmış ve burgu ile zenginleştirilmiş süslü bir haç ve haçın altından başlayıp iki yanından kıvrılan uzun dal motiflerinin ucunda yarım akanthus motifinden oluşan süsleme kompozisyonu görülür. Yalnız haçın kolları kazınmış olmakla birlikte izleri seçilebilmektedir. Bu süslemenin iki yanında dikdörtgen çerçeve içinde düğümlü madalyonlar içinde rozet çiçeklerden oluşan bezeme yer alır.

Tarihlendirme : Bu parçanın alt yüzündeki bezeme kompozisyonu 260 envanter numaralı örneklerle çok benzerdir. Örgülü haç motifinin benzer örnekleri 263 envanter numaralı arşitravda¹⁸⁸ ve Ödemiş Müzesi'ndeki templon arşitravında¹⁸⁹ görülür. Haç motifinin alt kısmında iki yana doğru açılan yarım akanthus motifinin benzeri (yaşam haçı motifi) Umurbey'de bir çeşmenin ayna taşı olarak kullanılmış olan 11.-12. yüzyıl tarihli levhada yer alır.¹⁹⁰ Orlandos, 10.-12. yüzyıla, Grabar 11.-12. yüzyıla, Ermiş ise bu parçayı benzer örneklerine göre 10. yüzyıl ortasına tarihlendirmektedir.¹⁹¹

Ölçüleri : U : 98 cm K : 21 cm Y : 23 cm

Yayınlandığı Yer : Orlandos 1937, R. 28; Ergil 1970, R. 6 a-b; Ermiş, 2003, R. 23; Grabar 1976, Pl. XIV.

Katalog No : 87

Resim No : 87a

Envanter No : 262

Eserin Türü : Arşitrav

¹⁸⁸ Bkz. Kat. no. 80, r. 80.

¹⁸⁹ Z. Mercangöz, "Réflexions Sur le Décor ...", fig. 12.

¹⁹⁰ Levha için bkz. Ayşe Çaylak Türker, "Hellepontus'daki Praktius-Bergaz Vadisi'nden Bizans Taş Eserleri", **Anadolu Kültürlerinde Süreklilik ve Değişim Dr. A. Mine Kadiroğluna Armağan**, Ankara 2011, s. 553-563, R. 13.

¹⁹¹ A.K. Orlandos, *Hristianika Glipta ton ...*, s. 152; A. Grabar, *Sculpture Byzantines Du Moyen ...*, s. 48; Ü.M. Ermiş, *İzmir ve Manisa Çevresindeki ...*, s. 17.

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : Didim (Yenihisar)

Eserin Müzedeki Yeri : Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : - / 1928

Eserin Tanımı : Noksan durumdaki arşitravın mevcut ön yüzde kemerli kompozisyon içinde birbirinin aynı palmet motifleri simetrik olarak düzenlenmiştir. Kemerleri birbirine bağlayan sütuncuklar düz anacak başlık ve kaideleri bezemelidir. Alt yüzde ise sağda iki dikdörtgen çerçeve içinde birbirinin aynı, çift hatlı eşkenar dörtgenler ve tam ortalarında daire içinde altı yapraklı çiçek motifi ile solda düğümlü madalyonlar ve ortada sütunun oturduğu boş kısmın yer aldığı bezeme kompozisyonu görülür.

Tarihlendirme : Bir parçası müzenin bahçesinde diğeri depoda olmak üzere iki parçasını tespit ettiğimiz arşitrav parçasının üçüncü bir parçası daha vardır.¹⁹² Arşitravın ön yüzündeki kemer dizisi içinde palmet motiflerinin benzer örnekleriyle Manisa Gürle Köyü'nde bahçe duvarında devşirme olarak kullanılmış 13. yüzyıla ait bir arşitrav parçası¹⁹³ ile Manisa Ulu Camii'nin devşirme malzemeleri arasında¹⁹⁴ karşılaşılmaktadır. Diğer yüzdeki eşkenar dörtgenli bezeme motifinin yakın örneği 259 envanter numaralı arşitravda, başka benzer örnekler ise Afyon'da, Kütahya'da, Efes İoannes Kilisesi'nde ve Tire Müzesi'nde 233 envanter numaralı arşitrav üzerinde görülür.¹⁹⁵ Didim'den İzmir' e gelen mimari plastikler Apollon Tapınağı yerinde inşa edilen kiliseye ait olup 11. yüzyıl sonu 12. yüzyıl başına tarihlendirilmişlerdir. 262 envanter numaralı arşitrav parçaları da bu mimari plastiklerden biridir.¹⁹⁶

Ölçüleri : U : 77 cm K : 19 cm G : 21 cm

Yayınlandığı Yer : Ermiş 2003, Kat. No. 4.

¹⁹² Müzedeki çalışmalarımız sırasında tespit edemediğimiz bu üçüncü parçanın varlığını yayınlardan öğreniyoruz. Bkz. Ü.M. Ermiş, İzmir ve Manisa Çevresindeki ..., s. 15.

¹⁹³ Emine Tok Bayrakal, "Manisa'nın gürlü Köyü'ndeki Bir Bizans Manastırı Üzerine Düşünceler", **Ege Üniversitesi Sanat Tarihi Dergisi**, XIV/I, İzmir 2005, s.265, R. 5.

¹⁹⁴ Ü. M. Ermiş, "İzmir ve Manisa Çevresindeki ...", s. 84, R. 4.

¹⁹⁵ 259 env. nolu arşitrav için bkz. Katalog no. 85, R. 85; Afyon ve Kütahya örnekleri için bkz. E. Parman, **Ortaçağ'da Bizans Döneminde Frigya ...**, foto. 9/c, 12/b, 14/a, 24; Efes ve Tire örnekleri için bkz. Ü.M. Ermiş, "İzmir ve Manisa Çevresindeki ...", R. 11,14.

¹⁹⁶ Ü. M. Ermiş, İzmir ve Manisa Çevresindeki ..., s. 15.

Katalog No : 87

Resim No : 87b

Envanter No : 262 (bahçedeki arşitravın diğer parçası)

Eserin Müzedeki Yeri : Depo

Eserin Tanımı : Ön yüzde kemerli şeritler içinde palmet motifi ve ne olduğu belirsiz bir çıkıntı vardır. Alt yüzde dikdörtgen çerçeve içinde eşkenar dörtgen ile ortasında madalyonlu bezeme görülür.

Ölçüleri : U : 44 cm G: 18 cm K :19 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 88

Resim No : 88 a-b-c

Envanter No : 266

Eserin Türü : Arşitrav

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : Didim (Yenihisar)

Eserin Müzedeki Yeri : Bahçe

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : Kırık ve noksan olan arşitrav kırık iki parça halindedir ve iki yüzü işlidir. Ön yüzün üst kısmında tek sıra bir yazı şeridi uzanır. Yazı şeridinin hemen altında çifte sütunlara atılmış yedi kemer içinde bitkisel motifler bunun devamında tipik orta bizans dönemi madalyonları, kabartma olarak dışa taşkın rozet ve geometrik motiflerden oluşan bezeme motifleri görülür.

Alt yüzde ise yine birbirine düğümlerle bağlanmış madalyon dizisi ve içlerinde çarkıfelek, malta haçı ve rozetlerden oluşan motifler zeminden hafifçe oyularak işlenmiştir.

Tarihlendirme : Arşitravın her iki yüzündeki kompozisyonun en yakın benzeri Kütahya Müzesi'nde 697 envanter numarasıyla kayıtlı parçadır.¹⁹⁷ Kemer dizi içinde palmet

¹⁹⁷ P. Neiwöhner, "Mittelbyzantinische Templonanlagen aus ...", s. 340, Abb. 58 a,b,c.

motifinin en yakın örneği müzedeki 262 envanter numaralı arşitravdır. Düğümlü madalyonların oluşturduğu bezeme kompozisyonunun benzerleri ise Uşak Müzesi, Yalvaç Müzesi, Topkapı Sarayı Müzesi 10.-11. yüzyıla tarihlendirilen korkuluk payesi veya lento¹⁹⁸ ile İstanbul Arkeoloji Müzesi'ndeki 1562 envanter numaralı parçada görülür. Bezeme kompozisyonu, işçiliği ve benzer örneklerine göre 262 envanter numaralı arşitrav 10.-11. yüzyıla tarihlendirilebilir.

Ölçüleri : U : 136 cm K : 21 cm Y : 16 cm

Yayınlandığı Yer : Orlandos 1937, R. 22; Ergil 1970, R. 12; Grabar 1976, Pl. XIII/c; Ermiş 2003, K.No. 3.

Katalog No : 89

Resim No : 89

Envanter No :269

Eserin Türü : Arşitrav

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : Didim (Yenihisar)

Eserin Müzedeki Yeri : Bahçe

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi : -/ 1928

Eserin Tanımı : İki tarafı da kırık ve noksan olan arşitravın mevcut olan kısmının ön yüzünde altı tane birbirine düğümlerle bağlı madalyonlar içinde çiçek motifleri ve sol köşesinde bir geometrik motiften oluşan bezeme görülür. Oldukça derin işlenmiş bu madalyon dizisinin üzerinde bir satır yazı bulunur.

Alt yüzde ise dikdörtgen çerçeve içinde madalyon ile eşkenar dörtgenlerin iç içe geçmesiyle küçük birimler oluşturulmuş ve oluşan birimlerin arasına kalp motifleri yerleştirilmiştir. Ayrıca madalyonlar ve eşkenar dörtgenler birbirlerine ve dikdörtgen çerçeveye düğümlerle bağlanmışlardır. Bağlantı yerleri burgu ile zenginleştirilmiştir.

¹⁹⁸ Uşak Müzesi'ndeki paralel örnek için bkz. Z. Mercangöz, "Réflexions Sur le Décor ...", fig. 14; Yalvaç'daki için Asnu Bilban Yalçın, "Le Sculpture Mediobyzantine Dı Yalvaç", **BCH 49 La Sculpture Byzantine VIIe-XIIe siècles**, Paris 2008, s. 157, fig. 15; Topkapı Sarayı Müzesi'ndeki örnek için H. Tezcan, Topkapı Sarayı ve Çevresinin ..., s. 354, R. 508.

Tarihlendirme : Arşitrav ön yüzdeki süsleme özellikleriyle Akşehir Arkeoloji Müzesi 260 envanter numaralı templon arşitravı ve Seyit Mahmut Hayrani Türbesi duvar örgüsü içinde kalan parçada karşılaşılır.¹⁹⁹ Yine ön yüzdeki düğümlü madalyonlar içinde yer alan çok yapraklı çiçek motifleri Konya Anonim Türbe'nin taçkapısında devşirme olarak kullanılmış lentoda görülür.²⁰⁰ Orlandos tarafından 10.-12. yüzyıla tarihlendirilmiştir.

Ölçüleri : U : 121 cm K : 24 cm Y : 27 cm

Yayınlandığı Yer : Orlandos 1937, R. 32; Ergil 1970, R. 8; Ermiş 2003, K.No. 14; Grabar 1976, Pl. XIV.

Katalog No : 90

Resim No : 90

Envanter No : -

Eserin Türü : Arşitrav

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Eserin Müzedeki Yeri : Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : İki yanı kırık olan arşitravın tek yüzü bezemelidir. Bezemeli olan bu yüzde dikdörtgen çerçeve içine kare ve madalyonlar sıralı bir şekilde dizilmiş ve içlerine palmet, çarkifelek, rozet çiçek ile çeşitli geometrik motifler işlenmiştir. Ayrıca madalyonlar ve kare birimler birbirlerine ve dıştaki çerçeveye düğümlerle bağlanmıştır.

Tarihlendirme : Benzer bezeme kompozisyonu Bergama Müzesi A 2082 envanter numaralı arşitrav ile Manisa Müzesi 137 envanter numaralı parçanın ön yüzünde görülür.²⁰¹ Ayrıca Kat. 93'deki arşitravın ön yüzünde kullanılan motifler benzerlik gösterir. Bu parça motif özelliklerine göre 10.-12. yüzyıla tarihlendirilebilir.

Ölçüleri : U : 140 cm Y : 14

¹⁹⁹ Akşehir'deki örnekler için bkz. Y. Şener, Philomelion'daki (Akşehir) Bizans ..., s. 94-95, Kat. no. 82-83.

²⁰⁰ N.Ş. Doğan, T. Yazar, "Ortaçağ Anadolu Türk Mimarisinde ...", s. 219, r. 9.

²⁰¹ Ü. M. Ermiş, İzmir ve Manisa Çevresindeki ..., s. 71-72-84, Ş. 3.54-3.64.

Yayınlandığı yer : -

Katalog No : 91

Resim No : 91

Envanter No : -

Eserin Türü : Arşitrav

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Eserin Müzedeki Yeri : Bahçe

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : İki yüzü bezemeli olan arşitrav üzerindeki bezemeler çok aşınmıştır. Ön yüzde iki kemer içinde bitkisel bezeme onun yanında dışa taşkın kabartma olarak işlenmiş malta haçı ve devamında kesişen dairelerin oluşturduğu dört sivri yapraklı çiçek motifi görülür. Alt yüzde ise düğümlü beş madalyon içinde bitkisel ve geometrik motifler bulunur.

Tarihlendirme : Bezeme kompozisyonu ve işçiliğiyle müzedeki 3239 envanter numaralı parçayla aynıdır. Ayrıca ön yüzdeki bezemenin benzeri Tire Müzesi 233 envanter numaralı arşitravda görülür.²⁰²

Ölçüleri : U : 65 cm G : 20 cm Y : 18 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 92

Resim No : 92

Envanter No : -

Eserin Türü : Arşitrav

Malzemesi : Mermer

²⁰² Bkz. Ü.M. Ermiş, İzmir ve Manisa Çevresindeki ..., s. 39, ş. 3.24.

Eserin Buluntu Yeri : Kemalpaşa

Eserin Müzedeki Yeri : Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : Arşitrav iki parça halinde ve kırıktır. Ön yüzde madalyonlar ve kare çerçeveler içine işlenmiş bitkisel ve geometrik motifler görülür. Madalyonlar ve kare birimler düğümlerle birbirlerine bağlanmıştır.

Alt yüzün orta kısmında sütunun oturduğu bölüm ve onun iki yanında simetrik motifler yer alır. Bu bölümlerde eşkenar dörtgen ve köşelerinde ise düğümlü madalyon şeması yer alır. Eşkenar dörtgenlerin merkezinde daire içinde geometrik bezeme görülür. Bunlardan sağdaki eşkenar dörtgenin köşeleri işlenmemiştir. Kompozisyonun devamında yine dikdörtgen çerçeve içinde, uçlarında damla motifleri olan tören haçı bezemesi yer alıyor olmalıydı. Ancak bugün haç kollarının bir kısmını ve çerçeveden haç kollarının merkezine doğru inen iki ok işaretini görebiliyoruz.

Tarihlendirme : Ön yüzdeki bezeme motifleri katalog no 91'deki arşitrav parçasıyla benzerdir. Diğer yüzdeki bezeme kompozisyonunun paralelini Seyitgazi Müzesi'nde levha payesi olduğu düşünülen mimari parçada görüyoruz.²⁰³

Ölçüleri : U : 140 cm K : 13 cm Y : 17 cm

Yayınlandığı Yer : Ermiş 2003, K. No. 1.

Katalog No : 93

Resim No : 93

Envanter No : 3239

Eserin Türü : Arşitrav

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Eserin Müzedeki Yeri : Depo

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : Demir Konaktan /-

²⁰³ A.180.68 env. nolu parça için bkz. E. Parman, **Ortaçağ'da Bizans Döneminde Frigya ...**, s. 127, foto. 58.

Eserin Tanımı : Sağ ve sol yanlardan belirsiz bir bölüm yoktur. İki yüzü de bezemelidir. Ön yüzün ortasında dışa taşkın kabara biçiminde malta haçı bulunur. Onun sağında geometrik bezeme, solunda ise birçok örnekte gördüğümüz kemerli şerit içinde palmet motifi görülür. Alt yüzde sütunun oturacağı kısım boş bırakılmış, solda madalyon içinde çarkıfelek ve rozet gibi motifler vardır.

Tarihlendirme : Katalog no 92'deki örnekle aynı kompozisyon ve işçiliğe sahip bu parça aynı arşitravın parçaları olabilirler. Ayrıca Tire Müzesi 233 envanter numaralı arşitrav parçasıyla kompozisyon düzeniyle birbirlerine benzer örneklerdir.²⁰⁴

Ölçüleri : U : 50 cm G : 20 cm Y : 18 cm

Yayınlandığı Yer : Ü. Melda Ermiş, 2003, Ş. 3.2.

Katalog No : 94

Resim No : 94

Envanter No : 254

Eserin Türü : Arşitrav

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : Didim

Eserin Müzedeki Yeri : Depo

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : İki yüzü de bezemeli olan arşitravın ön yüzü iki bölüm halindedir. Üstte bir şerit halinde geometrik bezeme uzanır. Onun altında dikdörtgen çerçeve içerisinde orta Bizans döneminin yaygın motiflerinden düğümlü bir madalyon görülür. Dışa taşkın biçimde işlenen bu bezeme zedelidir. Yanında kabartma olarak işlenmiş bir akanthus vardır. Alt yüzde ise üst yüzdekine benzer meander tarzı bezeme motifi uygulanmıştır. Ayrıca bir de kenet deliği bulunur.

Tarihlendirme : Bu arşitravda kullanılan bezeme motifleriyle müzedeki 149 envanter numaralı arşitravda karşılaşıyoruz. Grabar, bu arşitravı üslup özelliklerine göre 12. yüzyıla tarihlemiştir.²⁰⁵

²⁰⁴ Ü.M. Ermiş, İzmir ve Manisa Çevresindeki ..., s. 39.

Ölçüleri : U : 36 cm G : üst : 26 cm alt : 14 cm Y : 21 cm

Yayınlandığı Yer : Orlandos 1937, R. 20; A. Grabar 1976, Pl. XV/b.

Katalog No : 95

Resim No : 95

Envanter No : 255

Eserin Türü : Arşitrav

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : Didim

Eserin Müzedeki Yeri : Depo

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : Üst tarafta orta Bizans döneminin tipik düğümlü madalyonlardan oluşan bezeme, diğer tarafta ise korkuluk levhalarında da çok yaygın olan eşkenar dörtgenli bezeme kompozisyonu ile kare çerçeve içinde bitkisel bezeme vardır.

Tarihlendirme : Orta Bizans dönemi çok kullanılan bezeme motiflerinin Afyon Müzesi'nde ve Efes Müzesi'nde²⁰⁶ sergilenen arşitravlarda benzerleri görülür.

Ölçüleri : U : 43 cm K: 13 cm G : üst : 18 cm alt : 26 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 96

Resim No : 96

Envanter No : 203

Eserin Türü : Arşitrav

Malzemesi : Taş

²⁰⁵ Bkz. A. Grabar, *Sculpture Byzantines Du ...*, s.48.

²⁰⁶ Afyon Müzesi'ndeki örnek için bkz. E. Parman, *Ortaçağ'da Bizans Döneminde Frigya ...*, s. 103, foto. 10; Efes Müzesi için M. Büyükkolancı, G. Kurtuluş Öztaşkın, "Selçuk Efes Müzesi'nde Sergilenen ...", s. 46-47, r. 11.

Eserin Buluntu Yeri : -

Eserin Müzedeki Yeri : Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : Çok fazla aşınmış olan taşın küçük bir kısmı mevcuttur. Üzerinde çerçeve içinde düğümlü madalyondan oluşan bezeme ile yanındaki diğer bir çerçeve içinde çok silik vaziyette haç sembolü görülür.

Tarihlendirme : Bu arşitrav üzerinde görülen haç motifinin paraleli Kütahya Ortaca'da bulunan templon arşitravında vardır.²⁰⁷

Ölçüleri : U : 75 cm G : 26 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 97

Resim No : 97

Envanter No : -

Eserin Türü : Arşitrav

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Eserin Müzedeki Yeri : Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : İki yanından noksan olan arşitravın ön yüzünde beş düğümlü madalyon vardır. Sağdaki ilk madalyonun içinde oldukça basit işlenmiş bir tavuskuşu ile tavus kuşunun başının arkasında bir yaprak motifi yer alır. Bundan sonraki üç madalyonda çiçek rozetler ve sondaki madalyonda haç motifi bulunur. Madalyonların düğümleri ve haç sembolünün uçlarında matkap işçiliği görülür. Arşitravın bu yüzünde devam eden kompozisyon çift sütunlu kemerler arasına işlenen motiflerden meydana geliyor olmalıydı.

Alt yüzde orta kısımda dikdörtgen bir çerçeve içinde yana uzanan kolları oldukça uzun işlenmiş bir malta haçı görülür. Ortadaki düzenlemenin iki yanında yine ön yüzde

²⁰⁷ P. Neiwöhner, "Mittelbyzantinische Templonanlagen aus Anatolien ...", s. 338, Abb. 55.

olduğu gibi düğümlü madalyonlar içinde çarkıfelek ve çiçek rozetlerden oluşan süsleme kompozisyonu vardır.

Tarihlendirme : Benzer biçimde düğümlü madalyon, kemer dizisi ve hayvan figürünün uygulandığı 10. yüzyıl sonu 11. yüzyıl başına tarihlendirilen bir arşitrav Manisa Arkeoloji Müzesinde bulunmaktadır.²⁰⁸

Ölçüleri : U : 87 cm K : 15 cm G (alt) : 27 cm (üst) : 18 cm

Yayınlandığı Yer : -

3.5. Ambona Ait Parçalar

Kilisenin liturjik işleve sahip elemanlarından biri olan ambon, Almanca ve İngilizce “**Ambo**” olarak adlandırılmaktadır.²⁰⁹ Yunanca ise “**Anabaino**” olarak adlandırılmakta ve “yukarı çıkmak” anlamını taşımaktadır.²¹⁰ Ambonu kısaca din adamlarının vaaz vermek için kullandığı, farklı formları olan kürsü olarak tanımlayabiliriz.

Ambonlar dinsel ve sosyal işlevi olan mimari elemanlardır. Din görevlilerin halka buradan vaaz vermeleri dinsel işlevini, imparatorluğun önemli olayları ile askeri ve siyasi zaferlerinin buradan halka bildirilmesi ve imparatorlara ambon üzerinde taç giydirilmesi ambonun sosyal işlevini göstermektedir.²¹¹

Ambonların kilise içindeki konumları ve formları hakkında kaynaklara baktığımızda araştırmacıların bu konuda farklı görüşleri olduğunu görüyoruz. Bundan yaklaşık yirmi yıl öncesinde Fıratlı, ambonların kilise içindeki yerlerinin kesinlikle belirlenmemiş olduğunu söyler.²¹² Ancak günümüzde yayınlanan yeni kaynaklarda araştırmacıların bu konuyla ilgili bazı görüşleri bulunmaktadır. Mercangöz, kilise içindeki yerinin zamanla değişiklik gösteren ambonun naosta bulunduğunu eğer yapı bazilika ise orta nefte yer aldığını belirtir.²¹³ Doğan, ambonun bemanın ekseninde veya eksenin kuzey ya da güneyinde yer aldığını²¹⁴, Parman genel olarak kilisenin orta nefinde, ana eksen

²⁰⁸ Z. Mercangöz, “Réflexions Sur Le Décor ...”, s. 98, fig. 19; Ü.M. Ermiş, İzmir ve Manisa Çevresinde ..., s. 87-88, ş. 3.67.

²⁰⁹ S. Doğan, “Bizans Mimarlığında Liturjik İşlevli Taş ...”, s. 34.

²¹⁰ G. Koach, **Erken Hristiyan Sanatı**, (çev. Ayşe Aydın), İstanbul 2008, s. 70.

²¹¹ E. Parman, E. Parman, **Ortaçağ'da Bizans Döneminde Frigya** ..., s. 132-133.

²¹² N. Fıratlı, **La Sculptura Byzantine Figurée** ..., s. 235.

²¹³ Bkz. Z. Mercangöz, “İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki Priene Tipi Ambon Parçaları”, **Celal Esad Arseven Anısına Sanat Tarihi Bildirileri : 7-10 Mart 1994**, Mimar Sinan Üniversitesi, İstanbul 2000, s. 259.

²¹⁴ S. Doğan, “Bizans Mimarlığında Liturjik ...”, s. 34.

üzerinde bazen eksenin güneyinde bazen de kuzeyinde bulunduğunu belirtmektedir.²¹⁵ Guntram Koach ise genel olarak bemanın dışında diakon tarafından Kutsal Kitap'tan okumaların yapıldığı, orta nefte orta aksın güneyinde yer aldığını söylemektedir.²¹⁶ Bu görüşlerden kilisede ambonun naos bölümünde bulunduğunu eğer yapı bazilikal tipte ise orta nefte ana eksenin kuzey ya da güneyinde yer alabileceği anlaşılmaktadır. Genel olarak mermerden yapılan ancak ahşap malzeme ile yapılmış örnekleri de bulunan ambonlar tipolojik açıdan kaynaklarda çoğunlukla üç gruba ayrılmaktadır.²¹⁷

1. Tek merdiveni olan ambonlardır ve en erken örnekleri 4. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmektedir.²¹⁸ 2. Doğu-batı ekseninde çift merdivenli ambonlar, 3. Yelpaze biçimli, U ya da yarım yuvarlak formda olan ambonlar. Bu üç grup içinde en çok kullanılan tip çift merdivenli ambonlar olmuş ve 5. yüzyıldan itibaren kullanılmışlar.²¹⁹ Üçüncü tipteki yelpaze biçimli veya U ya da yarım yuvarlak formu olan ambonların en erken örnekleri 5. yüzyıl sonu 6. yüzyıl başına tarihlendirilmektedir.²²⁰ Bu ambona en tipik örnek olarak İstanbul Arkeoloji Müzesi'ndeki Selanik ambonu olarak bilinen ambon gösterilebilir.

İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki ambon parçalarının hepsi mermer malzemeden yapılmıştır. Bu ambon parçaları içinde ambona çıkışı sağlayan merdiven blokları²²¹ ile ambon merdiven yanı ve balkon korkuluklarına ait levhalar bulunur. Müzede ambona ait parçalar olduğu anlaşılan toplam 8 adet eser vardır. Bunlardan bir tanesi aynı ambona ait iki merdiven bloğudur.²²² Müze envanter kaydı olmayan ve geliş yeri bilinmeyen ambon merdiven bloklarının kürsülerinin biçimiyle ilgili tahminde bulunmak oldukça zordur.²²³

Müzede ambon yanı ya da ambon korkuluk levhası ile ambon balkon levhasının 7 örneği bulunur. Bunlardan beşinin buluntu yeri bilinmektedir. 134 envanter numaralı parçanın buluntu yeri Didim'dir. Bu ambon merdiven korkuluk levhasının yüzeyi tek bir kuş figürü ile doldurulmuştur. Buluntu yeri bilinen 5406 envanter numaralı eserin, ölçülerinden dolayı ambon balkonuna ait olabileceği düşünülmektedir. Bu parçanın

²¹⁵ E. Parman, **Ortaçağ'da Bizans Döneminde Frigya** ..., s. 132.

²¹⁶ G. Koach, **Erken Hristiyan Sanatı**, s. 70.

²¹⁷ S. Doğan ambon tiplerini dört grupta ele alır. Bkz. S. Doğan, "Bizans Mimarlığında Liturjik ...", s.34.

²¹⁸ E. Parman, **Ortaçağ'da Bizans Döneminde Frigya** ..., s. 132.

²¹⁹ E. Parman, **Ortaçağ'da Bizans Döneminde Frigya** ..., s.133.

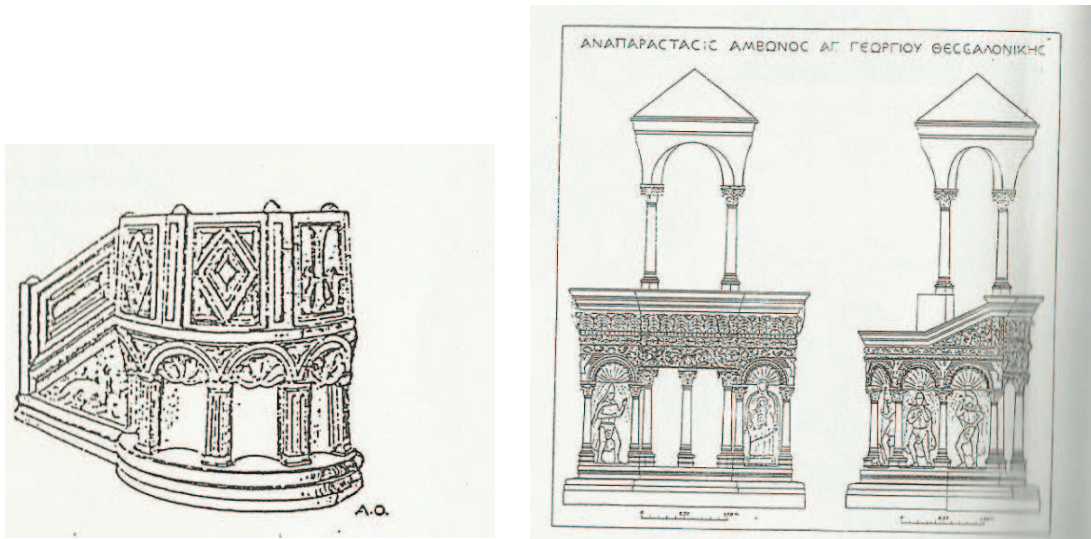
²²⁰ E. Parman, **Ortaçağ'da Bizans Döneminde Frigya** ..., s.133.

²²¹ Z. Mercangöz tarafından aynı mermer bloğa ait parçalar restitüe edildiğinde, dört basamaklı ve üç yüzünde nişleri olan bir ambon merdiveni ortaya çıkmıştır.

²²² Bu iki parça bir katalog numarasıyla belirtilmiştir.

²²³ Bu parçalar ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Z. Mercangöz, "İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki ...", s. 259-265.

üzerinde bir yüzeyi kaplayan iki kuş figürü vardır. Envanterde bu parçanın buluntu yeri Ezine olarak kayıtlıdır. Levhanın yüzeyinin tek bir kompozisyon şeması ile bezendiği diğer bir örnek müze deposundaki 6350 envanter numaralı parçadır. Bu parçada bezeme kompozisyonu olarak dinsel işlevli eserlerde çok sık kullanılan ve Bizans sanatı ikonografisinde ruhun ölümsüzlüğünü simgeleyen tavus kuşu figürünü görmekteyiz. 144 envanter numaralı ambon yan levhasında ise yüzey enine olarak ikiye ayrılmış ve bu alanlara ayrı iki kompozisyon işlenmiştir. Alt kısımda geometrik hatlı iri bir çiçek motifi onun üstünde yüzeyi ikiye ayıran örgü motifli şerit vardır. Örgü şeridin üst kısmındaki üçgen yüzeyde ise kuyruk biçiminden anlaşıldığı kadarıyla bir tavus kuşu figürü bulunmaktaydı. Ambon balkonuna ait olduğu anlaşılan iki parça, 455 ve 911 envanter numaralı levhaların buluntu yerleri İzmir-Değirmendere (Nation) olarak kayıtlıdır. Malzeme ve işçilik bakımından benzer olan bu örnekler aynı ambona ait parçalar olabilir. 910 envanter numaralı parça ise ambon yanı ya da balkon korkuluk levhası olabilir.

Şekil 9- Çeşitli ambon çizimleri (Parman 2002)

3.5.1. Ambon Merdivenleri

Katalog No : 98

Resim No : 98

Envanter No : -

Türü: Ambon merdiveni

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Müzedeki Yeri : Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : Envantersiz bu iki parça bir ambona ait parçalardır. Ambon kürsüsüne çıkışı sağlayan ambon yan merdivenlerine ait bu parçaların üç yüzünde nişler bulunmaktaydı. Bugün ambon parçalarının mevcut olan kısımlarından ancak yan taraftaki bezemeli yüz ile diğer yanda tek nişin olduğu bezemesiz yüzey seçilebilmektedir. Ayrıca bu parçalardan yalnız birinde merdivene ait bir basamak görülür. Mercangöz, söz konusu ambon parçalarının restitüe edildiğinde, dört basamaklı ve üç yüzünde nişler bulunan bir ambon merdiveni olduğunu belirtmektedir.²²⁴ Farklı büyüklükteki bu iki parçanın yan yüzlerinde yumurta dizinsin etrafını çevrelediği birer niş yer alır. Bu nişin sağ tarafından başlayarak S’ler çizerek tüm etrafını dolanan kıvrımlı dal ile bu daldan çıkan narlar, üzüm salkımları bezeme kompozisyonunu oluşturan motiflerdir. Buluntu yeri belli olmayan bu ambon merdiveni, tek bir bloktan işlenmiş olması ve bezeme kompozisyonunun benzerliği açısından Priene tipi ambon gurubu içinde ele alınır.²²⁵ Bugün Priene tipi ambonların sayılı örnekleri vardır. Biri Kos’taki Meserias bazilikasında, diğerleri Peçin Kalesi, Balat Müzesi ve Bodrum Müzesi’ndeki örneklerdir.

Tarihlendirme : Bu ambonların üretim merkezleri kesin olarak bilinmemektedir. O. Feld, eserlerin bazılarında görülen motiflerin “Erken Hristiyan” süsleme kompozisyonunda da bulunduğunu belirterek, bu tip ambonları 5. ve 6. yüzyıllara tarihlendirmektedir. Ayrıca O. Feld, bugün mevcut olan örneklerin birbirlerine yakın bölgelerde bulunmalarına dikkat çekerek bu tipin Karia’nın kuzeyine, Güney İonya’ya özgü olduğunu söylemektedir.

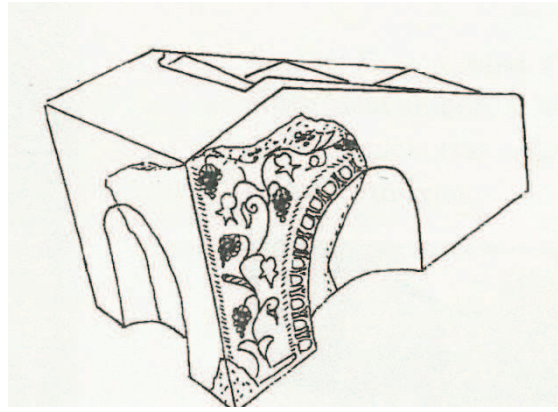
²²⁴ Z. Mercangöz, İzmir Arkeoloji Müzesi’ndeki ..., s. 259.

²²⁵ Z. Mercangöz, “İzmir Arkeoloji Müzesi’ndeki ..., s. 260.

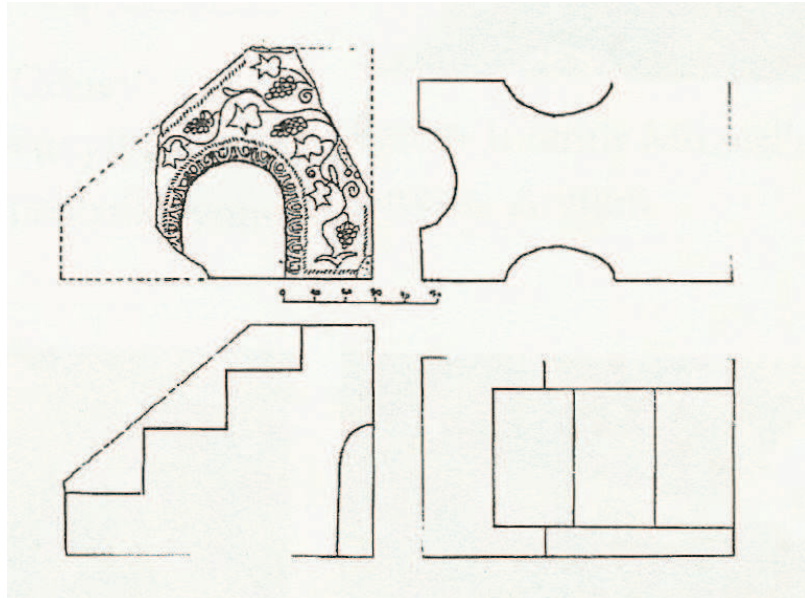
Süsleme kompozisyonunun Erken Hıristiyan karakteri özelliğine sahip olması ve diğer örneklerle yakın benzerliklerinden dolayı bu parçalar Mercangöz tarafından da, 5. veya 6. yüzyıla tarihlendirilmiştir.²²⁶

Ölçüleri : Y : 75 U : 103 G : 70

Yayınlandığı Yer : Mercangöz 1960, R. 21, Mercangöz 2000, R. 1-3.

Şekil 10- Katalog no 98'deki ambonun restitüe edilmiş şekli (Mercangöz 2000)

Şekil 11- Katalog 98'deki ambonun görünüşü ve tamamlanmış çizimleri (Mercangöz 2000)

²²⁶ Z. Mercangöz, "İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki ...", s.261.

3.5.2. Ambon Yan Levhaları

Katalog No : 99

Resim No : 99

Envanter No : 144

Türü: Ambon yan levhası

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Müzedeki Yeri : Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : Askeri Depodan/-

Tanımı : Üst kısmı ve sol alt köşesi kırık olan eserde bitkisel, geometrik ve figürlü kompozisyon birlikte uygulanmıştır. Dikdörtgen parçanın en dış kısmında üç şeritli örgü motifinden oluşan çerçeve yer alır. İçteki bezeme yüzeyi yine üç şeritli örgü motifiyle ikiye ayrılmıştır. Alt kısımda aynı merkezli dört daire ve bu dairenin içinde üç hatlı yaprakların birbirine geçmesiyle oluşan bir çiçek motifi vardır. Üç hatlı örgü şeridinin üst kısmında ise bir tavus kuşunun kuyruğuna ait parça görülür.

Tarihlendirme : Orlandos bu parçayı Sarres ve Torcello’da bulunan ambon levhalarıyla benzerliklerinden dolayı 11. yüzyıla tarihlendirmiştir.²²⁷

Ölçüleri : Y : 80 cm K : 11 cm U : 69 cm

Yayınlandığı Yer : Orlandos 1937, R. 14.

Katalog No : 100

Resim No : 100

Envanter No : 6350

Eserin Türü : Ambon yan levhası

Malzemesi : Mermer

²²⁷ Bkz. A.K. Orlandos, “Hristianika Glipta ton ...”, s. 140.

Eserin Buluntu Yeri : -

Eserin Müzedeki Yeri : Depo

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : Müsadere/-

Eserin Tanımı : Dik üçgen biçimli levhanın üst ve sağ köşeleri kırıktır. Levhanın ortasında başını geriye doğru çevirmiş, kuyruğu dıştaki çerçeveye değen yüksek kabartma tekniğinde işlenmiş bir tavus kuşu görülür. Tavus kuşunun boyun, baş ve gövde kısmı bezemesiz bırakılmış, kanatları ve kuyruğu kazıma çizgilerle belirtilmiştir.

Tarihlendirme : Ambon yan levhası, Afyon Müzesi'ndeki envanter no 6545 ve 6546 ile benzerdir. A. Aydın, İzmir, Afyon ve İznik Müzesi'ndeki ambon yan levhalarını tavus kuşu figürlerinin üslup özelliklerine göre başkent örnekleriyle kıyaslamış ve 6. yüzyıla tarihlendirmiştir.²²⁸ Anabolu ise İzmir ve Afyon'daki örneklerin 6. yüzyıl sonrasına ait olabileceklerini belirtmektedir.²²⁹

Ölçüleri : G : 57 cm K : 9 cm Y : 49 cm

Yayınlandığı Yer : Anabolu 1988, R. 11

Katalog No : 101

Resim No : 101

Envanter No : 134

Eserin Türü : Ambon yan levhası

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : Didim

Eserin Müzedeki Yeri : Mezar odası

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : Üstten ve alttan kırık olan levhanın üzerinde bir kuş tasviri yer alır. Kuşun baş ve kuyruk kısmının olduğu bölümler yoktur ancak gövdesini görebiliyoruz. Gövde, kanat ve boyun kısmı yatay – dikey derin çizgilerle işlenmiştir.

²²⁸ Ayşe Aydın, “Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ndeki Bir Kiliseye Ait Mimari Parçalar”, **Belleten**, LXVI, 245, 2002, s. 56.

²²⁹ Bkz. M.U. Anabolu, “Batı Anadolu’da Bulunmuş Olan Yayınlanmamış Tavus Kuşu Motifli Mimarlık Elemanları”, **TAD**, 27, s. 105.

Tarihlendirme : Orlandos'a göre 10. yüzyıla tarihlenmektedir.²³⁰

Ölçüleri : U (en) : 52 cm K : 7 cm Y : 32 cm

Yayınlandığı Yer : Orlandos 1937, R. 16.

3.5.3. Ambon Balkon Levhaları

Katalog No : 102

Resim No : 102

Envanter No : 910

Türü: Ambon Levhası

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : Değirmendere

Müzedeki Yeri : Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -/1934

Eserin Tanımı : Kırık ve noksan olan levhanın üzerinde dört dikdörtgen profilli çerçeve içinde yalnız iki kolu görülebilen bir latin haçı motifi vardır.

Tarihlendirme : Bu levha form özelliklerine göre ambon yan levhası yada balkon levhası olabilir. Uşak Müzesi 21.26.82 envanter numaralı bir ambon yan levhası ve Uşak Müzesi'ndeki envantersiz bir başka ambon yan levhasıyla kısmen benzerlik göstermektedir.²³¹ Levha bu benzer örneklere göre 6. yüzyıla tarihlendirilebilir.

Ölçüleri : Y : 69 cm K : 12 cm G : 97 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 103

Resim No : 103

Envanter No : 5406

²³⁰ Orlandos, "Hristianika Glipta ton ...", s. 141.

²³¹ E. Parman, Ortaçağ Bizans Döneminde Frigya ..., s. 144, foto 84-85a,b.

Eserin Türü : Ambon Balkon Levhası

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : Ezine

Eserin Müzedeki Yeri : Depo

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : Dik yamuk şeklindeki levhanın üzerinde iki kuş tasviri vardır. Kuşlar alt alta yerleştirilmişlerdir. Çok sade biçimde gösterilen kuşlardan alttaki, bir ayağı zeminde ve başı geriye dönük vaziyettedir.

Tarihlendirme : ?

Ölçüleri : G : alt: 28 cm üst : 8 cm K : 10 cm Y : 43 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 104

Resim No : 104

Envanter No : 455

Eserin Türü : Ambon Balkon Levhası

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : Notion ovası

Eserin Müzedeki Yeri : Depo

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -

Tanımı : Arka yüzü içbükey olan kırık levhanın ön yüzünün üst kısmında bir sıra yazıt bulunur. Yazıt : “Mümin Başkan Piskopos’un anısına”²³² şeklindedir. Levhanın mevcut kompozisyonundan anlaşıldığı kadarıyla bir üçgen oluşturacak şekilde düzenlenen

²³² Daha önce Orlandos tarafından incelenen bu eserin yazıtının okunabilen bölümü budur. Yayındaki resimde görülen diğer parça çalışmalarımız sırasında tespit edilememiştir. Ancak yine bu ambona ait olduğunu düşündüğümüz bir başka parça vardır. Kataloğa dahil ettiğimiz diğer örnekle bu parçanın envanter kayıtları iki levha parçasının da aynı yerde bulunduğunu göstermektedir. İşçilik özellikleri, kalınlık ölçüleri ve müze Geliş yerlerinin aynı olması bu parçaların aynı ambona ait parçalar olabileceğini düşündürmektedir.

şeritlerin altında yine kabartma olarak yapılmış bir madalyon yer almaktaydı. Ancak levhanın bu kısmı kırık olduğu için madalyonun içindeki bezeme motifi belli değildir.

Tarihlendirme : İşçiliğine göre Orlandos bu eseri 6.-7. yüzyıla tarihlendirmektedir.²³³

Ölçüleri : Y : 40 cm G : 63 cm K : 10 cm

Yayınlandığı Yer : Orlandos 1937, R. 6.

Katalog No : 105

Resim No : 105

Envanter No : 911

Eserin Türü : Ambon Balkon Levhası

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : Notion (Değirmendere)

Eserin Müzedeki Yeri : Depo

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi : -

Tanımı : Kenarları ve alt kısmı kırık olan levhanın arka yüzü içbükey biçimlidir. Ön yüzde madalyon içinde kabartma olarak işlenmiş christogram yer alır.²³⁴

Tarihlendirme : 455 envanter numaralı parçayla aynı ambona ait olduğunu düşündüğümüz bu parçada 6.- 7. yüzyıla tarihlendirilebilir.

Ölçüleri : Y : 40 cm G : 45 cm K : 10 cm

Yayınlandığı Yer : -

²³³ Orlandos, "Hristianika Glipta ton ...", s. 134.

²³⁴ Katalogdaki 455 envanter nolu ambon balkonu levhasına ait olduğu düşünülen diğer parça.

3.6. Templona Ait Parçalar

Templon kilisede naos ile bemaı birbirinden ayıran mimari kuruluştur. Genellikle mermer ya da taştan yapılmış ancak geç dönemde ahşaptan yapılmış örnekleri de bulunan templonlar, üzerinde sütun başlığı olan 4 sütun ve bunları üst kısımda birbirine bağlayan arşitravlar ile altta sütunlar arasına yerleştirilmiş levhalardan oluşmaktadır.²³⁵

Templon kuruluşu erken ve orta Bizans dönemlerinde farklılık gösterir. Bu yüzden templonlar “sütunlu templon” ve “payeli templon” olarak iki tipe ayrılmıştır. Bu tiplerin adlandırılmasında paye ve sütunun biçimi etkili olmuştur. Stylobat üzerinde sütun kaidesi ve sütun, sütunun üstünde başlık ve sütunları bağlayan arşitrav ile sütunlar arasındaki levhalardan oluşan düzenleme “sütunlu tip” olarak adlandırılır. Bu tip erken dönemde 5. ve 6. yüzyıllarda uygulanmıştır. Orta Bizans döneminde 9. yüzyıldan itibaren kullanılan “payeli tip” ise yine stylobat üzerinde yükselen templon payesi ile çoğunlukla monolit sekizgen paye ve paye başlığı, bunları üstte birbirine bağlayan arşitrav ile payelerin arasına yerleştirilmiş levhalardan meydana gelmektedir.²³⁶

3.6.1. Templon Payeleri

Kilisede en yaygın templon bölümünde kullanılmasından dolayı “templon payesi” olarak adlandırılmışlardır.²³⁷ Ancak bu payelerin Bizans Ortodoks kiliselerinin önemli liturjik bölümü olan templon kuruluşlarının dışında solea ve galeri katının naosa bakan güney, kuzey ve batı kısımlarındaki destek ve açıklıklar arasında ve ayrıca sivil mimaride de kullanılmış olabilecekleri belirtilmektedir.²³⁸ Templonda kullanılması ve bazı eserlerin üzerinde dini konulu tasvirler olmasından dolayı bu parçalar yayınlarda daha çok liturjik işlevli mimari elemanlar içinde incelenmiştir. Fakat bu mimari eleman, levhaları iki yandan destekleyerek taşıyıcı bir öge olmasından dolayı öncelikle statik işleve sahiptir.

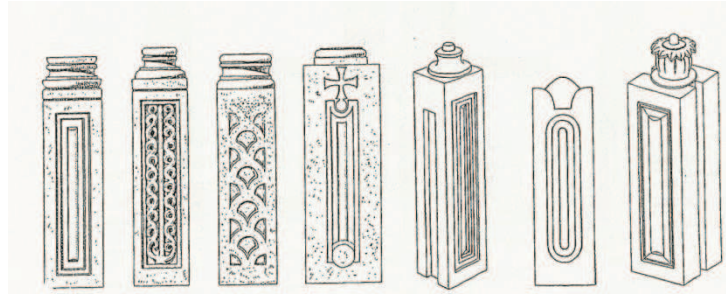
Müzedeki dört adet templon payesi tespit edilmiştir. Bunlardan iki tanesi başlığıyla birlikte işlenmiş, monolit payelerdir. Envanter kayıtları olan bu parçalardan üç tanesi Didim’de bulunmuştur. Buluntu yeri bilinmeyen monolit payelerden biriye Evangelikos Mektebi’nden müzeye taşınmıştır.

²³⁵ E. Parman, **Ortaçağ Bizans Döneminde ...**, s. 95.

²³⁶ Ayrıca payeler kare kesitli, topuzlu ya da zar biçimli paye gibi çeşitli isimler almaktadır. Bkz. S. Doğan, **Liturjik İşlevli Taş ...**, s. 33-34.

²³⁷ Templon payesi dışında bu payeler için yayınlarda “korkuluk payesi” ya da “kısa paye” gibi terimlerde kullanılmıştır. Ancak en yaygın ifade templon payesidir.

²³⁸ O. Alp, “Bizans Mimari Plastikinde Terminolojik Sorunlar”, (Ed. Sacit Pekak), **Sanat Tarihinde Terminoloji Sorunları I (Mimari ve Mimari Süsleme) 23-24 Kasım 2011**, Ankara 2005, s. 28.

Şekil 12- Templon payeleri (Koch 2008)

Katalog No : 106

Resim No : 106

Envanter No : 145

Eserin Türü : Paye

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : Didim

Eserin Müzedeki Yeri : Depo

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : İki parça halindeki payenin iki yüzü bezemelidir. Ön yüzde dikdörtgen çerçeve içinde on iki rozet vardır. Rozetlerin içi çiçek ve haç motifleriyle doldurulmuştur. Paye yedinci ve sekizinci rozetlerden ikiye ayrılmış. Diğer yüzde dar kenarları içbükey formda sofî motifî vardır.

Tarihlendirme : Payenin ön yüzündeki birbirine bağlı daire (antrolak) motiflerinin yakın benzerini Orlandos tarafından 6. yüzyıla tarihlendirilen müzedeki 132 envanter numaralı kapı lentosunda görüyoruz.

Ölçüleri : Y : 96 cm G : 12 cm K : 11 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 107

Resim No : 107

Envanter No : 146

Eserin Türü : Paye

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : Didim

Eserin Müzedeki Yeri : Depo

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : Payenin sekizgen biçimli üst kısmından sonraki gövdesinde dikdörtgen çerçeve içinde beş dairede altı yapraklı çiçek motifi vardır. Payenin alt kısmından belirsiz bir kısmı kırıktır.

Tarihlendirme : ?

Ölçüleri : Y : 65 cm G : 12 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 108

Resim No : 108 a-b

Envanter No : 271

Eserin Türü : Başlığıyla birlikte işlenmiş templon payesi

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : Didim (Yenihisar)

Eserin Müzedeki Yeri : Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : - / 1927

Eserin Tanımı : Monolit olarak yapılmış templon sütununun gövdesi sekizgen biçimli ve bezemesizdir. Kesik piramit tipteki başlık ile sütun gövdesini iki şeritli örgü motifiyle bezenmiş bilezik ayırır. Buradaki örgü motifinin ortaları matkapla delinmiştir. Üst kısımları zedeli olan başlığın dört yüzünde de tepesinde üç yaprağı olan uzun saplı stilize bitki motifi vardır. Bitkinin dip yaprakları ise içe doğru kıvrılmış ve ortaları yine matkapla delinerek belirginleştirilmiştir.

Tarihlendirme : Bu örnekteki gibi sekizgen gövdeli bir templon payesiyle, iki şeritli örgülü bileziği olan benzer bir templon payesi Uşak Müzesi'nde bulunur. 10.-11. yüzyıla tarihlendirilen ve bilezik kısmında iki şeritli örgü motifinin kullanılan bir başka templon payesi Küçük Ayasofya Mescidi'nde devşirme olarak kullanılmıştır.²³⁹ Üslup özellikleri ve benzer örneklerine göre bu payeyi 10.-11. yüzyıla tarihleyebiliriz.

Ölçüleri : Y(t) : 115 cm Başlık Y: 25 cm Başlık G : 19 cm Sütun Çapı : 24 cm
Bilezik Kalınlığı : 8 cm

Yayınlandığı Yer : Mercangöz 1996, R. 2; Ergil 1970, R. 45.

Katalog No : 109

Resim No : 109

Envanter No : 413

Eserin Türü : Başlığıyla birlikte işlenmiş templon payesi

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Eserin Müzedeki Yeri : Depo

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : Evangelikos Mektebi

Eserin Tanımı : Kırık ve noksan durumdaki silindirik sütunun başlıkla birleştiği noktada bezemesiz bilezik vardır. Başlık bölümü keskin hatlarla belirginleştirilmiş stilizasyona sahip akanthus yaprağı motifiyle bezenmiştir. Başlığın dört yüzünde de aynı bezeme görülür.

Tarihlendirme : Nevşehir Müzesi'ndeki benzer örneği 11. yüzyıla tarihlendirilmektedir.²⁴⁰

Ayrıca Çanakkale Arkeoloji Müzesi, Kütahya Arkeoloji Müzesi ve Uşak Müzesi'nde benzer örnekleri bulunmaktadır.²⁴¹

²³⁹ 059 katalog nolu örnek için bkz. Ş. Yıldırım, Philomelion'daki (Akşehir) Bizans ..., s. 68.

²⁴⁰ Ç. Temple, "Nevşehir Müzesi'nde Bulunan ...", s. 541, r. 11.

²⁴¹ Çanakkale Arkeoloji Müzesi'ndeki örnekler için bkz. Ayşe Ç. Türker, "Byzantine Architectural Sculpture and Liturgical Stonework in Çanakkale Archeology Museum-Studies in 2009", **AST**, 28, cilt 3, Ankara 2011, fig. 8-9; Kütahya Arkeoloji Müzesindeki templon paye başlığı için P. Neiwöhner, "Mittelbyzantinische Templonanlagen aus Anatolien ...", s. 312, Abb. 6; Uşak Müzesi'ndeki örnek için E. Parman, **Ortaçağ Bizans Döneminde** ..., s. 122, r. 45(sol).

Ölçüleri : Y(m): 32 cm

Yayınlandığı Yer : -

3.6.2. Templon Paye Başlıkları

Katalog No : 110 a-b

Resim No : 110

Envanter No : 9413

Eserin Türü : Templon Paye Başlığı

Malzemesi : Sarı mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Eserin Müzedeki Yeri : Depo

Müzeeye Geliş Şekli ve Tarihi : Satın alma (Rumi Gömen'den)

Eserin Tanımı : Templon başlığının üst kısmı karedir. Altı çokgen biçimlidir ve bilezik aşınmıştır. Alt kısma doğru daralan başlığın dört yüzünden biri bezemesizdir. Diğer üç yüzeyde yuvarlak kemerler arasına işlenmiş bitkisel motiflerden oluşan bezeme görülür. Bunlardan biri stilize palmet biçimindedir ve üst kısmında üzüm taneleri gibi motifler bulunur.

Tarihlendirme : Paye başlıklarında kemer içinde bitkisel bezemenin yer aldığı örnekleri Milet Müzesi'nde, Bergama Paşaköy Tekkesi'nde²⁴², İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde²⁴³ ve Sakız Adası Panagia Krina Kilisesi'nde²⁴⁴ görürüz. İstanbul Arkeoloji Müzesi'ndeki örnek N. Fıratlı tarafından 10. yüzyıl ikinci yarısı veya 11. yüzyıla tarihlendirilmiştir.²⁴⁵ Yine Hierapolis Müzesi'ndeki K. 569 envanter numaralı templon paye başlığı, kemer içinde palmet motifiyle süslenmiştir. Bu başlık 10.-11. yüzyıla tarihlendirilmektedir.²⁴⁶ İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki templon paye başlığı benzer örneklerine göre 10.-11. yüzyıla ait olmalıdır.

²⁴² M. Dennert, *Mittelbyzantinische Kapitelle* ..., s. 72, Taf. 28, r. 156-157.

²⁴³ N. Fıratlı, *La Sculpture Byzantine* ..., Pl. 92, R. 297a, b, c; M. Dennert, *Mittelbyzantinische Kapitelle* ..., s. 73, Taf. 29, r. 163.

²⁴⁴ M. Dennert, *Mittelbyzantinische Kapitelle* ..., s. 73, Taf. 29, r. 162.

²⁴⁵ Tarihlendirme için bkz. M. Dennert, *Mittelbyzantinische Kapitelle* ..., s. 73.

²⁴⁶ E. Parman, *Ortaçağ Bizans Döneminde* ..., s. 121.

Ölçüleri : Y : 21 cm G : 22 cm Çap : 15 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 111

Resim No : 111 a-b

Envanter No : -

Eserin Türü : Templon Paye Başlığı

Malzemesi : Gri Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Eserin Müzedeki Yeri : Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : İki yüzü geniş iki yüzü dar olan templon başlığının dar olan yüzeylerinden birinde kazıma tekniğinde yapılmış bir haç motifi yer alır. Diğer dar yüzeyde de bitkisel bezeme motifi vardır.

Tarihlendirme : ?

Ölçüleri : Y: 21 cm Alt U : 14 cm Üst U : 39 cm Alt G : 10 cm Üst G : 19 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 112

Resim No : 112

Envanter No : 1064

Eserin Türü : Paye Başlığı

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : İzmir- İkiçeşmelik

Eserin Müzedeki Yeri : Depo

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : Abakus biraz aşınmıştır. Gövdedeki akantus yaprakları stilize edilmiş biçimdedir. Volüt şeritleri belli olan başlığın bir köşesinde volüt görülür, diğer köşelerdekiler kırılmıştır.

Tarihlendirme : ?

Ölçüleri: Y : 23 cm Çap : 15 cm Abakus boyutları : 21x21 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 113

Resim No : 113

Envanter No : 941

Eserin Türü : Paye Başlığı

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : İzmir- İkiçeşmelik

Eserin Müzedeki Yeri : Depo

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : Abakus kısmı ve akantus yapraklarının uç kısımları aşınmıştır.

Tarihlendirme : ?

Ölçüleri : Y : 16 cm Çap : 10 cm Üst boyut : 15x15 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 114

Resim No : 114 a-b

Envanter No : 148

Eserin Türü : Templon Paye Başlığı

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Eserin Müzedeki Yeri : Depo

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : İzmir Yangın Yerinden

Eserin Tanımı : Büyük bir kısmı mevcut olmayan paye başlığının alt kısmı altıgendir. Dört köşeli başlık kısmının iki yüzü bezemelidir. Bir yüzeyinde kare ve daire içinde çiçek motifleri bulunur. Diğer yüzeye de birbirine bağlı daire motifleri işlenmiştir.

Tarihlendirme : ?

Ölçüleri : U: 29 cm G : 10 cm K : 12 cm

Yayınlandığı Yer : -

3.7. Kiborion

Kilisenin liturjik işlevli eşyalarından biri olan ve Türkçe kaynaklarda “**kiborium**” ya da “**kiborion**” şeklinde ifade edilen bu mimari eleman Yunanca “**kiborion**”, Almanca “**ziborium**”, Latince ve İngilizce “**ciborium**”²⁴⁷ olarak adlandırılır. Kiborion yayınlarda; dört ya da daha fazla sütun tarafından desteklenen üzeri konik çatı veya kubbeli olan ve altların üstünü örten mimari eleman olarak tanımlanır.²⁴⁸

Kiborion bazen baldaken adıyla da kullanılmıştır.²⁴⁹ Form ve kullanılış amacı bakımından benzemelerine karşılık bu iki öge birbirinden farklıdır. Kutsal bir mezar ya da heykelin üzerini kaplayan baldaken²⁵⁰ genel olarak yan duvarlara bitişik olarak yapılmış olmasına rağmen kiborion bemanın ortasında yer alan, yapıdan bağımsız anıtsal bir kuruluş görünümündedir.²⁵¹ Bu mimari elemanın Antik dönemde olduğu kadar Bizans döneminde de yaygın olarak kullanıldığı bilinmektedir. Kiborionun kilisede iki farklı yerde kullanıldığı görülmüştür. Çoğunlukla altar üzerinde kullanılan kiborionların yaygın

²⁴⁷ K. Wessel, “Ciborium”, **RBK**, I, 1966, s. 1055-1056; S. Doğan, “Bizans Mimarlığında Liturjik ...”, s. 35; H.Ö. Özyurt, “Ortaya Çıkışı İle Birlikte Bizans Sanatında Kiborion”, **Ege Üniversitesi Sanat Tarihi Dergisi**, XIII/I, 2004, s. 83-94.

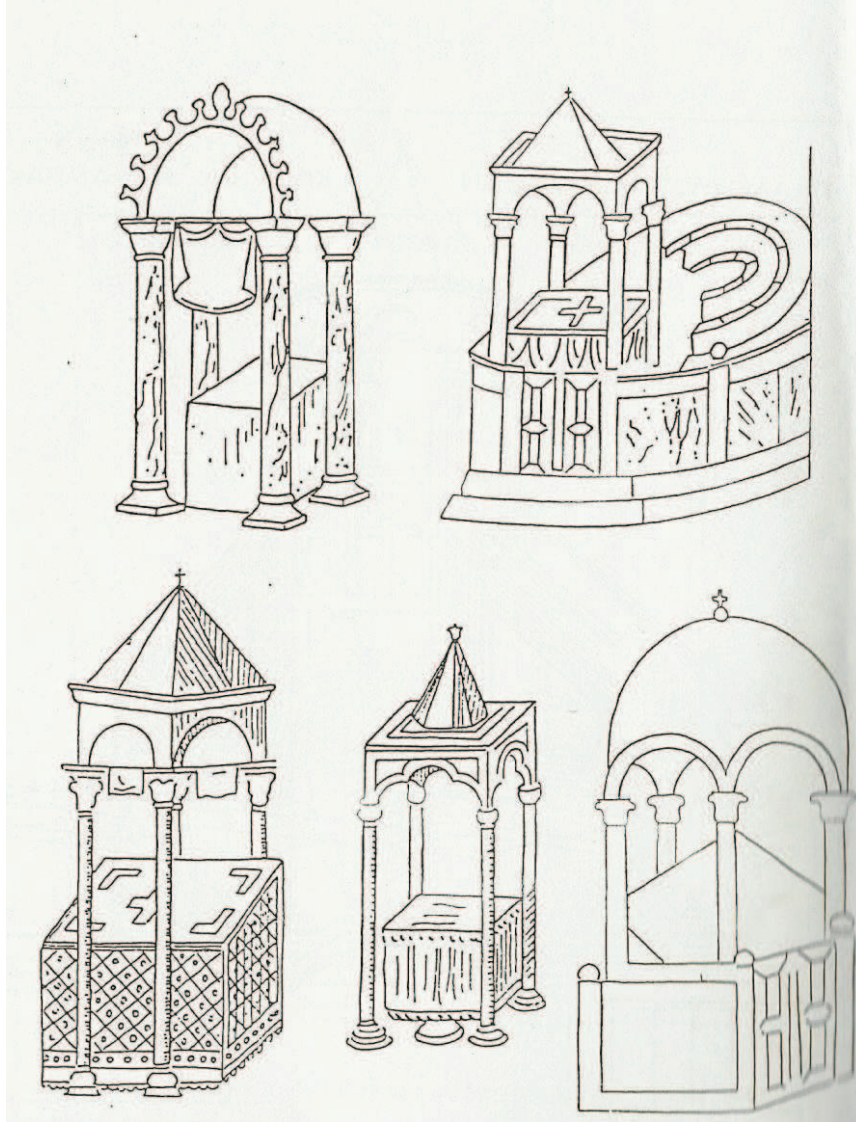
²⁴⁸ S. Doğan, “Bizans Mimarlığında Liturjik ...”, s. 35; E. Parman, **Ortaçağ Bizans Döneminde ...**, s. 148; H.Ö. Özyurt, “Ortaya Çıkışı İle Birlikte ...”, s. 83; M. Sözen- U. Tanyeli, **Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü**, İstanbul, 2003.

²⁴⁹ Guntram Koach, **Erken Hristiyan Sanatı**, s. 77.

²⁵⁰ Sözlükte birkaç anlam taşıyan Baldaken (baldacchino) ilk olarak; Bağdat ipeği, 14. ve 15. yüzyıllarda duvar ve koltuk kaplamalarında kullanılan ipek kumaş anlamına gelir. Bir diğer anlamı kiliselerde sunak yerini örten maden, mermer ya da tahtadan yapılmış bölümdür. Bkz. Doğan Hasol, **Mimarlık Sözlüğü**, İstanbul, 1998; M. Sözen- U. Tanyeli, **Sanat Kavram ve ...**, s.34.

²⁵¹ S. Doğan, “Bizans Mimarlığında Liturjik ...”, s. 36; E. Parman, **Ortaçağ Bizans Döneminde ...**, s. 149.

olmamakla birlikte ambon üzerinde kullanılmış örnekleri yayınlarda yer almaktadır.²⁵² Altar kiborionları erken dönemlerde çoğunlukla taştan yapılmıştır. Daha sonraki dönemlerde ahşap ve alçı malzemeden yapılmış örneklerde bulunur. Roma'daki Laterano Bazilikasının kiborionu en erken tarihli altar kiborionlarından biridir ve 4. yüzyıla tarihlenir.²⁵³

Şekil 13- Kiborion çeşitleri (Parman 2002)

Kilisenin diğer mimari öğelerinde olduğu gibi kiborionlarda da bitkisel ve geometrik motifler, haç sembolleri, dini konulu kompozisyonlar ile Hristiyanlıkta sembolik anlamlar taşıyan çeşitli hayvan figürleri bezeme ögesi olarak kullanılmıştır.

²⁵² H.Ö. Özyurt, "Ortaya Çıkışı İle Birlikte ...", s.85-86.

²⁵³ H.Ö. Özyurt, "Ortaya Çıkışı İle Birlikte ...", s. 85-86.

Günümüze ulaşabilmiş kiborion örneği oldukça az sayıdadır. Kazılarda, yapıların yıkıntıları arasında ya da müzelerde bulunan örnekler ise daha çok kiborion kemer parçalarıdır.

İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki parçalarda kiborion kemerine ait parçalardır. Toplamda 3 parça vardır. Bunlar dışında müzede kiborion veya kiboriona ait başka bir parça tespit edilmemiştir. Bu üç parçada kabartma olarak yapılmış geometrik ve bitkisel bezemeler vardır. Bunlardan katalog no 115'deki iki parça aynı kiboriona ait kemer parçalarıdır ve katalogda bir parça olarak incelenmiştir. Müzedeki iki kiborion kemeri motif, kompozisyon ve üslup bakımından farklı parçalardır. Eserlerin envanter kayıtları ve müzeye geliş yerleri ile ilgili herhangi bir bilgi yoktur. Ayrıca bu konuyla ilgili yayınlarda benzer örneklerle rastlanmamıştır. Bu durum eserleri tarihlendirmemizi zorlaştırmaktadır.

Katalog No : 115

Resim No : 115 a-b

Envanter No : -

Eserin Türü : Kiborion Kemer

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Eserin Müzedeki Yeri : Bahçe

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : Kırık parçalar halindeki kiborion kemeri kabartma tekniğinde geometrik ve bitkisel motiflerle bezenmiştir. Yuvarlak biçimli kemerin köşelerinde madalyonlar yer alır. Madalyonların içi çiçek rozetlerle doldurulmuştur. Madalyonlardan çıkan ve kemer yüzeyini dolanan kıvrım dalların her birinin ucuna üç küçük yaprak motifi işlenmiştir. Bu bezemenin altında yarım daire kesitli çift hatlı profilin ortasında dış biçiminde geometrik bezeme görülür. Aynı kemere ait diğer bir parça üzerinde de benzer kıvrım dallı motif görülür.

Tarihlendirme : ?

Ölçüleri : Y(m) : 80 cm K : 11 cm E : 93 cm

2. parçanın ölçüleri : Y : 50 cm K : 9 cm G : 40 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 116

Resim No : 116

Envanter No : -

Eserin Türü : Kiborion Kemer

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Eserin Müzedeki Yeri : Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : Kırık iki parçanın tamamlanmasıyla ortaya çıkan kemer kabartma tekniğinde bezenmiştir. Kemerin iç kısmında yuvarlak kalın bir bordür vardır. Bu bordürün etrafını iri akanthus yaprakları çevrelemektedir. Alt kenarlardan başlayan akanthus yaprakları bordürün üst kısmına gelmeden son bulur. Kemer köşeleri bezemesizdir.

Tarihlendirme : ?

Ölçüleri : Y : 47 cm K : 7 cm G : 107 cm

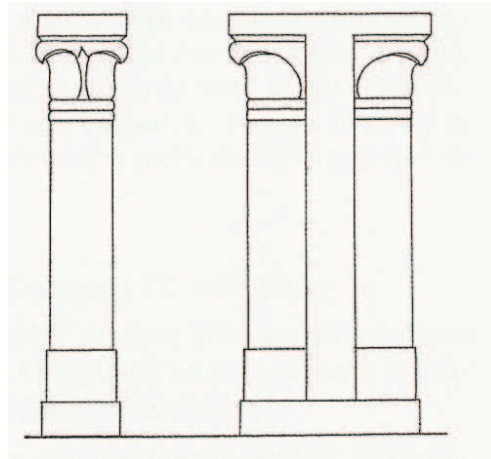
Yayınlandığı Yer : -

3.8. Yassı Paye

Çifte sütun, yassı paye ya da iki yanı sütunceli paye olarak adlandırılan bu mimari plastik elemanlar kiliselerde nef ayrımlarında, pencere, kapı ve apsis açıklıklarında kullanılmıştır.²⁵⁴ Daha çok devşirme malzeme olarak kullanılmış yassı payelerin örneklerine müzelerde de rastlamaktayız. İzmir Arkeoloji Müzesi'nde 6 adet çifte sütun tespit edilmiştir. Envanter kayıtları bulunmayan ve geliş yerlerini bilmediğimiz bu

²⁵⁴ A. Oğuz Alp, "Bizans Mimari Plastiğinde ...", s. 27.

parçaların hepsi müze bahçesinde sergilenmektedir. Topkapı Sarayı Müzesi²⁵⁵, Anadolu Medeniyetleri Müzesi²⁵⁶, Kocaeli Müzesi²⁵⁷, Seyitgazi Müzesi (müzenin arkasındaki çeşmede kullanılmış)²⁵⁸, Çanakkale Arkeoloji Müzesi ile Umurbey’de (Fatih Sultan Mehmet Sokak’ta bir evin önünde)²⁵⁹ ve Akköy Mezarlığı’nda (bahçe duvarında)²⁶⁰ benzer örnekleriyle karşılaşmaktayız.

Şekil 14 - Yassı Paye (Koch 2008)

Katalog No : 117

Resim No : 117

Envanter No : -

Eserin Türü : Yassı Paye

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Eserin Müzedeki Yeri : Bahçe

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi : -

²⁵⁵ H. Tezcan, **Topkapı Sarayı Müzesi’nin ...**, s. 346-347, r. 493, 494, 495.

²⁵⁶ S. Doğan, “Anadolu Medeniyetleri Müzesi’ndeki ...”, s. 275, r. 16.

²⁵⁷ Günay Hakan, Kocaeli Müzesi’ndeki Bizans Devri Mimari Plastikleri (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), 2009, Sakarya Üniversitesi, Sakarya, r. 32, 33, 34, 37.

²⁵⁸ E. Parman, **Ortaçağ Bizans Dönemi’nde Frigya ...**, s. 200, foto. 184.

²⁵⁹ Bu örnekler için bkz. Ayşe Ç. Türker, “Hellespontus’daki Praktius- Bergaz ...”, s. 554-555, r. 10-11.

²⁶⁰ Ayşe Ç. Türker, “Byzantine Architectural Sculpture from Akköy on the Middle Scamender Valley in Hellespontus”, **Hacettepe Edebiyat Fakültesi Dergisi**, c. 26, sayı 1, 2009, s. 204, fig. 1, 2, 3.

Tanımı : Alt ve üst kısımlarıyla sağ yandaki sütunce kısmı kırık olan parçanın yarısından fazlası noksandır.

Tarihlendirme : Benzer örneklerine göre 5.-6. yüzyıla tarihlendirilebilir.

Ölçüleri : Y : 50 cm G : 36 cm K : 18 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 118

Resim No : 118

Envanter No : -

Eserin Türü : Yassı Paye

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Eserin Müzedeki Yeri : Bahçe

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi : -

Tanımı : Sütuncelerinden biri, üst kısmı ve alt kısmının bir parçası yoktur. Alt kısımdaki bilezik kısmen bellidir.

Tarihlendirme : Bu parça bir önceki örnek ile aynı özelliklere sahiptir ve benzerlerine göre 5.-6 yüzyıla ait olmalıdır.

Ölçüleri : Y : 86 cm G : 36 cm K : 24 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 119

Resim No : 119

Envanter No : -

Eserin Türü : Yassı Paye

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Eserin Müzedeki Yeri : Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -

Tanımı : Günümüze oldukça sağlam ulaşan parçanın alt ve üst kısımları oval biçimdedir. Gövdenin ortasında yukardan aşağı uzanan bir bant ile altta ve üstte yatay silmelerle yüzey hareketlendirilmiştir.

Tarihlendirme : Diğer örnekler gibi 5.-6. yüzyıla ait olmalıdır.

Ölçüleri : Y : 134 cm G : 38 cm K : 22 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 120

Resim No : 120

Envanter No : -

Eserin Türü : Yassı Paye

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Eserin Müzedeki Yeri : Bahçe

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -

Tanımı : Üst ya da alta gelebilecek taraflarından biri kırık olan parçanın gövdesinde aşağıdan yukarı bir bant uzanır. Üst ve alt kısımlarda yatay silmeler olduğu görülür.

Tarihlendirme : Müzedeki benzer örnekleri gibi bu parçayı da 5.-6. yüzyıla tarihlendirebiliriz.

Ölçüleri : Y : 148 cm G : 48 cm K : 21 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 121

Resim No : 121

Envanter No : -

Eserin Türü : Yassı Paye

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Eserin Müzedeki Yeri : Bahçe

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi : -

Tanımı : Yarım sütuncelerinden birini görebildiğimiz payenin alt, üst ve diğer sütuncenin olduğu yan kısmı kırıktır. Katalogdaki ilk iki örnekle aynıdır.

Tarihlendirme : Benzer örneklerine dayanarak bu parçayı da 5.-6. yüzyıla tarihlendirebiliriz.

Ölçüleri : Y : 92 cm G : 35 cm K : 19 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 122

Resim No : 122

Envanter No : -

Eserin Türü : Yassı Paye

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : -

Eserin Müzedeki Yeri : Bahçe

Müzeye Geliş Şekli ve Tarihi : -

Tanımı : Çok fazla kırık olan payenin gövde ve sütuncesinin bir kısmını görebiliyoruz. Alt kısımda bir yatay silme vardır. Katalogdaki 1-2-5. örneklerle benzerdir.

Tarihlendirme : Bu örnekte diğerleri gibi 5.-6. yüzyıla ait olmalıdır.

Ölçüleri : Y : 91 cm G : 36 cm K : 19 cm

Yayınlandığı Yer : -

3.9. Diğer Taş Eserler

Katalog No : 123

Resim No : 123

Envanter No : 132

Eserin Türü : Kapı Lentosu

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : İzmir²⁶¹

Eserin Müzedeki Yeri : Depo

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : Askeri Depodan

Eserin Tanımı : Parçanın iki yanından belirsiz bir kısmı yoktur. Üst kısımda bir satır yazıt bulunur. Yazıt : “Teolog İsidoros maddi yardımda bulunmuştur” şeklindedir.²⁶² Yazıtın altındaki bölümde birbirine bağlı daireler içinde altı kollu yıldız, çiçek ve çarkifelek motifleri vardır. En baştaki ve en sondaki daireler yarım dardır ve bezemeleri aşınmıştır. Alt kısım ise üç kademeli şeritler halinde devam eder.

Tarihlendirmesi : Orlandos, yazı biçimi ve tekniği, süsleme kompozisyonuna göre eseri 6. yüzyıla tarihlendirmektedir.²⁶³

Ölçüleri : U: 65 cm Y : 38 cm

Yayınlandığı Yer : Orlandos 1937, R. 5; Ergil 1970, R. 33.

Katalog No : 124

Resim No : 124

Envanter No : 927

Eserin Türü : Friz

Malzemesi : Mermer

²⁶¹ Orlandos, bu eserdeki yazıtın İncilci Yahya'nın anısına yazılmış bir kitabe olduğunu ve Efes yakınlarındaki İncilci Yahya mabedinden getirildiğini yazmaktadır. Bkz. Orlandos, “Hristianika Glipta ton ...”, s. 133-134.

²⁶² O. Ergil, İzmir Müzesinde (Agora) ki ..., s. 74.

²⁶³ Orlandos, “Hristianika Glipta ton ...”, s. 134.

Eserin Buluntu Yeri : İzmir- Işıklar Köyü

Eserin Müzedeki Yeri : Depo

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : Alt yüzü düz, ön ve arka yüzleri yukarı doğru meyillidir. Yalnızca ön yüzde bitkisel bezeme görülür. Motiflerde matkap işçiliği görülür.

Tarihlendirme : ?

Ölçüleri : U : 48 cm K : 20 cm Y: 11 cm G : 14 cm

Yayınlandığı Yer : -

Katalog No : 125

Resim No : 125

Envanter No : 318

Eserin Türü : ?

Malzemesi : Mermer

Eserin Buluntu Yeri : Didim

Eserin Müzedeki Yeri : Depo

Müze Geliş Şekli ve Tarihi : -

Eserin Tanımı : Üst kısmı ve yanları noksan olan parçanın bir yüzü bezemelidir. Bezemeli olan ön yüzde dikdörtgen çerçeve içinde dört sivri yapraklı çiçek motifinin dizilmesiyle oluşan süsleme kompozisyonu görülür.

Tarihlendirme : Bezeme üslubuna göre 7.-8. yüzyıla tarihlendirilebilir.

Ölçüleri : U: 64 cm K: 12 cm G (ön yüz) : 28 cm

Yayınlandığı Yer : -

4. KARŞILAŞTIRMA VE DEĞERLENDİRME

İzmir Arkeoloji Müzesi'nde yapılan çalışmalar sırasında müze bahçesinde, sergide ve depoda olmak üzere Bizans dönemine ait mimari ve liturjik işlevli 125 taş eser incelenmiştir. Bu eserler katalog bölümünde türlerine göre gruplandırılmıştır. Bunlar sütun kaideleri, sütun başlıkları, levhalar, arşitravlar, ambona ait parçalar, templona ait parçalar, kiboriona ait parçalar, yassı payeler, kapı lentosu, friz ve türünü belirleyemediğimiz bir parçadan oluşmaktadır. Türlerine göre gruplarına ayırdığımız eserlerin katalogları verilmeden önce o eser grubuyla ilgili ara değerlendirme niteliğinde genel bilgilere yer verilmiştir.

Sütun kaidesi türünde on örnek tespit edilmiştir. Bu örneklerin hepsi müze bahçesinde bulunmaktadır. Örneklerden yalnızca birinin (Kat. no. 1) envanter kaydı mevcuttur. Envanter kaydına göre eserin buluntu yeri İzmir'dir. Müzedeki kaideler attika tipinde sütun kaideleridir. Plintos kısmı ve yarısı olmayan örneklerden birinin (Kat. no. 2) tipi tam olarak bilinemesi de attika tipte olduğu düşünülmektedir. Kaidelerden altısı (kat. no. 1, 3, 7, 8, 9, 10) Y. Ötügen'in tipolojisine göre Attika tip A özelliklerindedir. Diğer üç örnek ise (Kat. no. 4, 5, 6) Attika tip B formundadırlar. Sütun kaideleri paralel örneklerine göre 5.-6. yüzyıllara tarihlenir.

Sütun başlıkları müzedeki taş eserler içerisinde en yoğun malzemenin gruptur. Bahçe, sergi salonu ve depo olmak üzere müzede Bizans dönemine ait toplam 41 sütun başlığı tespit edilmiştir.¹ Bu sütun başlıkları tiplerine göre yedi grupta toplanmıştır. Bunlar korint, kesik piramit, iki bölümlü, iyon, impost, iyon-impost ve çok aşındığı için tipini tam olarak belirleyemediğimiz ancak korint ya da kompozit tipte olabilecek dokuz örnekten oluşur. Müzede korint tipte on bir sütun başlığı vardır. Bunlardan yalnızca birinin (Kat. No. 13) buluntu yeri bilinmektedir. Didim'de bulunan bu parça müzedeki diğer korint başlıklardan farklıdır. Alt kısımda tek sıra akantus yaprakları işlenmiş olan başlığın üst kısmının konturları belirlenmiş ancak işlenmeden yarım kalmıştır. Benzer örnekleri Ayasofya Müzesi ve Topkapı Sarayı Müzesi'nde bulunan bu tip başlıklar Kautzch'un tipolojisine göre korint başlıkların ikinci tipi olarak adlandırılan "Madalyon" tipte

¹ Müzede Bizans dönemine ait katalogdaki eserler dışında da örnekler mevcuttur. Ancak bunlar etütlük malzeme olarak ayrıldıkları için incelenememiştir.

başlıklarıdır. Yapımı 5.-6. yüzyıl ortalarına dayanan bu tip başlıkların Akdeniz havzasından Pontus bölgelerine geniş bir dağılıma sahip olduğu vurgulanmıştır.² Ayrıca 1949-1950 yıllarında Fıratlı tarafından Beyazıt yakınlarında kilise kompleksinde yapılan kazıda Jüstinian (527-565) dönemine tarihlenen benzer örnekler tespit edilmiştir.³ Benzer örneklerine göre bu parça 5.-6. yüzyıla tarihlendirilmiştir.

Korint başlıklar arasında bezeme üslubu ve ölçüleriyle farklılık gösteren iki başlığın (Kat. no. 18-20) her köşesine bir akantus yaprağı işlenmiştir. Benzerlerinin Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Saraçhane, Topkapı Sarayı, Efes, İstanbul Chora ve Pantokrator Manastırlarında ve Bithynia'da Gölyazı, Kurşunlu, Gürle'de⁴ bulunduğu bu örnekler Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ndeki örneğe yakın benzerliğiyle 5. yüzyıla tarihlendirilebilir. Genel olarak gövdeleri iki sıra akantus yaprağıyla çevrili diğer korint başlıklar erken Bizans dönemine ait örneklerdir.

Kesik piramit tipte altı sütun başlığı vardır. Bunlardan ikisi (Kat. no. 25-26) malzemeleri, ölçüleri, üslup özellikleri, işçilikleri ve kompozisyon şemasıyla birbirinin aynıdır. Bu iki başlıkta Seferihisar'da bulunmuştur. Erythrai kazısından bulunan (Kat. no. 27) kesik piramit tipteki başlık boyut, form ve bezeme üslubu açısından müzedeki diğer örneklerden farklıdır. Envanter kayıtlarında başlığın 5.-6. yüzyıllara tarihlendiği yazılıdır. Orlandos ve Grabar tarafından incelenen ve 11.-12. yüzyıllara tarihlendirilen başlık (Kat. no. 23) Manisa'da bulunmuştur. Bu sütun başlığının üslup ve kompozisyon özellikleri bakımından paralellerini Manisa Müzesi, Manisa Hatuniye Camii, Manisa Ulu Camii ve Manisa İvaz Paşa Camii'ndeki başlık örneklerinde görmekteyiz.⁵ Bu örnekler olasılıkla aynı atölyede üretilmişler ve bu bölgedeki bir yapıdan taşınmışlardır. Manisa dışında Zeytindağ, Kırklar, Cumalı, Bergama ile Menemen'de⁶ benzer form ve üslup özelliklerine sahip sütun başlıklarını görmekteyiz. Dennert, bu tip başlıkları üzerindeki beş tane kabardan dolayı "Beş Topuzlu/Kabaralı Başlık" tipi⁷ olarak adlandırmış ve 10. yüzyıl ikinci yarısı ile 12. yüzyıl içinde değerlendirmiştir.⁸ Eskişehir Müzesi'ndeki bir başlık yine bezeme motifi ve işçiliği bakımından bu örneklerle benzemektedir.⁹

² C. Barsanti, A. Guigla, "Late Roman and Early ...", s. 81.

³ C. Barsanti, A. Guigla, "Late Roman and Early ...", s. 82.

⁴ S. Alpaslan Doğan, "Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ndeki ...", s. 273.

⁵ M. Dennert, *Mittelbyzantinische Kapitelle Studien* ..., s. 54-59.

⁶ M. Dennert, *Mittelbyzantinische Kapitelle Studien* ..., s. 54-59.

⁷ E. Parman, *Ortaçağda Bizans Döneminde Frigya* ..., s. 185.

⁸ Tarihlleme önerisi için bkz. M. Dennert, *Mittelbyzantinische Kapitelle Studien* ..., s. 59.

⁹ A. 175. 67 envanter numaralı bu örnek için bkz. E. Parman, *Ortaçağda Bizans Döneminde Frigya* ..., s. 185, foto. 146.

Müzedeki bir diğer kesik piramit tipteki başlık (Kat. no. 24) eski Foça’da bulunmuş, karşılıklı yüzlerinde aynı düğümlü madalyondan oluşan süsleme kompozisyonuna sahip olan örnektir. Orlandos bu sütun başlığını 7.-8. yüzyıl içinde değerlendirmektedir. Dennert ise bu örneğe benzeyen, Isparta Atabey Fazlullah Camii’ndeki sütun başlığını motif üslubuna göre 10. yüzyıl ikinci yarısı-12. yüzyıla tarihlemiştir. İki bölümlü başlıklar içinde yer alan iki örnek (Kat. no. 30-33) kırık durumdadır. Bu başlıkların üst kısımlarında dil biçiminde yiv/oluk ya da godron olarak tabir edilen bezeme motifi kullanılmıştır. Gövdelerinin alt kısımlarında ise bir sıra akantus yaprağı vardır. Bu iki örnek gibi akantus yaprakları ve oluklarla bezenmiş iki başlıktan (Kat. no. 31-32) biri depoda bir diğeri sergi salonunda yer alır. Bunlardan 302 envanter numaralı örneğin buluntu yeri İzmir’dir. Didim, Anadolu Medeniyetleri Müzesi, Afyon Müzesi ve Akşehir Arkeoloji Müzesi’ndeki¹⁰ sütun başlıklarında aynı motif kullanılmıştır. Ancak İzmir Arkeoloji Müzesi’ndeki örneklerde godron motifi altında bir sıra akantus yaprağı gövdeyi sarmaktadır. Müzelerdeki godron motifinin kullanıldığı bu örnekler genel olarak 5.-6. yüzyıla tarihlendirilmişlerdir.

İki bölümlü sütun başlıklarından Belevi’nde bulunan bir başka örnek (Kat. no. 28) üzerinde daha çok levhalarda bezeme kompozisyonunu çevreleyen şeritli örgü motifinin kullanıldığını görüyoruz. Bu motif ayrıca orta Bizans dönemi templon paye ve arşitravlarında da sıkça kullanılmıştır. Orlandos’un 6. yüzyıl ikinci yarısı 7. yüzyıl başına tarihlendirdiği bu başlığın benzer örneklerini Dennert 9.-11. yüzyıllara tarihlendirir.¹¹ Form özellikleriyle katalog 28’deki örneğe benzeyen bir başka iki bölümlü başlığın (Kat. no. 29) gövde kısmında bezeme motifi olarak yassı madalyonlar içinde çiçek rozetlerden oluşan kompozisyon şeması görülür. Orta Bizans dönemi templon arşitravlarında dört, altı, sekiz ya da daha çok yapraklı buna benzer çiçek rozetler çeşitli kompozisyon şeması oluşturularak kullanılmış olduğunu görüyoruz. Bu başlığı daha önce inceleyen Orlandos, bu örnekle katalog 28’deki örneğin Berlin’deki Kaiser Friedrich (Bode) Müzesi’ndeki üç sütun başlığıyla aralarında ciddi bir bağlantı olduğunu belirtmektedir. Yine bu iki örneğinin form özellikleriyle Mezopotamya etkisi taşıdığına işaret eder.¹²

¹⁰ Didim’de bulunan örnekler için bkz. Urs Pechlow, “Byzantinische Plastik in Didyma”, *İstMitt.* band 25, 1975, s. 215, Taf. 38/4; Anadolu Medeniyetleri Müzesi örnekleri için S. A. Doğan, “Anadolu Medeniyetleri Müzesi’ndeki ...”, s. 267, r. 1-4, Afyon Müzesi’ndeki örnek için E. Parman, **Ortaçağda Bizans Döneminde Frigya** ..., s. 181-182, foto. 140; Akşehir Arkeoloji Müzesi’ndeki üç örnek için bkz. Ş. Yıldırım, Philomelion’daki (Akşehir) Bizans ..., s. 50-51, Kat. no. 33, 34, 35.

¹¹ M. Dennert, **Mittelbyzantinische Kapitelle Studien** ..., s. 66-71.

¹² Orlandos, “Hristianika Glipta ton ...”, s. 129-131.

Müzedede üç impost başlık tespit edilmiştir. Bunlardan biri (Kat. no. 40) çok fazla aşınmış, yüzeyinde hiçbir dekor izi yoktur. Diğer iki örnekten biri (Kat. no. 38) envanter kayıtlarına göre Menemen’de bulunmuştur. Yan yüzlerinde birinde kabartma olarak işlenmiş bir Latin haçı motifi bulunan bu başlık benzer örnekleri gibi 5.-6. yüzyıla ait olmalıdır. Diğer impost başlık (Kat. no. 39) sarı mermerdendir. Envanter kaydı bulunmayan başlığın buluntu yeri belli değildir. Katalog 38’deki örnek gibi bir tarafında bir haç kabartması olan impost başlık form özellikleriyle farklılık göstermektedir. Müzedeki dört iyon başlıktan ikisi (kat. no. 34 ve 35) Didim’de bulunmuştur. Katalogda tarih belirtmediğimiz bu parçalar olasılıkla Erken Bizans dönemi örnekleridir.

İyon-impost tipte başlıkların bilinen en erken örneği 400’lerde Yunanistan Skripou’da görülür. Bu başlığın impost kısmı dar, iyonik bölümü ise daha geniştir.¹³ İyon-impost başlıkların İstanbul’daki bilinen en eski örneği St. John Studios manastır kilisesinin galeri katında kullanılmıştır.¹⁴ İzmir Arkeoloji Müzesi’nde sadece iki iyon-impost başlık vardır. Bu iki başlık birbirlerinden çok farklıdır. Başlıklardan birinin (Kat. no. 41) impost kısmının dar olan yüzeyinin orta ekseninde kabartma olarak ilenmiş haç motifi vardır. Başlığın ekinus, pulvinus ve volütlerinin işlenmemiş olduğu görülür. Bu örnek gibi işlenmeden yarım bırakılmış benzer bir iyon-impost başlık Akşehir Taş Medrese’nin batısındaki revaklı girişte devşirme olarak kullanılmıştır.¹⁵ Ayrıca Didim’de¹⁶, Uşak Müzesi’nde, Seyitgazi Müzesi’nde ve Topkapı Sarayı Müzesi’nde iyon-impost başlıkların benzer örnekleri görülmektedir. Bu örnekler 5.-6. yüzyıllara tarihlendirilmişlerdir. Diğer iyon-impost başlığın (Kat. no. 42) impost kısmının ön yüzünde kabartma tekniğinde yapılmış kompozisyon şemasında, ortada içinden su fışkıran bir çeşme ve etrafında iki kuş motifi yer alır. İki kuşun gerisinde daha küçük birer kuş motifi daha bulunur. Kuşlar havada durmuş hissi uyandırır. Soldaki kuşun ayaklarının yanında dört yapraklı çiçek motifleri vardır. İyonik bölümde köşelerde volütler yer alır. Volütlerin arası bitkisel motiflerle bezenmiştir. Başlığın diğer yüzleri düzdür. Orlandos, başlığın ekinus kısmındaki üç yapraklı çiçek (klimatida) motifinin aynısının Levos’taki Halinadu Bazilikası’nın

¹³ Fikret K. Yegül, “Early Byzantine Capitals from Sardis. A Study on the Ionic İmpost Type”, **DOP**, Vol. 28, 1974, s. 267.

¹⁴ Fikret K. Yegül, “Early Byzantine Capitals ...”, s. 267; Asnu Bilban Yalçın, “İstanbul ve Boğaziçi Üniversitelerinde Bulunan Bazı Bizans Mimarî Plastik Eserler”, Prof. Dr. Işın Demirkant Anısına, İstanbul 2008, s. 301, r. 16.

¹⁵ Ş. Yıldırım, Philomelion’daki (Akşehir) Bizans ..., s. 30, Kat. no. 009.

¹⁶ U. Pechlow, “Byzantinische Plastik in Didyma”, s. 215, Taf. 39/2; diğer örnekler için bkz. katalog no. 41, dipnot 59-60.

başlıklarında da görüldüğünü belirtmektedir.¹⁷ Başlığın impost kısmında gördüğümüz gibi su kaynağından veya bir kaptan su içen, karşılıklı yerleştirilmiş tavus kuşlarından oluşan bezeme kompozisyonu ile daha çok templon ve ambon korkuluk levhalarında karşılaşırız.¹⁸

Müzedeki korint/ kompozit tipteki başlıklar (kat. no 43-51) olarak ele aldığımız örnekler korint ya da kompozit olarak tipini tam olarak belirleyemediğimiz örnekleri kapsamaktadır. Bu gruptaki dokuz örneğin abakus kısımları tamamen yok olmuştur. Gövdeyi dolanan akantus yaprakları da birçoğunda iyice aşınmıştır.

İzmir Arkeoloji Müzesi taş eserleri arasında bir başka grubu levhalar oluşturmaktadır.¹⁹ Müzede toplam 25 levha bulunmaktadır. Levhaları süsleme özelliklerine göre haç motifli, figürlü ve geometrik motifli olmak üzere üç grupta ele aldık. Haç motifli levhaların (Kat. no. 62, 63, 66, 67, 73, 75) kompozisyon şemaları farklılık göstermektedir. 1475 ve 5248 envanter numaralı levhalarda (Kat. no. 62-63) eşkenar dörtgenin merkezinde yer alan madalyon içinde haç bezemesi görülmektedir. İç içe eşkenar dörtgenlerden oluşan kompozisyonlar özellikle Iustinianus Dönemi (527-563) 6. yüzyıla ait İstanbul yapılarında kullanıldığı bilinmektedir. Bu örneklerde eşkenar dörtgenlerin dört köşesinde kalan yüzeyler küçük üçgenlerle doldurulmuş ve tüm bezeme kompozisyonu kalın ve düz profillerden oluşan çerçeve içine alınmıştır. Ambon balkonu levhalarında bu ve benzer biçimdeki kompozisyon şemaları özellikle 6. yüzyılın ilk yarısından itibaren aynı yüzyıl içinde kullanılmıştır.²⁰ Bir diğer levhada ise eşkenar dörtgen yerine kareye yakın çerçeve içinde malta haçı motifi görülür (Kat. no. 66). Katalogdaki 62, 63 ve 66 numaralı levhalarda olduğu gibi katalog 67 numaralı levhada sade bir süsleme kompozisyonuna sahiptir. Dikdörtgen çerçevenin merkezinde kabartma olarak işlenmiş bir haç motifi görülür.

Levhalar arasında bezeme kompozisyonunun tamamında kazıma tekniğinin uygulandığı tek örnek 73 katalog numaralı parçadır. Eşkenar dörtgen, madalyon içinde haç motifinin yanı sıra bu levhada karşılıklı duran tavus kuşu figürleri de yer almaktadır. Bu levhada kullanılan bezeme motifleri aslında çok sık karşılaştığımız motifler olsa bile, her eserde uygulanan farklı kompozisyon şeması Bizans eserlerindeki repertuar zenginliğinin bir göstergesidir. Bu zengin bezeme kompozisyonuna müzedeki en güzel örnek 119

¹⁷ Orlandos, "Hristianika Glipta ton ...", s. 129.

¹⁸ Tavuskuşu figürünün ikonografik anlamı için bkz. E. Parman, Bizans Sanatında Tavus Kuşu İkonografisi", **Sanat Tarihi'nde İkonografik Araştırmalar Güner İnal'a Armağan**, Ankara 1993, s. 387-413.

¹⁹ Ambon yanı ve balkon levhaları ambona ait parçalar içinde incelenmiştir.

²⁰ A. Aydın, "Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ndeki ...", s. 56.

envanter numaralı levha olmalıdır. Tek yüzü bezemeli olan levha figürlü, bitkisel ve geometrik motiflerle süslenmiştir. Levhanın üst kısmı yuvarlak kemer biçimindedir. Dışta kemeri oluşturan şeridin sağ en alt kısmında geometrik bezeme, onun üstünde simetrik yerleştirilmiş sırt sırta dört hayvan figürü vardır. Daha sonra sırasıyla balıksırtına benzer bir süsleme, üstünde haçın kollarına tutunmuş gibi duran karşılıklı iki tavus kuşu figürü ve üstte yine birbirine karşılıklı duran iki yırtıcı hayvan figürü ile geometrik bezeme görülür. Bunun devamında daire içinde uçlarında inci gibi yuvarlakların olduğu bir haç motifi vardır. Bu daire içindeki haç motifi aralarına, gövdesine iki kuşun tutunduğu bir ağaç motifi yerleştirilerek iki kez daha tekrarlanmıştır. Haç motifinin etrafını bir yazı şeridi dolanmaktadır. Mercangöz, daha önce incelediği bu levhanın yazı karakterine göre 6.-7. yüzyıllara, bezeme özelliklerine göre ise daha geç bir tarihe ait olabileceğini vurgulamıştır.

Figürlü levhalardan ikisinde insan (Kat. no. 60-61), ikisinde birbirine simetrik duran tavus kuşları (Kat. no. 56-57) diğerlerinde ise (Kat. no. 55, 69, 70, 74) grifon, kartal, geyik ve keklik gibi çeşitli hayvan figürleri kullanılmıştır. Levhalarda bir haç, çeşme ancak daha çok kutsal su kabının iki tarafına karşılıklı yerleştirilen tavus kuşu figürleriyle sıkça karşılaşırız. Mezar odalarında, mozaik ve minyatür örneklerinde, liturjik işleve sahip ambon, altar, templon gibi mimari plastiklerde ve el sanatları örneklerinde zengin çeşitlemelerle bu kompozisyon düzeni uygulanmıştır.²¹ Hristiyan sanatında sevilerek kullanılan su kabının iki yanına simetrik yerleştirilmiş tavus kuşu figürlerinden oluşan bezeme kompozisyonunun örnekleri İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki 265 ve 270 envanter numaralı levhalarda görülmektedir. Ortadaki kabın iki yanında birbirine karşılıklı duran tavus kuşlarının oluşturduğu kompozisyon düzeni birbirine benzese bile bu levhalar üslup özellikleri bakımından birbirinden ayrılır. Birinde (Kat. no. 57) basit çizgilerle verilen figürlerin ayakları zemine basmaz ve ortadaki su kabı figürlerden daha büyük gösterilmiştir. Buna karşılık diğer levhada (Kat. no. 56) dar bir çerçeve içine sığdırılmaya çalışılan tavus kuşları detaycı bir anlayışla işlenmiştir.

Hayvan figürlerinin kullanıldığı diğer levhalardan ikisinde figürler bir çerçeve içine, vazo ya da haç motifinin iki yanına birbirine karşılıklı durur vaziyette yerleştirilmişlerdir (Kat. no. 55-74). Bir diğer levhada bir kısmını gördüğümüz haç motifiyle bir kuş figürünün yer aldığı bu örnekte de benzer bir kompozisyon şeması olmalıydı (Kat. no. 70). Katalag no 72'deki levha üzerinde bir kartal motifi yer alır. Levhanın buluntu yeri bilinmemektedir. Üzerinde kartal figürünün kullanıldığı bir başka

²¹ E. Parman, "Bizans Sanatında Tavus Kuşu ...", s. 391.

levha katalog 69'daki örnektir. Ancak bu iki levhadaki figürler üslup özellikleriyle birbirinden çok farklıdır. Katalog no 69'daki levhada geyik ve yılan figürleri de vardır. Levhanın sağ tarafında iki kartalın yılanla mücadelesi, sol tarafta başı geriye dönük kaçır vaziyette geyik figürü görülür. Benzer bir örneğine rastlamadığımız bu levhada gördüğümüz kompozisyon büyük olasılıkla ikonografik bir anlama taşıyor olmalıdır. İnsan figürlerinin yer aldığı yüksek kabartma tekniğinde yapılmış levhalar (Kat. no. 60-61) ise bezeme özellikleriyle birbirinin aynıdır. Yalnızca figür sayıları değişen bu levhalar muhtemelen bir bütündür. Buradaki figürlerin işlenişi bize daha çok lahitlerde karşılaştığımız figürleri hatırlatmaktadır.

Kompozisyon şemasında geometrik motiflerin kullanıldığı on levhada eşkenar dörtgen, düğümlü madalyon, çarkıfelek, rozet ve örgü motifinden oluşan bezeme motifleri yer almaktadır. Bu örneklerde orta Bizans dönemi arşitrav ve levhalarında yoğun olarak karşılaştığımız bezeme motiflerinin farklı şemalarla uygulandığını görmekteyiz. Bu örneklerinin çoğunun buluntu yeri bilinmemektedir. Değirmendere'de bulunmuş olan iki levha (Kat. no. 58-59) motif çeşitliliği ve bezeme kompozisyonunun boş yer bırakılmaksızın levhanın tüm yüzeyini kaplamasıyla ortaya çıkan işçilik çok dikkat çekicidir. Bu iki levha birbirine çok benzerdir. Benzerlikleri ve buluntu yerlerinin aynı olması bu örneklerin aynı yapıya ait olduklarını düşünmemizi sağlar. Levhaların bezeme kompozisyonu kesişen dairelerin oluşturduğu dört sivri yapraklı çiçek motifi, eşkenar dörtgenler, düğümlü madalyonlar içinde çarkıfelek, rozet ve haç gibi motiflerin hepsini kompozisyonunda barındırmaktadır. Mercangöz, bu levhaları Selçukler buluntularına benzer işçiliklerinden dolayı Orta Bizans dönemine tarihlendirir.²²

Katalog 52, 68 ve 76 numaralı örneklerde benzer kompozisyonlar yer almaktadır. Bu üç örnekten sadece 52 katalog numaralı levhanın Fethiye'de bulunmuş olduğu bilinmektedir. Örneklerin kompozisyonunun merkezinde bir madalyon vardır. Madalyonu çevreleyen bir eşkenar dörtgen ve eşkenar dörtgenle levhanın en dışındaki dikdörtgen çerçeve arasına yerleştirilmiş rozetler bu üç levhanın süsleme şemasını meydana getirmektedir. Eşkenar dörtgen, madalyon ve rozetler birbirlerine düğümlerle bağlanmıştır.

İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki arşitravlarda yoğun bezeme anlayışının varlığı görülür. Eserlerin değerlendirilmesinde ve karşılaştırılmasında bezeme motifleri göz önüne alınmıştır. Arşitravlarda kullanılan motifler arasında düğümlü madalyonlar, kemer dizisi, eşkenar dörtgenler, geometrik motifler, bitkisel motifler, hayvan figürleri ve bir örnekte

²² Bkz. Z. Mercangöz, İzmir ve Manisa İllerinde Bizans ..., s. 13-14.

deisis tasviri yer almıştır. Örneklerde birçok motifin bir arada kullanılmasıyla zengin kompozisyon şemaları oluşturulmuştur.

Örneklerin sekizinin ön yüzünde arkadlı bezeme kompozisyonu görülmektedir (Kat. No. 77, 80, 83, 84, 87, 88, 91, 93). Bunlardan ikisi (Kat. no. 77, 80) malzeme, işçilik ve bezeme motifleri bakımından yakın benzerlik göstermektedir. İki arşitravında ön yüzünün üst kısmında benzer biçimde kazıma tekniğinde tek satır yazıtı vardır. Ancak bu yazıtlar arşitrav parçalarının tarihiyle ilgili bir bilgi içermemektedir. Eserler süsleme özelliklerine dayanılarak 10.-12. yüzyıllara tarihlendirilmiştir. Arkadlı düzenlemenin görüldüğü diğer iki arşitrav (Kat. no. 91, 93) malzemesi, ölçüsü ve bezeme motifleriyle birbirinin aynıdır. Ön yüzde çifte sütuna oturan kemer dizisi içinde bitkisel motifler, dışa taşkın kabaralar üzerindeki malta haçı, kemer dizisinin yanında kesişen dairelerin oluşturduğu dört sivri yapraklı çiçek motifinin oluşturduğu kompozisyon iki arşitravda da aynıdır. Alt yüzlerinde de düğümlü madalyonların oluşturduğu rozet motifleri vardır. Arşitravların malzeme, ölçü ve bezeme özelliklerinin aynı olması bu iki örneğin aynı templona ait parçalar olabileceğini düşündürmektedir.

Arkadlı düzenlemenin görüldüğü bir diğer arşitrav (Kat. no. 88) iki parça halindedir. Arşitravın ön yüzünün üst tarafında tek satır halindeki Yunanca yazıt okunamamıştır. Kademeli kaideli, çifte sütunlara oturan yedi kemer dizisi içinde aynı bitkisel motif tekrar edilmiştir. Arşitravın sağ tarafında arkadlı kompozisyonun devam ettiğini anlaşılmaktadır. Kemer dizisinin sol kısmında çok fazla dışa taşkın olmamakla beraber kabara biçiminde bir rozet ve devamında geometrik kompozisyon yer alır. Bunun dışında müzedeki yedi arşitravda daha (Kat. no. 78, 80, 83, 87, 91, 93 ve 94) kabara biçiminde rozet bulunur. Bu kabaraların içinde çeşitli çiçek motifleri, geometrik ya da hayvan motifi görülmektedir. Hem arkadlı kompozisyonun hem de kabara içinde olasılıkla kartal motifi bulunan arşitrav parçası (Kat. no. 87) iki parçadır. Belirsiz bir bölümünden kırık olduğu için birleştirilemeyen iki parçadan biri müze deposundadır. Kademeli kaideleri, çifte sütunları ve sütun başlıklarına kadar detaylı biçimde işlenen kemer dizisi içinde çok sık rastladığımız bir palmet tiplemesi yer alır. Alt yüzeyde eşkenar dörtgenler ve düğümlü madalyonlardan oluşan kompozisyon şemasını görüyoruz. Geometrik motiflerin ortasında dört kemer dizisi içinde iki çeşit palmet motifiyle oluşturulan kompozisyon düzenlemesinin görüldüğü arşitrav (Kat. no. 84) biraz aşınmıştır. Kemer dizisi içinde palmet motifiyle orta Bizans dönemi tüm bezeme motiflerinin görüldüğü bir başka arşitravdaki (Kat. no. 83) dışa taşkın kabaranın ortası boştur.

Ön yüzde arkadlı bir kompozisyonla devam ettiği anlaşılan ancak kırık olduğu için tam kompozisyonunu göremediğimiz bir arşitrav (kat. no. 97) motif yönünden oldukça zengindir. Düğümlü madalyonlar içinde çiçek rozetler, hafif dışa taşkın kabara, malta haçı ve kuş motifleri görülür. Alt yüzde iki yanda yine düğümlü madalyonlu bezeme olan arşitrav bu yüzün ortasındaki incili haç motifiyle müzedeki diğer örneklerden farklılık gösterir. Üzerinde hayvan motifini gördüğümüz iki arşitrav (kat. no. 87, 97) dışında bir örnekte daha (kat. no. 78) hayvan figürünü görmekteyiz.

Kemer dizisi dışında arşitravlarda en çok düğümlü madalyonlar kullanılmıştır (kat. no. 78, 81, 82, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97). Bu motif Orta Bizans döneminde yaygın olarak kullanılmıştır. Motiflerin içi çeşitli çiçek motifleri, geometrik motifler, rozetler, kabaralar, çarkıfelek motifi ya da haç sembolüyle doldurulmuştur. Arşitravların ikisinde (kat. no. 90, 92) düğümlü birbirine bağlanan daire-kare düzenlemesi kullanılmıştır. Bir başka örnekte (kat. no. 94) düğümlü madalyonun içinde kabara, hafif yüksek kabartma olarak bir akantus yaprağı ve meander motifi görülür. Alt yüzünde kenet boşluğu bulunan bu parçanın büyük bir kısmı günümüze ulaşmamıştır. Düğümlü madalyonun görüldüğü bir başka örnek (kat. no. 96) müzede incelediğimiz eserler arasında malzemesi kireç taşı olan tek örnektir. Bir başka örnekte (kat. no. 86) düğümlü madalyonların içinde malta haçı ve çeşitli çiçek motifleri yer alır. Bu arşitravın ön yüzünün ortasında tek kolu kazınmış, örgü biçimli haç motifi vardır. Bizans sanatında yaşam haçı olarak adlandırılan bu süsleme motifi ikonografik olarak yaşamın sonsuzluğunu ve ölümden sonra yaşamı sembolize etmektedir. Sarkofaj ve mezar yapılarının duvar resimlerinde bu motifin sıkça kullanıldığı bilinmektedir. Bunlar dışında mimari ve liturjik işlevli taş eserler ve maden eserlerde de yaşam haçı motifinin yer aldığı örnekler bulunur. Anadolu, İstanbul, Akdeniz’de Güney İtalya ve Yunanistan’da farklı türdeki birçok eserde bu motifin kullanılmış olduğu görülmektedir.²³ Bu motifin taş eserlerdeki en erken örneklerinden biri İstanbul Sergios ve Bakkhos Kilisesi’ndeki 6. yüzyıla tarihlendirilen bir levhadır. Bir diğer erken tarihli örnekte Kütahya Müzesi’ndeki sütun başlığıdır.²⁴

İki yüzünde de düğümlü madalyonlar bulunan arşitrav parçasının (kat. no. 89) alt yüzünde, dikdörtgen çerçeve içindeki dört madalyondan her biri dörde bölünmüş ve her bölüme kalp biçiminde motifler yerleştirilmiştir. Bu şekilde bir düzenleme müzedeki

²³ Yaşam haçı motifi ve motifin kullanıldığı örnekler için bkz. S. Doğan, “Bizans Sanatında Yaşam Haçı Motifi ve Alanya Müzesi’ndeki Bir Bizans Sütun Başlığı”, **Ebru Parman’a Armağan**, Ankara 2009, s. 141-143.

²⁴ S. Doğan, “Bizans Sanatında Yaşam Haçı ...”, s. 139.

arşitrav parçaları içinde sadece bu örnekte bulunur. Arşitravlarda en sık kullanılan bitkisel bezeme motifleri çeşitli palmet motifleriyle farklı yaprak sayısı ve formuna sahip çiçek motifleridir. Palmet motifleri daha çok kemer dizisiyle beraber kullanılmıştır. Bazı örneklerde (kat. no. 85) kare ya da dikdörtgen çerçeveler içinde farklı tipte palmet motifleri yer almıştır. Geometrik formlardan eşkenar dörtgende müzedeki arşitravların kompozisyon şemasında görülen motiflerdendir (kat. no. 82,84, 87, 92, 95).

Müzedeki tek dini konulu tasvirli arşitrav parçası (kat. no. 79) olmasıyla diğer örneklerden ayrılan arşitravda ayrıca, iki şeritli örgü, kabara ve geometrik bezeme motifleri de kullanılmıştır. Bizans sanatında erken dönemden itibaren özellikle templon arşitravlarında görülen deisis sahnesi önemlidir. Çünkü templonun ardında dini ritüel devam ederken halkın nereye yöneleceğini işaret etmekte ve halkında bir anlamda bu ritüele katılımını sağlamaktaydı.²⁵ İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki bu örnek kompozisyon şemasıyla üniktir. İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki arşitravlar bezeme motifi ve işçilik özellikleriyle Frigya bölgesindeki örneklerle benzerlik gösterirler.

Müzedeki ambona ait dokuz parça tespit edilmiştir. Bu parçalardan ikisi aynı ambona ait nişli, merdiven bloklarıdır (kat. no. 98).²⁶ Diğer yedi parça ambon merdiven yanı ve balkon korkuluklarına ait levhalardır (kat. no. 99-105). Müzeye nereden geldiği bilinmeyen aynı ambona ait merdiven blokları Priene tipindeki bir ambona ait parçalardır. Bu ambonun üç yüzünde nişler bulunmaktaydı. Niş kemeri yumurta dizisiyle çevrilidir. Nişin üst kısmı kıvrım dallar ve bu dallardan çıkan üzüm, nar salkımlarıyla bezenmiştir.

Ambon levhaların kalınlıkları 7-12 cm arasında değişir. Ambon balkonuna ait olduğunu düşündüğümüz üç örneğin (kat. no. 103, 104, 105) kalınlıkları 10 cm'dir. Müzedeki ambona ait levhalarda en çok görülen bezeme tavus kuşu motifleridir. Bunlardan üçü ambon yan levhası (kat. no. 99, 100, 101) biri ambon balkonuna ait korkuluk levhasıdır (kat. no. 103). Peschlow'un tipolojik sınıflandırmasına göre²⁷ ikinci gruba dahil edebileceğimiz ambon yan levhası (kat. no. 99) üç şeritli örgü motifiyile, enine olarak iki bölüme ayrılmıştır. Alt kısımda geometrik ve bitkisel bezemenin görüldüğü levhanın kırık olan üst bölümünde tavus kuşu motifinin kuyruğunun bir kısmı seçilebilmektedir. Tavus kuşu motifinin görüldüğü diğer iki örnekte (kat. no. 100 ve 101) ise motifler tüm yüzeyi kaplamıştır. Ancak her iki parçanın da belirsiz bölümü yoktur. Ambon balkon korkuluk

²⁵ C. Walter, "A New Look at the Byzantine ...", s. 223; Ü.M. Ermiş, İzmir ve Manisa Çevresindeki ..., s. 114.

²⁶ Aynı ambona ait bu iki parça bir katalog numarası altında incelenmiştir.

²⁷ E. Parman, *Ortaçağ'da Bizans Döneminde Frigya* ..., s. 134.

levhası olduğunu düşündüğümüz sarı renkli mermerden yapılmış parçada (kat. no. 103) iki kuş motifi yer almaktadır. Tam olarak tavus kuşuna benzetemediğimiz bu iki kuş motifi oldukça yalın işlenmiştir. Alt taraftaki kuş motifi başı geriye dönük biçimdedir. Bu levhanın benzerine rastlanmamıştır.

Malzeme, ölçü, işçilik özellikleri, buluntu yerleri ve envanter kayıtlarından dolayı aynı ambona ait balkon levhaları olduğunu düşündüğümüz parçalardan (kat. no. 104, 105) birinin üzerinde kazıma tekniğinde tek satırlık yunanca bir yazıt vardır. Ancak levhanın büyük kısmı mevcut olmadığı için yazıt tam okunamamıştır. Diğer parçada (kat. no. 105) yazıt yer almaz. Yalnızca bir madalyon içinde christogram vardır. Ambon yanı levhası veya ambon balkon levhası olabilecek bir diğer parçada (kat. no. 102) profilli çerçeve içinde yalnızca iki kolu mevcut latin haç motifi yer alır.

Müze de templona ait dokuz parça tespit edilmiştir. Bunlardan dördü templon payesi (kat. no. 106, 107, 108, 109) diğer beş tanesi ise paye başlığıdır (kat. no. 110, 111, 112, 113, 114). Payelerden ikisi monolit işlenmiştir (kat. no. 108, 109). Başlığıyla birlikte monolit işlenmiş payelerden birinin (kat. no. 108) buluntu yeri Didim'dir. Bir kısmı kırık olan paye sekizgen biçimli ve bezemesizdir. Sekizgen gövdeli templon sütunları ilk olarak orta Bizans döneminde kullanılmıştır.²⁸ Gövdenin çapı 24 cm'dir. Paye başlığı ve gövdenin birleştiği yerde iki şeritli örgü motifi vardır. Özellikle orta Bizans döneminde levhalarda ve arşitravlarda iki ya da üç şeritli örgü motifinin sıkça kullanıldığını görmekteyiz. Kesik piramit tipteki paye başlığında kullanılan bitkisel motifin içe kıvrılan alt yapraklarında ve bilezik kısmındaki örgü motifinde matkap delikleri vardır. Malzeme, işçilik ve süsleme özellikleriyle Frigya bölgesindeki örneklerle yakınlık göstermektedir. Monolit işlenmiş diğer payenin (kat. no. 109) gövdesi silindiriktir. Silindirik gövde ile başlığı birbirine bağlayan bilezik kısmı bezemesiz bırakılmıştır. Dört yüzüne aynı biçimde stilize akantus yaprağının işlendiği başlığın düz bir abakusu bulunur. Payelerden bir diğerinin (kat. no. 106) ön yüzünde arşitrav ve levhalarda yoğun olarak karşılaştığımız birbirine bağlı madalyonlar içinde haç motifiyle çiçek motiflerinin yer aldığı bezeme kompozisyonu görülür. Payenin yan yüzünde ise özellikle erken Bizans döneminde çok sık kullanılmış olan soffit motifi vardır. Bizans döneminde 5.-6. yüzyıla tarihlenen kiliselerin templon payelerinde soffit motifi en çok kullanılan motiflerden olmuştur.²⁹ Didim'de bulunan bir başka paye (kat. no. 107) yüksek tipte bir templona ait olmalıdır.

²⁸ E. Parman, *Ortaçağ'da Bizans Döneminde Frigya ...*, s. 119.

²⁹ Ş. Yıldırım, *Philomelion'daki (Akşehir) Bizans Dönemi ...*, s.140.

Müzede tespit ettiğimiz paye başlıklarından ikisi (kat. no. 112, 113) envanter kayıtlarına göre İzmir-İkiçeşmelik'te bulunmuştur. Ölçüleri farklı olan bu başlıkların bezemesinde akantus motifleri kullanılmıştır. Bu başlıkların benzer örnekleri Eskişehir Müzesi'ndeki erken döneme ait süsleme özelliği gösteren başlıklardır.³⁰ Buluntu yeri belli olmayan bir paye başlığı (kat. no. 111) form özellikleriyle müzedeki örnekler arasında dikkat çeker. Yukardan aşağı doğru daralan başlığın iki yüzü geniş, yan yüzleri ise dardır. Yan yüzlerden birinde kazıma olarak yapılmış bir haç motifi yer alır. Diğer yan yüzde bitkisel bezeme görülür. Çalışmalarımız sırasında yayınlarda bu parçanın benzer bir örneğine rastlanmamış ve bu başlık için tarihleme yapılamamıştır. Templon başlıkları arasında en küçük boyutlara sahip başlığın (kat. no. 114) iki yüzü bezemelidir. Geometrik ve bitkisel bezemenin görüldüğü başlığın bilezik kısmından sonra altıgen biçimli paye kısmının çok az bir bölümü mevcuttur. Daha çok arşitravlarda karşılaştığımız kemerli bezeme kompozisyonunun uygulandığı templon paye başlığının (kat. no. 110) benzer örnekleriyle Anadolu, Başkent ve Yunanistan'da karşılaşılır. Bu örnek benzerleri doğrultusunda 10.-11. yüzyıla tarihlendirilmiştir.

Müzede kiboriona ait olduğunu düşündüğümüz üç kemer parçası tespit edilmiştir. Bunlardan malzeme, bezeme motifi ve işçilik özellikleriyle aynı kiboriona ait parçalar olabileceğini düşündüğümüz iki parça (kat. no. 115) bir katalog numarası altında incelenmiştir. Yuvarlak biçimli kemerin köşelerinde içinde çiçek motifleriyle bezeli madalyonlar yer alır. Madalyonlardan çıkan ve kemer yüzeyini dolanan kıvrım dalların her birinin ucuna üç küçük yaprak motifi işlenmiştir. Bu bezemenin altında çift hatlı yivin ortasında geometrik bezeme görülür. Kırık ikinci parçadaki geometrik motif ve kıvrım dallı bezeme aynıdır. Diğer kemer parçasında yüksek kabartma tekniğinde yapılmış yaprak motifleri kemerin üstünü dolandır. Envanter kayıtları olmayan bu kemer parçalarıyla ilgili çok fazla bir şey söylemek mümkün değildir.

Müzede altı tane yassı paye tespit edilmiştir. Envanter kayıtları olmayan bu parçaların müzeye nereden geldikleri bilinmemektedir. Genişlikleri 48-35 cm, kalınlıkları 24-18 cm arasında değişen parçalardan biri (kat. no. 119) tam olarak korunmuştur. Kırık olan diğer parçalardan dördü (kat. no. 117, 118, 121, 122) sarı renkli mermerdendir ve her birinin iki yanındaki sütuncelerinden biri mevcuttur. Başkent ve Anadolu'da benzer örnekleri bulunan bu parçalar 5.-6. yüzyıla tarihlendirilmiştir.

³⁰ Envanter A. 304. 68 ve A. 137. 68 numaralı örnekler için bkz. E. Parman, **Ortaçağ Bizans Döneminde ...**, s. 120, foto. 38-39.

Müzedede sütun başlığı, levha, arşitrav, ambon merdiveni, ambon levhası, templon payesi ve paye başlıkları, kiborion kemer parçaları, yassı payeler dışında bir kapı lentosu, bir friz ve bir tanede işlevini belirleyemediğimiz taş eser tespit edilmiştir. Mermerden, profilli ve antrolak motifle bezenmiş kapı lentosu (kat. no. 123) 6. yüzyıla tarihlendirilmektedir. Friz üzerinde görülen bezeme kompozisyonu müzedeki başka bir örnekte yer almaz. Ancak bezeme motifinde kullanılan matkap delikleri orta Bizans dönemi birçok taş eserinde kullanılmıştır. Didim’de bulunmuş olan işlevini belirleyemediğimiz mermer parça (kat. no. 125) üzerinde dört sivri yaprağın kesişmesiyle oluşan daire motifleri yer alır. Bu bezeme motifinden dolayı 7.-8. yüzyıla tarihlenebileceğini düşündüğümüz parça bir arşitrava ait olabilir.

5. SONUÇ

İzmir Arkeoloji Müzesi Bizans Dönemi taş eserleri kapsamında incelen 125 taş eser statik ve liturjik işlevli mimari plastik parçalarıdır. 124'ü mermerden olan bu eserler sarı, gri, beyaz gibi farklı renk ve kaliteye sahip örneklerdir. Tespit edilen eserlerden yaklaşık yarısının müzeye nereden geldiği bilinmemektedir. Bu durum bölgenin Bizans Dönemi mimari plastiğinin üslup özelliklerinin belirlenmesini güçleştirmektedir.

Envanter kayıtlarına göre eserlerin 23'ü Didim'de bulunmuştur. Didim'de bulunan mimari plastik örneklerden 13'ünün türü arşitravdır. Müzede envanter kayıtlarına göre buluntu yeri Didim olan arşitrav parçaları bezeme motifleri, kompozisyon özellikleri, teknik, malzeme ve üslup açısından Afyon ve Uşak Müzeleri'ndeki veya bu bölgedeki çeşitli yapılarda devşirme olarak kullanılmış parçalarla yakın benzerlik göstermektedir. Bu parçalar Orlandos ve Ermiş'in değindikleri gibi şehrin Yunan işgali sırasında, Yunanistan'a götürülmek amacıyla özellikle Afyon ve Uşak civarından toplanan Frigya Bölgesi'nde¹ üretilmiş örnekler olmalıdır. Bu durum farklı yerlerdeki bu örneklerin yakın benzerliklerine açıklık getirmektedir. Buluntu yeri bilinmeyen 80 katalog numaralı arşitrav parçasıyla Afyon Müzesi'ndeki bir lento parçası² arasındaki benzerlik özellikle müzedeki arşitrav parçalarının bu bölgeden taşınmış olabilecekleri düşüncesini güçlendirir. Arşitravlar, kemer dizileri içinde yer alan çeşitli tipteki bitkisel motifler, geometrik motifler, haç sembolü ile yine orta Bizans dönemi tipik bezeme motifleri olan düğümlü madalyonlar, eşkenar dörtgen, çarkifelek, dışa taşkın kabara biçiminde rozetler gibi çok çeşitli bezeme motiflerine göre genel olarak 10.-12. yüzyıllar arasına tarihlendirilmiştir.

İncelenen 125 eserde kazıma, kabartma ve kakma teknikleri kullanılmıştır. Büyük çoğunluğu kabartma tekniğiyle bezenen parçaların yazıtlarında kazıma tekniği görülür. Kakma tekniğinin kullanıldığı bir eser vardır (kat. no. 79). Deisis tasvirinin görüldüğü bu arşitrav parçasında olduğu gibi kakma tekniği kullanılan ve üzerinde deisis sahnesi yer alan en bilindik örnek Uşak-Sebaste'de bulunan templon arşitravidir. Ayrıca bu tekniğin

¹ A. K. "Orlandos, Hristianika Glipta ton Moisein Smyrnes", **ABME III**, Atina 1937, s. 128-152; Ü. M. Ermiş, "İzmir ve Manisa Çevresindeki Orta Bizans Dönemi Templon Arşitravları", **Bilim Eşiği; Sanat Tarihinde Gençler Semineri 2003 Bildiriler**, İstanbul 2004, s. 76-99.

² 1648 envanter numaralı bu parça için bkz. E. Parman, **Ortaçağda Bizans Döneminde Frigya (Phrygia) ve Bölge Müzelerindeki Bizans Taş Eserleri**, Eskişehir 2002, s. 202.

İstanbul Arkeoloji Müzesi'ndeki ikonalarda da kullanıldığı görülür.³

Müzedede incelediğimiz levha örnekleriye en erken 5.-6. en geç 13.-14. yüzyıllar arasına tarihlendirilmişlerdir. İzmir ve yakın çevresinden bulunduğu kayıtlı olan levhalardan sadece birinin (kat. no. 54) buluntu yeri Didim'dir. Levhalar üzerinde yoğun olarak karşılaştığımız motifler düğümlü madalyonlar ile eşkenar dörtgenlerin oluşturduğu geometrik motifler, hayvan figürleri ve haç sembolleridir. Geometrik motifler, arşitravlarda kullanılan motiflerle oluşturulmuş farklı kompozisyon düzenlemeleridir. Hayvan figürlü levhalar da daha çok figürler kutsal kabın iki yanına simetrik olarak yerleştirilmişlerdir. Haç motifinin kullanıldığı levhalar ise en az bezeme motifinin bulunduğu örneklerdir. Levhaları bezeme kompozisyonu açısından daha kolay değerlendirebilmek için figürlü, haç motifli ve geometrik motifli olarak gruplandırdık. Ancak bazı örneklerde bu motiflerin bir arada kullanılmış olduğunu görürüz (kat. no. 75). Bezeme kompozisyonunun merkezinde haç motifi olduğu için bu grupta ele aldığımız bu örnek aslında bitkisel, geometrik motiflerle hayvan figürlerinin de kullanıldığı zengin dekorasyonu dikkat çeker. Yazıtı bulunan ancak herhangi bir tarih veya tarihllemeye yardımcı olabilecek bir bilgi içermemesi aynı zamanda karşılaştırma yapılacak benzer örneğinin bulunmaması bunun gibi birçok örnek için kesin bir tarih belirlenmesini zorlaştırmıştır.

Buluntu yeri Didim olan üç templon payesi (kat. no. 106, 107 ve 108) bezeme motifi ve üslup özellikleriyle Frigya bölgesindeki örneklerle benzerlik gösterir. Benzer örneklerine göre 5.-6. yüzyıllar arasına tarihlenebileceğini düşündüğümüz statik işlevli sütun kaideleri ve yassı payeler ise üzerinde hiçbir bezemenin bulunmadığı mimari plastik türleridir. Manisa, Didim, Eski Foça, Seferihisar, Ödemiş, Menemen, Belevi ve Hacım (Uşak) gibi farklı bölgelerden müzeye taşınmış olan sütun başlıkları korint, impost, iyon iyon-impost, iki bölümlü, kesik piramit tipteki örneklerdir. Bu örneklerden buluntu yeri Manisa olan (kat. no 23) kesik piramit tipteki başlığın Manisa Müzesi'ndeki örnekleriyle yine o bölgedeki yapılarda devşirme olarak kullanılmış benzer örnekleri yayınlardan tespit edilmiştir.⁴ 11.-12 yüzyıla tarihlendirilen bu örnek müzedeki başlıklar arasındaki en geç tarihli sütun başlığıdır.

Sonuç olarak İzmir Arkeoloji Müzesi'nde belgelediğimiz taş eserler Başkent örnekleriyle kıyaslandığında eserlerde kullanılan malzeme türü, bezeme tekniği ve bezeme

³ Bkz. bölüm 2.4. Arşitravlar.

⁴ Bkz. katalog no 23.

motifleri yönüyle bazı örnekler arasında benzerlik izlenmektedir. Ancak İzmir Arkeoloji Müzesi'nde özellikle Orta Bizans dönemine tarihlendirilen arşitrav, levha, templon paye ve paye başlıklarında karşılaştığımız düğümlü madalyonlar, kemer dizileri içinde bitkisel bezemeler ve eşkenar dörtgenlerin farklı kullanımıyla oluşan bezeme kompozisyonları bakımından benzer üslup özellikleri Batı Anadolu ve Akdeniz çevresindeki örneklerde daha sık görülmektedir. Yunanistan'a götürülmek üzere çevre bölgelerden İzmir'e taşındığını bildiğimiz eserler dışında, buluntu yerleri bilinen bazı örnekler ile müzeye nereden geldiğini bilmediğimiz çoğu eserin karşılaştırma örnekleriyle bezeme kompozisyonlarındaki üslup özelliklerinin yakın olmasından yola çıkarak tarihlendirilen örnekler olasılıkla antik çağdan beri işletilen Dokimeion (Afyon), Synnada (Şuhut), Uşak, Karacasu (Aydın), Herakleia-Salbake (Denizli), Gölarmara (Manisa), Belevi (İzmir), Muğla ve Balıkesir gibi bölgeye en yakın mermer ocaklarından işlenmiş olarak gönderilmiş ya da işlenmeden gönderilen malzeme bu atölyelerden gelen ustalarca bezenmiş olabileceği düşünülmektedir.

Bizans mimari plastiği ile ilgili yayınlardaki bilgiler ve tespit ettiğimiz eserlerin benzer örnekleriyle kıyaslanması sonucu eserler tarihlendirilmeye çalışılmıştır. Ancak yapılacak ve yapılmakta olan kazılar sonucu elde edilecek yeni bulgularla İzmir'in Bizans dönemi mimari plastiğiyle ilgili daha sağlam verilere ulaşılacağı inancındayız.

KAYNAKÇA

- Acara, Meryem. “Bizans Ortodoks Kilisesinde Liturjik ve Liturjik Eserler”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, 15/1, Ankara 1998, 183-201.
- Acara, Meryem. Bizans Maden Sanatında Dini Törenler Sırasında Kullanılan (Liturjik) Eserler, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara 1997.
- Akşit, İlhan. **Batı Anadolu Uygarlığı**, İstanbul 1980.
- Akşit, İlhan. **Uygarlıklar Ülkesi Türkiye**, İstanbul 2003.
- Alp, Oğuz A. “Bizans Mimari Plastiğinde Terminolojik Sorunlar”, (Ed. Sacit Pekak), **Sanat Tarihinde Terminoloji Sorunları Semineri I (Mimari ve Süsleme) 23-24 Kasım 2001**, Ankara 2005, 25-30.
- Alpaslan, Sema. “Bizans Sanatında Yaşam Haçı Motifi ve Alanya Müzesi’ndeki Bir Sütun Başlığı”, **Ebru Parman’a Armağan**, (Ed. A.O. Alp), Ankara 2009, 139-154.
- Alpaslan, Sema. “Alanya ve Çevresinde Bizans Araştırmaları 2006”, **Kültür ve Turizm Bakanlığı 25. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, 28 Mayıs-01 Haziran 2007, Kocaeli, 381-396.
- Alpaslan, Sema. “Alanya ve Çevresinde Bizans Araştırmaları 2005”, **Kültür ve Turizm Bakanlığı 24. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, 29 Mayıs-02 Haziran 2006, Çanakkale, 533-544.
- Alpaslan, Sema. “Alanya Müzesi’ndeki Bizans Dönemi Taş Eserleri”, **Kültür Bakanlığı XXII. Araştırma Sonuçları Toplantısı II**, 24-28 Mayıs 2004 Konya, Ankara 2005, 71-76.
- Alpaslan, Sema. “Antalya ve Likya’nın Bizans Çağı Mimari Plastiğinin Motif ve Stil Değerlendirmesi”, **Adalya VI**, Akmed Yayınları, İstanbul 2003, 251- 264.
- Alpaslan, Sema. “Anadolu Medeniyetleri Müzesindeki Bizans Dönemi Taş Eserleri”, **Anadolu Medeniyetleri Müzesi Yıllığı 2000**, Ankara 2001, 265-299.
- Anadolu, Mükerrerrem Usman. “Batı Anadolu’da Bulunmuş Olan Yayınlanmamış Tavus Kuşu Motifli Mimarlık Elemanları”, **Türk Arkeoloji Dergisi**, XXVII, 101-112, 1988.
- Anadolu, Mükerrerrem. “Tire Müzesi’nde Bulunan 147. env. no.lu Bizans Sütun Başlığı”, **Sanat Tarihi Yıllığı XI**, İstanbul 1981, 27-30.
- Armağan, M. Eda. Kuşadası Kadıkalesi’ndeki Bizans Dönemi Taş Eserleri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ege Üniversitesi, İzmir 2010.

- Asgari, Nuşin. “Uşak-Selçukler ve Çevresinden Roma Çağı Lahitleri ve Mermer Ocakları”, **Türk Arkeoloji Dergisi**, Sayı XXV-2, Ankara 1981, 11-47.
- Atay, Çınar. **Tarih İçinde İzmir**, İzmir 1978.
- Aydın, Ayşe. “Adana, Anamur ve Silifke Müzesi’ndeki Figürlü Paye ve Levhalar”, **Adalya XI**, İstanbul 2008, 269- 286.
- Aydın, Ayşe. “Ankara Anadolu Medeniyetleri Müzesi’ndeki Bir Kiliseye Ait Mimari Parçalar”, **Belleten**, LXVI/ 245, 2002, 49-59.
- Barnea, I. “A Propos De La Sculpture Romano- Byzantine De Scythie Mineure”, **Rivista di Archeologia Cristiana**, Numero 45/1-4, 1969, 15-29.
- Barsanti, Claudia; Guiglia Alessandra. “Late Roman and Early Byzantine Capitals”, **The Sculptures of the Ayasofya Müzesi in İstanbul: A Short Guide**, (Ed. Claudia Barsanti,-Guiglia Alessandra), Ege Yayınları, İstanbul 2010, 79-99.
- Başaran, Cevat. **Anadolu Kompozit Başlıkları**, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 1999.
- Bayrakal, Emine Tok. “Manisa’nın Gürle Köyü’ndeki Bir Bizans Manastırı Üzerine Düşünceler”, **Ege Üniversitesi Sanat Tarihi Dergisi**, XIV/I, İzmir 2005, 261-275.
- Bayraktar, Nedret. **Antalya, Side, Alanya Müzelerinde Bizans Plastik Eser Parçaları**, (Yayınlanmamış Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, İstanbul 1972.
- Bingöl, Orhan. **Das Ionische Normalkapitell in Hellenistischer und Römischer Zeit in Kleinasien**, İstanbuler Mitteilungen, Beiheft 20, İstanbul 1980.
- Buckler, W. H.; W. M. Calder; W. K. C. Guthrie. **Monumenta Asiae Minoris Antiqua. Monuments and Documents from Eastern Asia and Western Galatia**, Vol. IV, Manchester 1993.
- Buckler, W. H.; W. M. Calder. **Monumenta Asiae Minoris Antiqua. Monuments and Documents from Phrygia and Caria**, Vol. VI, Manchester 1939.
- Büktel, Yılmaz. **Tekirdağ, Edirne, Çanakkale Müzelerinde Bulunan Bizans Eserleri**, (Yayınlanmamış Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul 1989.
- Bülbüloğlu, Birsen. **Bizans Sanatında Tavus Kuşu Motifleri**, (Yayınlanmamış Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul 1972.
- Büyükolancı, Mustafa; Gökçen Kurtuluş Öztaşkın. “Selçuk-Efes Müzesi’nde Sergilenen St. Jean Kilisesi’ne Ait Korkuluk Levhaları ve Templon Arşitravları”, **Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, 7, 2010, 39-49.
- Cox, M.; A. Cameron, **Monumenta Asiae Minoris Antiqua. Monuments from Dorylaeum and Nacole**, Vol. V, Manchester 1937.

Darkot, Besim. “İzmir”, **İslam Ansiklopedisi**, 1945.

Demiriz, Yıldız. “Acanthus”, **Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Arkeoloji ve Sanat Tarihi Dergisi**, III, İzmir 1984, 19-24.

Dennert, Martin. **Mittelbyzantinische Kapitelle Studien zu Typologie und Chronologie**. Bonn 1997.

Doğan, Sema. “Bizans Sanatında Yaşam Haçı Motifi ve Alanya Müzesi’ndeki Bir Bizans Sütun Başlığı”, **Ebru Parman’a Armağan Sanat Tarihi ve Arkeoloji Yazıları**, Ankara 2009. 141-143.

Doğan, Sema. “Bizans Mimarlığında Liturjik İşlevli Taş Yapıtlarda Terminoloji Sorunu”, **Sanat Tarihinde Terminoloji Sorunları Semineri I (Mimari ve Mimari Süsleme)**, 23-24 Kasım 2001, Ankara 2005, 31-41.

Doğan, Sema. “Alanya Müzesi’ndeki Bizans Dönemi Taş Eserleri”, 22. Araştırma Sonuçları Toplantısı II, Konya 2004, 71-76.

Doğan, Sema. “Lykia Alacahisar Kalesi’nin Kiborium Kemerleri”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, 20, 1, Ankara 2003, 186-198.

Doğan, Sema. “Antalya İli ve Likya Bölgesinde Bizans Dönemine Ait Taş Eserler 1999 Yılı Araştırmaları.” **Kültür ve Turizm Bakanlığı 18. Araştırma Sonuçları Toplantısı**, 1, Ankara 2001, 107- 114.

Doğan, Nermin Şaman; Turgay Yazar. “Ortaçağ Anadolu Türk Mimarisinde Devşirme Malzeme Kullanımı”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, 24, 1, 2007, 209- 230.

Doğer, Ersin. **İzmir’in Smyrna’sı Paleolitik Çağdan Türk Fethine Kadar**, İletişim Yayınları, İstanbul 2006.

Ergil, Oya. İzmir Müzesinde (Agora)ki Bizans Parçaları, (Yayınlanmamış Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, 1970.

Ermış, Ü. Melda. İzmir ve Manisa Çevresindeki Orta Bizans Dönemi Templon Arşitravları, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Teknik Üniversitesi, 2003.

Ermış, Ü. Melda. “İzmir ve Manisa Çevresindeki Orta Bizans Dönemi Templon Arşitravları”, **Bilim Eşiği; Sanat Tarihinde Gençler Semineri 2003 Bildiriler**, 76-99, İstanbul 2004.

Ersoy, Akın. “Smyrna’dan İzmir’e, İzmir Kültür ve Turizm Dergisi, 1, 2009, 32-45.

Evans, C. Helen; Melanie Holcomb, Robert Hallman. The Arts of Byzantium, **The Metropolitan Museum of Art Bulletin**, New Series, 58, 4, 2001, 1-68.

Eyice, Semavi. **Son Devir Bizans Mimarisi**, İstanbul 1981.

- Fıratlı, Nezih. **La Sculpture Byzantine Figurée au Musée Archéologique D'İstanbul**, Paris 1990.
- Fıratlı, Nezih. "Uşak-Selçukler Kazısı ve Çevre Araştırmalar", **Türk Arkeoloji Dergisi**, 19/2, 109-160, 1971.
- Flamino, Roberta. "La Decorazione Scultorea Della Chiesa Di Cristo Pantepotes (Eski İmaret Camii) A Constantinople, **BCH 49 La Sculpture Byzantine VIIe-XIIe siècles**, Paris 2008, 39-53.
- Foss, Clive. "Archaeology and the "Twenty Cities" of Byzantine Asia", **American Journal of Archaeology**, 81, 4, 1977, 469-486.
- Grabar, Andre. **Sculptures Byzantines du Moyen Age (XIe-XIVe siècle)**, Paris 1976.
- Güzel, Eylem. Side Müzesi'nde Bulunan Korint Başlıkları, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi, Konya 2007.
- Hakan, Günay. Kocaeli Müzesindeki Bizans Devri Mimari Plastikleri, Sakarya Üniversitesi (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Sakarya Üniversitesi, Kocaeli 2009.
- Harrison, R. Martin. "A Note on Architectural Sculpture in Central Lycia", **Anatolian Studies 22**, 1972, 187-197.
- İdil, Vedat. "Anadolu'da Roma İmparatorluk Çağı Korinth Başlıkları", **Anatolia**, 20, 1984, 1-49.
- "İzmir", **Yurt Ansiklopedisi**, 6, İstanbul 1982-1983, 4257-4303.
- Karabağ, Nağme Ebru. Kent Arkeolojisi Metoduyla Çok Katmanlı Kentlerin Tarihsel Sürekliliğinin Çözümленerek Korunması (İzmir Örneği), (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir 2008.
- Katipoğlu, Halenur. Manisa Müzesi'ndeki Bizans Eserleri İle Çevredeki Devşirmeler, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul 1992.
- Kautzsch, Rudolf. **Kapitellstudien**, Berlin 1936.
- Keskin, Esra. "Çorum İlinde Bulunan 5.-6. Yüzyıllara ait Attika Tipi Sütun Kaideleri", **Bizans ve Çevre Kùltürler Prof. Dr. S. Yıldız Ötüken'e Armağan**, Yapı Kredi Kùltür ve Sanat Yayıncılık, İstanbul 2010, 228-234.
- Keşoğlu, Münevver. Bursa ve İznik Müzelerindeki Bizans Plastik Eserleri, (Yayınlanmamış Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi, İstanbul 1970.
- Kitzinger, Ernst. "A Marble Relief of The Theodosian Period", **DOP**, 14, 1966, 17-42.
- Koch, Guntram. **Erken Hristiyan Sanatı**, (Çev. Ayşe Aydın), İstanbul 2008.

- Kutlu, M. Ephesos'ta Bulunan Bizans Mimari Plastik Eserleri, (Yayınlanmamış Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul 1970.
- Mercangöz, Zeynep. "Réflexions Sur Le Décor Sculpté Byzantine D'Anatolie Occidentale", **Bulleten de Correspondance Hellénique Supplement 49 La Sculpture Byzantine VIIe-XIIe siècle**, Paris 2008, 81-104.
- Mercangöz, Zeynep. "Kuşadası Kadikalesi 2006 Yılı çalışmaları", **29. Kazı Sonuçları Toplantısı III**, Kocaeli 2007, 449-470.
- Mercangöz, Zeynep. "4. Yılında Kuşadası Kadikalesi/Anaia Kazısı", **Ege Üniversitesi Sanat Tarihi Dergisi**, XIV-I, İzmir 2005, 205-223.
- Mercangöz, Zeynep. "Kuşadası Kadikalesi Kazısı 2001 Yılı Çalışmaları", **24. Kazı Sonuçları Toplantısı II**, Ankara 2003, 125-138.
- Mercangöz, Zeynep. "Kuşadası Parktaki Bizans Eserleri", **Geçmişten Geleceğe Kuşadası Sempozyumu**, 23- 26 Şubat 2000, İzmir 2001, 157-167.
- Mercangöz, Zeynep. "İzmir Arkeoloji Müzesi'ndeki Priene Tipi Ambon Parçaları", **Celal Esad Arseven Anısına Sanat Tarihi Semineri Bildirileri: 7-10 Mart 1994**, Mimar Sinan Üniversitesi 259-265, İstanbul 2000.
- Mercangöz, Zeynep. "İzmir ve Manisa İllerinde Bizans Yapılarına Ait Mimari Plastik Parçaların Saptanması ve Değerlendirilmesi", Ege Üniversitesi, İzmir 1996a.
- Mercangöz, Zeynep. "Milas Müzesi'ndeki Bizans Ambon Elemanları/ Some Elements of Byzantine Ambo in the Milas Museums", **Sanat Tarihi Dergisi VIII**, İzmir 1996b, 81-98.
- Mercangöz, Zeynep. "Ödemiş Çevresi ve Bizans Araştırmaları", **Arkeoloji ve Sanat 62-63**, 1994, 21-28.
- Mercangöz, Zeynep. Batı Anadolu'da Geç Dönem Bizans Mimarisi: Laskarisler Dönemi, (Yayınlanmamış Doktora Tezi), İzmir 1985.
- Morganstern, James. "Some New Middle Byzantine Sculpture from Lycia and Its Relatives", **Gesta**, 25,1, 1986, 25-29.
- Necipoğlu, Nevra. "12.-13. Yüzyıllarda Bizans İmparatorluğu", **Kalanlar 12.-13. Yüzyıllarda Türkiye'de Bizans**, İstanbul 2007.
- Niewöhner, Philipp, "Mittelbyzantinische Templonanlagen aus Anatolien Die Sammlung des Archäologischen Museums Kütahya und ihr Kontext", **İstMitt 58**, 2008.
- Niewöhner, Philipp. "Byzantinische Steinmetzarbeiten aus dem Umland von Milet", **Anadolu ve Çevresinde Ortaçağ I**, Akmed, Ankara 2007, 1-28.
- Orlandos, Anastasios K. "Hristianika Glipta ton Moiseion Smyrnes", **ABME**, III, 128-152, Atina 1937.

- Ostrogorsky, George. "Byzantine Cities in The Early Middle Ages", **DOP**, 13, 45-66, 1959.
- Ötüken, Yıldız. "Neue Aspekte Zur Datierung Der Mittelbyzantinischen Bauplastik in Kleinasien", **BCH 49 La Sculpture Byzantine VIIe-XIIe siècles**, Paris 2008, 105-121.
- Ötüken, Yıldız; Ebru Parman; Sema Doğan. "Mimarlık Bezemesinde Taş Eserler", **Kalanlar 12.-13. Yüzyıllarda Türkiye’de Bizans**, (ed. Ayla Ödekan), İstanbul 2007.
- Ötüken, Yıldız. "1999 Yılı Demre- Myra Aziz Nikolaos Kilisesi Kazısı (S. Alpaslan, Mermer- Taş Buluntuları)", **Kültür ve Turizm Bakanlığı 22. Kazı Sonuçları Toplantısı II**, 345- 348, 2001.
- Ötüken, Yıldız. "Demre Aziz Nikolaos Kilisesi Kazısının Ortaçağ Araştırmalarına Katkıları (S. Alpaslan, Mermer- Taş Buluntuları)" **I. Ortaçağ Türk Dönemi Kazıları Sempozyumu, Ege Üniversitesi Sanat Tarihi Dergisi**, 85- 102, 1998.
- Ötüken, Yıldız. "Forschungen im Nordwestlichen Kleinasien. Antike und Byzantinische Denkmäler in der Provinz Bursa", **İstanbul Mitteilungen**, 41, 152-163, Tübingen 1996.
- Ötüken, Yıldız; Robert Ousterhout. "Notes on the Monuments of Turkish Thrace", **Anatolian Studies** 39, 1989, 121-149.
- Özcan, Hatice Özyurt, "Muğla, Milas ve Bodrum Arkeoloji Müzesi’nde Bulunan Erken Hristiyanlık ve Bizans Dönemi’ne Ait Taş Eserler Üzerine İncelemeler", **28. Araştırma Sonuçları Toplantısı I**, Ankara 2011, 389-400.
- Özcan, Hatice Özyurt. "Ortaya Çıkışı ile Birlikte Bizans Sanatında Kiborion", **Ege Üniversitesi Sanat Tarihi Dergisi**, XIII/I, İzmir 2004, 83-94.
- Özdemiroğlu, A. Özmen. Anadolu’nun Batı Akdeniz Bölgesi’ndeki Bizans Dönemine Ait Hayvan Tasvirli Mimari Plastik Eserler, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara 2003.
- Parman, Ebru. **Ortaçağ’da Bizans Döneminde Frigya (Phrygia) ve Bölge Müzelerindeki Bizans Taş Eserleri**, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 2002a.
- Parman, Ebru. "Ortaçağda Phrygia (Frigya) Bölgesinde Bulunan İlginç Bazı Figürlü Mimari Plastik Örnekleri", **Uluslararası Sanat Tarihi Sempozyumu-Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Gönül Öney’e Armağan**, 10-13 Ekim 2001 Bildiriler, İzmir 2002b, 467-479.
- Parman, Ebru. "Bizans Sanatında Tavus Kuşu İkonografisi", **Sanat Tarihinde İkonografik Araştırmalar Güner İnal’a Armağan**, Ankara 1993, 387-412.
- Peschlow, Urs. "Byzantinische Plastik in Didyma", **IstMitt**, 25, 1975.

- Pralong, Annie. “Matériel Archéologique Errant”, **La Bithynie au Moyen Age**, Paris 2003, 225- 286.
- Rorimer, J. James. “An Italo- Byzantine Marble Relief ”, **The Metropolitan Museum of Art Belleten**, 25, 4, 1930, 98-100.
- Russo, Eugenio. “The Architectural Sculptures of the Socalled “Big and Small Sekreta” in St. Sophia”, **28. Araştırma Sonuçları Toplantısı I**, Ankara 2011, 125-136.
- Russo, Eugenio. “The Architectural and Decorative Late Antique and Byzantine Sculptures of the “Agoradepo” at Ephesus: Prolegomena to a Catalogue”, **24. Araştırma Sonuçları Toplantısı I**, Ankara 2007, 73-83.
- Russo, Eugenio. “Introduction to the Study of The Architectural and Decorative Byzantine Sculpture in Turkey”, **22. Araştırma Sonuçları Toplantısı I**, Ankara 2005, 193-202.
- Serdar, Pınar. Likya ve Pamfilya Bölgelerindeki Bizans Dönemi Taş Eserlerinin Motif, Bezeme Tekniği ve Malzeme Değerlendirmesi, Hacettepe Üniversitesi, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara 2010.
- Sheppard, D. Carl. “Byzantine Carved Marble Slabs”, **The Art Bulletin**, 51, 1, 1969, 65-71.
- Sözen, Metin; Uğur Tanyeli. **Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü**, Remzi Kitabevi, İstanbul 2003.
- Temple, Çiğdem. “Erken Bizans Dönemi Sütun Başlıkları Tipleri ve Terminolojisi Üzerine Bir Çalışma”, (Ed. Sacit Pekak), **Sanat Tarihinde Terminoloji Sorunları Semineri I (Mimari ve Mimari Süsleme) 23-24 Kasım 2001**, Ankara 2005, 239-251.
- Temple, Çiğdem. “Nevşehir Müzesi’nde Bulunan Bizans Dönemi Mimari ve Liturjik Taş Eserleri”, (ed. A. Ceren Erel, Bülent İşler, Nilüfer Peker Pınar Sağır), **Anadolu Kùltürlerinde Süreklilik ve Değişim Dr. A. Mine Kadiroğluna Armağan**, Ankara 2001, 537-552.
- Terry, Ann. The Sculpture at the Cathedral of Eufirasius in Porec, **DOP**, 42, 1988, 13-64.
- Texier, Charles. **Kùçük Asya Coğrafyası Tarihi ve Arkeolojisi**, (çev. Ali Suat), 2, Ankara 2002.
- Tezcan, Hülya. **Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi**. Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayınları, İstanbul 1989.
- Türker, Ayşe Ç. “Hellespontus’daki Praktius-Bergaz Vadisi’nden Bizans Taş Eserleri”, **Anadolu Kùltürlerinde Süreklilik ve Değişim Dr. A. Mine Kadiroğluna Armağan**, Ankara 2011a, 553-576.

- Türker, Ayşe Ç. “Byzantine Architectural Sculpture and Liturgical Stonework in Çanakkale Archeology Museum-in Studies 2009”, **28. Araştırma Sonuçları Toplantısı III**, Ankara 2011b, 27-28.
- Türker, Ayşe Ç. “Byzantine Architectural Carvings from Abydos in Hellespontus”, **Ancient Near Eastern Studies** 47, 2010, 193-216.
- Türker, Ayşe Ç. “Byzantine Architectural Sculpture from Akköy on the Middle Scamender Valley Hellespontus”, **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**, 26/1, Ankara 2009a, 201-218.
- Türker, Ayşe Ç. “Byzantine Architectural Sculpture and Liturgical Stonework in Çanakkale Archeology Museum-Studies in 2008”, **27. Araştırma Sonuçları Toplantısı II**, Denizli 2009b, 109-126.
- Türker, Ayşe Ç. “Eceabat’ta Ortaçağ ve Türk Dönemine ait Arkeolojik Veriler/ Archeological Datas of the Medieval and Turkish Periods in Eceabat- Madytos”, **Eceabat Değerleri Sempozyumu** 27 Ağustos 2008, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Yayınları, Çanakkale 2008, 31-51.
- Walter, Christopher. “Further Notes on the Deesis (planches)”, **Revue des Etudes Byzantine**, 28, 161-187, 1997.
- Wessel, K. “Ciborium”, **RBK I**: 1055-1056, 1966.
- Westphalen, Stephan. “The Byzantine Basilica at Priene”, **Dambortan Oaks Paper**, 54, 275-280, 2000.
- Vemi, Vassiliki. **Les Chapiteaux Ioniques A Imposte de Grèce A L’Epoque Paléochrétienne**, Paris 1989.
- Yalçın, Asnu B. “Le Sculpture Mediobyzantine di Yalvaç”, **BCH 49 La Sculpture Byzantine VIIe-XIIe siècles**, Paris 2008a, 139-162.
- Yalçın, Asnu B. “İstanbul ve Boğaziçi Üniversitelerinde Bulunan Bazı Bizans Mimari Plastik Parçaları”, **Prof. Dr. Işın Demirkant Anısına**, İstanbul 2008b, 299-312.
- Yalçın, Asnu B. “Anadolu’da Orta Bizans Dönemi Mimari Plastığı ve Bilinmeyen Bir Örnek”, **V. Ortaçağ ve Türk Dönemi Kazı ve Araştırmaları Sempozyumu**, Ankara 2001, 549-562.
- Yegül, Fikret K. “Early Byzantine Capitals from Sardis. A Study on the Ionic İmpost Type”, **DOP**, 28, 265- 274, 1974.
- Yetkin, Sabri; Fikret Yılmaz. İzmir’in Tarihi.
<http://www.izmir.bel.tr/StandartPages.asp?menuID=824&MenuName=> > (30.06.2011)
- Yıldırım, Şener. Philomelion’daki (Akşehir) Bizans Dönemi Taş Eserleri, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Hacettepe Üniversitesi, Ankara 2006.

Yıldırım, Şener. “Philomelion’deki Orta Bizans Dönemi Sütun Başlıkları”, **Bizans ve Çevre Kùltürler Prof. Dr. S. Yıldız Ötüken’e Armağan**, Ankara 2010, 378-384.

Zaim, Zerrin. Bergama’daki Bizans Devri Eserleri, (Yayınlanmamış Lisans Tezi) İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakùltesi, İstanbul 1970.

RESİMLER

Resim 1- İzmir Arkeoloji Müzesi 1164 Env. Nolu Kaide

Resim 2- İzmir Arkeoloji Müzesi Envantersiz Kaide K.No: 2

Resim 3- İzmir Arkeoloji Müzesi Envantersiz Kaide K.No: 3

Resim 4- İzmir Arkeoloji Müzesi Envantersiz Kaide K.No: 4

Resim 5- İzmir Arkeoloji Müzesi Envantersiz Kaide K.No: 5

Resim 6- İzmir Arkeoloji Müzesi Envantersiz Kaide K.No: 6

Resim 7- İzmir Arkeoloji Müzesi Envantersiz Kaide K.No: 7

Resim 8- İzmir Arkeoloji Müzesi Envantersiz Kaide K.No: 8

Resim 9- İzmir Arkeoloji Müzesi Envantersiz Kaide K.No: 9

Resim 10- İzmir Arkeoloji Müzesi Envanterersiz Kaide K.No: 10

Resim 11- İzmir Arkeoloji Müzesi 305 Env. Nolu Korint Başlık

Resim 12-İzmir Arkeoloji Müzesi 307 Env. Nolu Korint Başlık

Resim 13- İzmir Arkeoloji Müzesi 315 Env. Nolu Korint Başlık

Resim 14- İzmir Arkeoloji Müzesi 313 Env. Nolu Korint Başlık

Resim 15-İzmir Arkeoloji Müzesi Envantersiz Korint Başlık

Resim 16- İzmir Arkeoloji Müzesi Envantersiz Korint Başlık

Resim 17- İzmir Arkeoloji Müzesi Envantersiz Korint Başlık

Resim 18- İzmir Arkeoloji Müzesi Envantersiz Korint Başlık

Resim 19- İzmir Arkeoloji Müzesi Envantersiz Korint Başlık

Resim 20- İzmir Arkeoloji Müzesi 8449 Env. Nolu Korint Başlık

Resim 21- İzmir Arkeoloji Müzesi 17305 Env.Nolu Korint Başlık

Resim 22- Envanterersiz kesik piramit tipte sütun başlığı

Resim 23a- Kesik piramit Sütun Başlığı Envanter No 51

Resim 23b- 51 envanter nolu sütun başlığı

Resim 24a- Kesik Piramit Tipte Sütun Başlığı Env. No 411

Resim 24b- Kesik Piramit Tipte Sütun Başlığı Env. No 411

Resim 25- Kesik Piramit Tipte Sütun Başlığı Env. No 1088

Resim 26- Kesik Piramit Tipte Sütun Başlığı Env. No 1089

Resim 27- Kesik Piramit Tipte Sütun Başlığı Env. No 8361

Resim 28- İki Bölümlü Sütun Başlığı Env. No 49

Resim 29- İki Bölümlü Sütun Başlığı Env. No 50

Resim 30- İki Bölümlü Sütun Başlığı Env. No 95

Resim 31- İki Bölümlü Sütun Başlığı Env. No 301

Resim 32- İki Bölümlü Sütun Başlığı Env. No 302

Resim 33- İki Bölümlü Sütun Başlığı Env. No 285

Resim 34- İyon Tipte Sütun Başlığı Env. No 321

Resim 35- İyon Tipte Sütun Başlığı Env. No 323

Resim 36- İyon Tipte Sütun Başlığı Env. No 942

Resim 37- İyon Tipte Sütun Başlığı Env. No 4494

a

b

Resim 38 a/b- İmpost Başlık Env. No 17304 ve Sağ Yandaki Haç Motifi

Resim 39a- EnvanTERSİZ İmpost başlık

Resim 39b- İmpost başlık bezemesiz yüz

Resim 40- EnvanTERSİZ İmpost başlık

Resim 41- Envantersiz İyon-İmpost Sütun Başlığı

Resim 42- İyon-İmpost Tipte Sütun Başlığı Env. No. 140

Resim 43- Sütun Başlığı Katalog No 43

Resim 44- Sütun Başlığı Katalog No 44

Resim 45- Sütun Başlığı Katalog No 45

Resim 46- Sütun Başlığı Katalog No 46

Resim 47- Sütun Başlığı Katalog No 47

Resim 48- Sütun Başlığı Katalog No 48

Resim 49- Sütun Başlığı Envanter No 310

Resim 50- Sütun Başlığı Envanter No 311

Resim 51- Sütun Başlığı Envanter No 1061

a

b

Resim 52 a-b- 122 Env. Nolu Levha ön-arka yüz

Resim 53- Levha Envanter No 126

Resim 54- Levha Envanter No 138

Resim 55- Levha Envanter No 264

Resim 56- Levha Envanter No 265

Resim 57- Levha Envanter No 270

Resim 58- Levha Envanter No 908

Resim 59- Levha Envanter No 909

Resim 60- Levha Envanter No 924

Resim 61- Levha Envanter No 3621

Resim 62- Levha Envanter No 1475

Resim 63- Levha Envanter No 5248

Resim 64- Levha Envanter No 25476

Resim 65- Levha Katalog No 65

Resim 66- Katalog No 66

Resim 67– Katalog No 67

Resim 68- Katalog No 68

Resim 69- Levha Envanter No 142-143

Resim 70- Levha Envanter No 1331

Resim 71- Levha Envanter No 2980

Resim 72- Levha Envanter No 36559

Resim 73- Levha Envanter No 6194

Resim 74- Levha Envanter No 7948

Resim 75- Levha Envanter No 119

Resim 76- Levha Envanter No. 20019

Resim 77- Arşitrav Envanter No 141

Resim 78- Arşitrav Envanter No 149

Resim 79a- Arşitrav Envanter No 263

Resim 79b- 263 envanter nolu arşitrav deisis sahnesi

Resim 80a- Arşitrav Envanter No 147

Resim 80b- Ermiş 2003

Resim 81a- Arşitrav Envanter No 256 ön yüz

Resim 81b- Arşitrav Envanter No 256 üst yüzeyindeki düğümlü madalyonlar

Resim 81c- Arşitrav Envanter No 256 üst yüzeyindeki bitkisel bezeme

Resim 82a- Arşitrav Envanter No 257 ön yüz

Resim 82b- Arşitrav Envanter No 257 üst yüzey

Resim 83- Arşitrav Envanter No 258

Resim 84a- Arşitrav Envanter No 259

Resim 84b- 259 envanter nolu arşitrav alt yüz süsleme detayı

Resim 84c- 259 envanter nolu arşitrav alt yüzdeki bezeme motifi

Resim 85- Arşitrav Envanter No 260

Resim 86- Arşitrav Envanter No 261

Resim 87a- Arşitrav Envanter No 262

Resim 87b- Arşitrav Envanter No 262 diğer parçası (müze deposu)

Resim 88a- Arşitrav Envanter No 266

Resim 88b- 266 envanter nolu arşitrav ön yüz bezeme kompozisyonu

Resim 88c- 266 envanter nolu arşitrav alt yüz bezeme kompozisyonu

Resim 89- Arşitrav Envanter No 269

Resim 90- Arşitrav Katalog No 90

Resim 91- Arşitrav Katalog No 91

Resim 92- Arşitrav Katalog No 92

Resim 93- Arşitrav Envanter No 3239

Resim 94- Arşitrav Envanter No 254

Resim 95- Arşitrav Envanter No 255

Resim 96- Arşitrav Envanter No 203

Resim 97- Arşitrav Katalog No 97

Resim 98- Ambon Merdiven Blokları Katalog No 98

Resim 99- Ambon Yan Levhası Envanter No 144

Resim 100- Ambon Yan Levhası Envanter No 6350

Resim 101- Ambon Yan Levhası Envanter No 134

Resim 102- Ambon Levhası Envanter No 910

Resim 103- Ambon Balkon Korkuluk Levhası Env. No 5406

Resim 104- Ambon Balkon Levhası Envanter No 455

Resim 105- Ambon Balkon Levhası Envanter No 911

Resim 106- Templon Payesi Envanter No 145

Resim 107- Templon Payesi Envanter No 146

Resim 108 a/b- Monolit İşlenmiş Templon Paye ve Başlığı Env. No 271

Resim 109- Monolit İşlenmiş Templon Payesi Env. No 413

Resim 110a- Templon Paye Başlığı Env. No 9413

Resim 110b- 9413 envanter nolu templon paye başlığı

Resim 111a- Templon Paye Başı Kataloğ No 111

Resim 111b- Templon paye başı diğer yzdeki bitkisel bezeme

Resim 112- Paye Başı Envanter No 1064

Resim 113- Paye Başı Envanter No 941

Resim 114 a/b - Templon Paye Başı Envanter No 148

Resim 115a- Kiborion Kemerli Katalog No 115

Resim 115b- Kiborion Kemerine ait diğ er par a Katalog No 115

Resim 116- Kiborion Kemer  Katalog No 116

Resim 117- Yass  Paye Katalog No 117

Resim 118 - Yassı Paye Katalog No 118

Resim 119 - Yassı Paye Katalog No 119

Resim 120- Yassı Paye Katalog No 120

Resim 121 - Yassı Paye Katalog No 121

Resim 122- Yassı Paye Katalog No 122

Resim 123- Kapı Lentosu Envanter No 132

Resim 124- Friz Envanter No 927

Resim 125- ? Envanter No 318